

Inleydingh tot de algemeene

TEYCKEN-KONST.

door W. Goeree.

INLEYDINGE
Tot de Al-gemeene
Teycken-Konst,

waer in de Gronden en Eygenschappen, die tot onfeylbaer en verstandigh begrijp vande *Teycken-Konst* noodigh te weten zijn, kortelijck en klaer werden aen-gewesen.

Zijnde niet alleen den Leerlingen van Teyckenaers, Schilders, Glas-schrijvers, Beeldt-houwers, *en andere* Oeffenaers *tot een aenleydinge nut en dienstigh, maer oock om aen alle Lief-hebbers, en Beminners, soo van* Dese, *als van andere* Konsten (*daer uyt voort-komende,*) *een bescheydene kennisse mede te deelen.*

Door W. GOEREE.

Den tweeden Druck, by na de helft vermeerdert.

Tot MIDDELBURGH,

By *Wilhelmus Goeree*, Boeck-verkooper in *Cicero*. ANNO 1670.

Goetgunſtige Leſer.

WY geven u hier voor de Tweede mael onſe *Inleydingh tot de algemeene Teycken-Konſt*, in't licht, ſoodanigh als wy die met veel noodige aenmerckingen, hebben vermeerdert. Wy hadden niet gedacht de ſelve op duſdanige wijſe andermael uyt te geven, ten waere de eerſte Af-drucken, in korten tijt onder de Man geraeckt waren; waer uyt wy eenighſins te verhopen ſtaen, datter tot een tweede Druck, die by na wel de helft verbetert is, gheen minder Liefhebbers als tot het eerſte ſullen ghevonden werden. Wy zijn wegen de onverwachte genegentheyt, tot het eerſte, vry tot meerder neerſtigheydt aengeſet, om het gene wy voor twee Iaren in onſe Voorreden, van dit ſelve Tractaet hebben belooft, te voltoyen; daer in wy al ſeer verre zijn geavanceert, ende ten ware de menige verhinderinge van noodiger dingen, (als die alleen tot vermaeck vanden Geeſt in Konſt-Oeffeningen dienen) ons hadden wederhouden, wy achten ſeecker, thans veerdigh geweeſt te hebben. Hierom iſſet

dat wy een Voor-looper van het ſelve hebben uytgegeven, in welckers Voor-reden, wy van 't volgende Werck volkomen bericht hebben gedaen; derhalven onnoodigh daer van yets te herhalen: den Leſer kan hem tot het naſien van die verhandelingen ſchicken, en gebruycken dat neffens dit, in voor-raet t'ſijnen nutte, tot ons den tijt ſal toelaten yets naders in volkomen order aenden dagh te brengen.

Vaert wel.

INLEYDINGE
Tot de algemeene
TEYCKEN-KONST.

Wat de Teycken-Konſt zy, en waer deſelve in beſtaet, &c.

I. Hooftdeel

Heerlijckheyt der Teycken-Konſt.

DE Teycken-Konſt (van welcke tot noch toe ſeer weynigh was gheſchreven, dat het rechte pit der ſaecke was betreffende, en van welcke nochtans niet lichtelijck genoeg en kan gheſchreven werden) mach met groote reden de Baer-Moeder, ende Voedſter aller Konſten en wetenſchappen genoemt werden, gelijck dat van ons in onſe Inleydingh tot de algemeene Schilder-Konſt in het algemeen is betooght. Want behalven, dat alles watter door vernuftige vindingen der Menſchen gemaeckt wort, ſijn welſtandt ten grootſten deele door de Teycken-kunde bekomt, ſoo is ſy daer en boven de eerſte aenleytſter, Regel-maet, en volbrengſter van alle bedenckelijcke dingen, daerom datſe vande Oude

Teycken-Konst is een sienelijcke Poëzy.

een sienlijcke Poëzy, een tweede natuer, ende een levendigh Gedenck-Boeck der voorby-gaende dingen genoemt wort. Sy is een sienlijcke Poëzy, om datse ons door onwaerheyt en een vermomt aengesicht, de waerheyt der dingen die zijn, ofte geweest zijn, op een Toon-schijnege wijse aen het ooge komt verbeelden, ende door die soete streelingen ons doet gelooven te sien, dat wy niet en sien: Waerom *Philostrate*, de Teycken of Schilder-Kunst by een nietigh spoocksel vergelijckt, daer aen wy ons vergapen al offe waren; en (seyt hy) *Wy vermaecken ons door soodanigen valsheydt bedroogen te zijn.* 't Geen seer wel over een komt met het gene *F. Iunius* uyt *Gorgias* getuygt, van de Poëten (als hy seght) dat hunne „ Tragedien niet anders als een seecker „ soorte van bedrogh en is, dat onwaer- „ heyt voor waerheyt vertoont, en dat wy „ ons willens en wetens daer door laeten vervoeren: welcke gelijckheydt niet ongerijmt en schijnt aengemerckt te wesen, als 't blijcken kan uyt de gestadige navolgingh die den Schilders soo wel eygen is dan der Poëten, alsoo datse schijnen als door eenen Geest gedreven te worden; want ghelijck de Poëten niet soo seer met voorbedachten raet, als wel door een voortvarende toegenegentheyt tot de Dicht-Konst worden aengeleyt, soo werden de Schilders oock door een wonderlijcke kracht gaende gemaeckt, en slaen soo wel hunne handen aen 't werck, om de Goden met een onbeschreumde handt op hunne Tafereelen

Gelijckenis van Philostrate.

Schilders en Poëten van eenen Geest gedreven.

reelen te maecken, dan de Poëten in hare Veerssen doen. Sy Drucken door de juystvolgende Teycken-kunde, alle het Beurtwisselende ghewoel der Menschen uyt, en doen vrolijcke Bancketten, bloedige Veltslagen, vermaeckelijcke Jachten, angstvallige Schip-breucken, danssende Reyen van Sangh-godinnen, Brood-dronckige Satyrs, en alles watter vorder door de natuer wert voortgebracht, en kan bedacht werden, te voorschijn komen. Gelijck *Horatius* oock getuyght dat de Schilders ende Poëten van outher de vryheydt hebben gehadt, van alles te derven bestaen.

Teycken-Konst een tweede natuer.

Sy is een tweede natuer, om datse leert alle de welige en volmaeckte wercken der Geschapene en geduerigh voort-brengende natuer, door een middel van Af-teyckenen, na te Bootsen, en dat op soodanigen wijse, dat de ooghen der beschouwers daer door verleyt, ende de handen, als tot yets natuerlijck te willen gevoelen, konnen verleyt worden.

Een Gegeheugh Boeck der voorbygaende dingen.

Een Geheugh-Boeck der voorgaende en tegenwoordighe dingen, om datse ons de wisselvalligheydt der Weereltse saecken als op een Tonneel weder te voorschijn brengt, soo dat wy door 't aensien vande selve t'elckens dingen aen onse sinnen gewaer worden, die door den tijt lange verbeten waren; invoegen wy in een op-slagh der ooge van eenige ghedenckwaerdige Historie aen Ziel en verstandt, een nuttighe oeffeningh, een aenwijsingh van onsen plicht, en een uytsteeckent Konst-cieraet der Paleysen,

ſen, Huyſen, Salen en Kameren, met een onverſadelijck playſier des geſichts konnen genieten; want de dingen (ſeght ſeecker out Geleerde) die door de ooghen tot ons inkomen, konnen vry dieper ons gemoet ingedruckt worden, dan die door het oor in gaen, waerom oock van *Polybius* getuyght wort, dat de oogen ſcherper getuygen, dan de ooren zijn; en om dit met een Voorbeeldt af te Schilderen, ſoo komt hier ſeer wel te pas 't geen *Valerius Maximus* ſeght, na dat hy de Vromigheydt van *Pero*, die haren ſtock-ouden Vader *Cimon* inde ghevanckeniſſe met hare Borſten Voeſterde, verhaelt heeft, en de kracht van die geſchilderde Hiſtorie, ons in deſe woorden voor oogen ſtelt. De oogen der Menſchen (ſeght ,, hy) blijven met een ſpraeckeloose verbaeſtheydt daer aen hanghen, als ſy deſe ,, Schilderye beſchouwen; want ſy vernieuwen de gelegentheyt der Oude Geſchiedeniſſe, door de verwonderinghe van het ,, tegenwoordige Beelt, achtende dat ſich ,, in dien ſtommen ommetreck der leden, ,, levendige Lichamen vertoonen. Waer uyt blijckt dat wy door deſe Konſt, de daden der verſtorvene Volcken konnen ghedencken, en de gedaenten van onſe Voor-Ouderen als levende, in doode Verwen naer haren tijt aenſchouwen.

d'Oogen ſijn ſekerder getuygen dan de ooren.

Exempel van het vermogen der Konſt.

Sy beſtaet eyghentlijck op haer ſelven daer in, datſe door middel van trecken, betrecken, omtrecken, doncker en licht, alle bedenckelijcke, weſentlijcke, voorbygaende en teghenwoordige, ja oock toekomende

Waer in de Teycken-Konſt beſtaet.

komende dingen, die in eenige forme konnen bevat worden, op eenen platten gront, toonſchijnigh ront en verheven uytbeelt.

Teycken-Konſt aen alle Menſchen noodigh.

Hare kennis is ten hoogſten noodigh en nutbaer aen allen, van wat Hand-werck ofte Oeffeninge datſe ſouden mogen weſen; want ſy niet alleen van die, die de Teycken-Konſt, als hare rechter hant, by nootdwangh moeten gebruycken, en niet en konnen ontberen (als daer zijn, Schilders, Beelthouwers, Glas-ſchrijvers, Goudt en Silver-ſmeden, ja oock Timmer-lieden, Metſelaers, of algemeene Bouw-Meeſters, ende ingenieuren) moet gebruyckt worden, maer ſy is ſelfs noodigh aen alle Menſchelijcke verſtanden, overmits ſy als het roer van een Schip, het Oordeel en de reden ontrent alle voorvallende ſaecken beſcheydentlijck ſtiert, en het eynde van een voorgenomen Werck, volkomentlijck kan doen, als in weſen ſien, eer het ſelve van yemant begonnen is; waer op 't ſeggen van *Ariſtoteles* ſchijnt te ſien, als hy ſeyt, dat het meeſte deel der Griecken haere Kinderen daerom inde Teycken-Konſt plegen te onderwijſen, op datſe in 't Koopen en Verkoopen van allerhande Vaten en Huys-cieraden niet en ſouden bedroogen worden; ofte liever, datſe de volmaeckte ſchoonheydt, ende welgeſteltheyt der Lichamen met een ſeeckerder kennis ſouden konnen onderſcheyden.

En waerom.

En dewijle datſe ſoo noodigh is tot de aenleydinge van alle wetenſchappen, als in haer hebbende het Zaet veeler Konſten,

en

Teycken-Konst is voornamentlijck noodigh aen de Schilder-Konst.

(en wel voornamentlijck die in eenige doeninge bestaen,) soo valt licht te oordeelen datse het begin en het eynde vande groot-geachte Schilder-Konst, tot inden hooghsten trap moet wesen: ghewisselijck isse ergens toe nuttigh hier isse geheel noodigh, hier moetse het alles doen, ja sy moet de Ziel wesen die de Schilder-Konst het leven geeft; want ghelijck de Ziel inden Mensche woont en het lichaem doet aengenaem wesen, alsoo geeft oock de Teyckeningh aende Schilder-Konst de levendige werckſaemheyt; en soo verr' als de Ziel het lichaem overtreft; soo verre gaet oock de Teyckeningh het Schilderen te boven.

Teycken-Konst is de Ziel vande Schilder-Konst.

De Ziel wort geseyt te konnen in wesen blijven en op haer selven buyten 't Lichaem te bestaen: Maer het Lichaem niet ontbloot zijnde vande Ziel. Soo oock de Teycken-Kunst kan in een volmaeckte geteyckende af-beeldinge levendigh woonen buyten de Schilder-konst, maer het Schilderen sonder Teyckenen is doot en levenloos, of liever niet met allen. Maer ghelijck als het Lichaem met de Ziel een volkomen Mensch uytmaeckt, even soo moet het Teyckenen en Schilderen de Schilderye voortbrengen; blijvende echter waerachtigh, dat de Teycken-Kunst in 't bysonder aengemerckt, ten opsicht van het Schilderen, deselve verre te boven gaet. Dit wert ons noch nader door de daeghelijckse ervarentheydt bewesen, door dien men siet datter meer Schilders dat slechte Teyckenaers en eenighsins wel Schilderen; dan goede Teyckenaers die slecht

Men vint meer slegte Teyckenaers die wel Schil-

flecht Schilderen, gevonden worden; gelijck oock van *F. Iunius* ten desen opsicht seer wel is aengemerckt, dat de Antique vermaerde Schilder, noyt soo seer de aengenaemheyt en kracht harer Konste en stelden, in 't leggen der Verwen, om daer door hunne dingen op te proncken, als wel in 't verstandt van een overvaste Teycken-Konst. En om het waere vermogen vande Teycken-Konst met eene reden te besluyten, soo laet ons eens hooren hoe *Philostrate* ons die in sijn tweede Boeck in 't leven *Apollonij* beschrijft, daer hy aldus uytvaert. Het en mach niet geloochent worden (seyt hy) of de linien die sonder eenigh Verw-gepronck, maer alleen in licht en schaduwe bestaen, verdienen de naem van een Schilderie; vermits wy inde selve niet alleen de gelijckenissen vande afgebeelde Persoonen beschouwen, maer oock haere bewegingen selfs; 't sy datse door een schroomhertige schaemte ergers van af-ghekeert, ofte door een vrymoedige voortvarentheydt ergens toe aengedreven worden; en al hoe wel dese linien op het alder-eenvoudighste t'samen gestelt zijnde, de vermenginge van 't bloet, als oock de jeughdigheyt van 't hayr en baert in 't minste niet uyt en drucken, nochtans geven se ons de volmaeckte gestaltenisse van eenen swarten of witten Mensche bescheydentlijck te kennen. Indien yemant over sulcks eenen Indiaen in witte linien bestaet te trecken, hy sal niet te min swart schijnen; gemerckt sijn platten neus, sijn

deren, dan goede Teyckenaers die slegt Schilderen.

Hoedanig Philostrate de Teyken-Konst beschrijft.

,, wolligh

„ wolligh hayr, ſijn bolle kaecken, omge-
„ krulde lippen, en ſeecker ſoorte van dom-
„ migheydt, ofte verſuftheydt die ontrent
„ ſijn ooghen ſchijnt te ſweven, en ſijn
„ ganſche geſtel der voorgeſtelde gelijcke-
„ nis placht te verſwarten, ende eenen In-
„ diaen allen den genen uyt te wijſen, die
„ ſoodanighen Teyckeningh niet onvroet-
„ ſaemlijck beſchouwen.

Teycken-Konſt vereyſt een ganſch Menſche.

Nu vermits deſe Konſt van Teyckenen (het ſy datſe haer op-ſicht heeft tot de Schilder-Konſt, ofte op hare eygen volkomentheyt) ſich ſeer wijt uytſtreckt, en veel meer verborgentheden in haer begrijpt, als veele wel duncken, en dat daer toe een groote kennis van alle dingen vereyſt wert, (gelijck dat kortelijck in onſe Inleydingh tot de Schilder-Konſt getoont is, en noch breeder ſoo in dit, als in ons volghende Werck ſullen aenwijſen; *)* ſoo moetmen weten, dat ſy de ſinnen en ſchrander oordeel van een gheheel Menſche vereyſt, om die grondigh en verſtandelijck te leeren verſtaen, en die als een Man, die den naem van een Meeſter paſt, deftigh in 't werck te ſtellen. Derhalven en kan 't van niemandt tegen geſproocken worden, dat wy ten deſen eynde een lichtverſtanelijcke onderwijſinge aen de jonge Leerlingen voorſtellen, om daer in ſoo veel als moghelick is, de waere eygenſchappen en byſondere waerneminghen deſer Konſte ſoo naeckt aen te wijſen, dat ſelfs de geringe verſtanden met tijt en arbeyt, een goet ſtuck weegs in de eerſte begintſelen kunnen ghebracht werden.

den. Want men moet weten dat alle We-tenſchappen ſich in hare beginſelen na't een of t'ander voorſchrift ſchicken. Aldus (ſeght ons *Quintilianus*) dat de Kinderen den treck „ der letteren van haren Meeſter volghen, „ tot ſy de ſwier der ganſche Schrijf-Konſt „ vaſt hebben. En wat vorder, de Schilders „ nemen haer gemerck op de Wercken ha-„ rer voorgangers, en ſoo voorts.

De beginſelen der Konſten ſchicken haer altijt na't een of t'ander voorſchrift.

Uyt welcke ſeer licht kan af-ghenomen worden, dat de Teycken-Kunde immers hier in niet minder als andere Konſten en Wetenſchappen (die veele noch hier uyt hunnen oorſprongh, ofte ten minſten haere hulpe van nooden hebben) behoorde te weſen, die haere Boecken, beginſelen en grontregulen hebben; welcke maniere van onderwijſen t'allen tijden als een voordeeligh middel is voor goet gekeurt, blijvende alleen de meeſte ſwarigheyt om die de Leerlingen yeder na ſijn humeur met profijt en voortgangh toe te paſſen, tot welcke wy geen lichter en bequamer wegh en hebben konnen uytvinden, dan een langſame voorſichtige neerſtigheyt. Waerom wy oock in onſe onderwijſinge ſachtjens, en met kleyne ſtaptjens (alſmen ſeyt) van trap tot trap te gaen, hebben voorgenomen.

Teycken-Konſt behoort ook hare gront regelen, en onderwijſingen te hebben.

Datmen in't onderwijſen by trappen moet opwaerts klimmen.

Want gelijck alſmen ſijn oogh ſlaende op dit gheſchreven bladt, wel kan bemercken dat het met verſcheyde letteren (vervult is) ſonder nochtans te verſtaen wat letteren dat het zijn, ofte wat ſy willen beduyden; ten ſy men die van woort tot woort, en van regel tot regel overleeſt; om dieſwil,

Gelijckenis.

dat

dat ons gesicht (volgens de gronden vande Gesicht-Kunde) maer een eenigh dinck met onderscheyt te gelijck en kan bevatten; even alsoo seggen wy oock tot die gene welcke van nature tot dese Konst ghenoodicht worden, en een volmaeckte grondige kennis daer van willen verkrijgen, datse vande uyterste deelen van haer begin moeten aenvanghen, en die soodanigh in een redelijcke order van voortgang nemen, datse nimmer tot een tweede over en stappen, voor datse met een kenlijck beseffen de dadelijcke oeffeningh van het eerste wel hebben opgevat; en dus sullen de eynden vande beginselen der Leer-wegen, malkanderen oock in het eynde wederom komen te ontmoeten. Want dit blijft altijt seecker, dat de ghene die hooghe wil klimmen van seer leege beginnen moet, wil hy eens op het hooghste top komen, gelijck als *F. Iunius* in 't elfde Hooft-stuck van sijn tweede Boeck deur-gaens, daer seer heerlijck af komt te spreecken.

Men moet noyt tot een tweede gaen voor datmen d'eerste verstaet.

Om hoog te klimmen moet men leegh beginnen.

't Is mede kennelijck, en d'ervarentheyt leert ons dagelijcks, dat meest alle Menschen van joncks aen de Teycken-Kunde beminnen, selfs oock sulcke, die daer toe vande natuere gansch geen bequaemheydt ontfangen hebben, invoegen dat alle Menschen van natuere schijnen genegen te zijn om hunnen arbeyt ontrent eenige Konsten te besteden; dus sietmen dat de Kinderen tot het krabbelen van Mannekens en Beesjens maecken, gelijck door een aengeboorne drift genegen zijn, en dickwils eenige dingen

Teycken-Konst van alle Menschen bemint.

Een voorbeelt aen de Kinderen.

dingen Teyckenen en Schetsen, die ons verwonderingh aenbrengen.

Maer niet tegenstaende de Teycken-kunde aengenaem is by allen, soo isse niet te min swaer in hare perfectie, dewijle sy alles vermeet te doen, en oock in 't algemeen alles doen kan; daerom dat dan oock by gevolgh alles moet verstaen worden. *'t Is betamelijck* (seght *Cicero*) *dat alle de gene die na groote en arbeytsame dingen staen, alles versoecken.* 't Gene vry wat voeten onder d'aerde heeft, (gelijckmen seyt;) overmits de uyt-eynden deser Konst niet wel en konnen bepaelt worden. Doch den Mensche zijnde (na de beschrijvinge dieder *Aristoteles* van doet) een Dier dat van nature genegen is om te weten, en daer van (soo 't immers moghelijck is) het eynde te bekomen; soo heeft dese drift soo veel te meer kracht inden eenen dan inden anderen als yeder meer of min bequaemheydt tot dese, dan tot een andere Konst of Wetenschap is ingeschapen. Hierom isset dan dat de lust de eerste Plaetse moet besitten: *Niemant* (pleghen de Peripatetische Philosophen te seggen) *en kan eenige treffelijcke Wetenschappen bekomen, ten sy hy daer een bysonder lust toe hebbe.* Welcke men moet verstaen van soodanigen lust, die te samen met een welgesteltheydt der natuere, tot soodanigen Konst geneyght en aengeleydt wort; Gemerckt de jeught van natueren altijt gheneyght schijnt tot yets bysonders datse voorheeft, namaels te sullen worden. Deswegen soo behoorden oock de Ouders

De Menschen van natuere tot Wetenschap geneyght.

Lust moet d'eerste aenleydingh tot de Konsten geven.

Welcke lust uyt een aengeboren naturel moet komen.

d'Ouders behoordē op de natuer vande Kinderen te letten.

op de natureele driften van hare Kinderen te letten, ghelijck wy in onſe Inleydingh tot de Schilder-Konſt na 't voorbeeldt van die van *Athenen* hebben geſeyt; aengeſien dat het niet in hare noch in der Kinderen macht is, in elcke Konſt diemen ſou willen verkieſen, een grooten Meeſter te werden, veel min een uytnement en algemeen Teyckenaer en Schilder te zijn. Maer wanneermen eens goede acht geeft op de Kinderen, en de Wercken aenſiet die ſy door haer eygene aenleydinge doen, ſoo ſeggen wy, datw'uyt hare beſigheyt veeltijts ons wat goets konnen beloven, 't welckmen in deſe Konſt kan mercken, niet wanneer dattmen ſiet datſe als al ſpeelende, en ſonder moeyte met enckele trecken en ruwe wanſchetſen veel dingen konnen af-teyckenen, maer wanneer dat wy haer bevinden genegen te zijn, om 't gene ſy uyt de Geeſt Teyckenen, te ſchaduwen, en te dagen, en alſoo uytvoerighlijck op te maken; deſe kanmen Schilders of Teyckenaers van natueren Geboren noemen. Men kan oock vande ſulcke groote hope hebben, welcke men bevint van een ſtil humeur, opmerckende, en ſpeculatijf van Geeſt te zijn; invoegen ſy haer ontrent alle voorwerpen als eenen Spiegel draghen, die ſich altijdt gaet veranderen na ſulcken af-beeltſel, als 'er gevonden wort in 't geen dat hem wort voorgeſtelt. Want aldus dienden een jonck Teyckenaer die begeerigh is groote voortganck inde Konſt te doen, ſich te gewennen met een geſtadige oeffeninge omtrent

Hoemen een Kint tot de Schilder-Konſt geboren, ſal kennen.

Vergelijckingh van een ſpeculatijven Geeſt met den Spiegel.

alle voorwerpen besich te zijn, druckende daer van soo veel bysondere Schetsen en denck-beelden in sijn harssenen, als hy Beeltnissen die waerdigh aen te mercken zijn, ontmoet: Ja dat hy sijn Werck maecke van hem selven op te houden, om deselve met goet overlegh en bedenckingh, op een beter stant en verkiesinge te besien; buygende door innerlijcke samen-spraeck, deselve onder eenige algemeene regulen van schickinge; achtgevende op de beschouwing der saeck, stant en plaets, licht en schaduwen, en andere omstandigheden meer; welcke dinghen alle seer licht ghevat, en gheoeffent kunnen werden, van die gene, welcke haren wille daer toe gansch ongeveynsdelijck geneyght vinden.

Hoedanig een jongh Konst-oeffenaer hem in 't beschouwen der dingen sal dragen.

De middelen nu waer door men sich in dese Konst kan oeffenen, konnen bequamelijck in twee generale leden onderscheyden worden: de eene is de onderwijsinge, het andere is de doeningh van den Leerlingh selfs.

Middelen waer door men sich in dese Konst oeffenen sal.

De onderwijsinghe geschiet door eenen Meester, het sy dan over eenige Konst die men door Teyckenen na-volght, ofte over het natuerlijck leven, en wat daer vorder kan onder begrepen worden, daer na is het natuerlijck leven, den Meester en 't onderwijs van den Leerlingh selfs.

Hoedanig 't onderwijs geschiet.

Het onderwijs dat geschiet door eenen Meester, of mondelingh door de reden, of dadelick in het voordoen, dat een bysonder groot vermogen op een leersaem ververstant, ja op eenen doffen geest kan heb-

ben, ghelijckwe dat noch sullen toonen. 't Selve kan oock bequamelijck door geschrifte geschieden, soo ons de menighvuldige Exempelen der antique Meesters doen gelooven, welcke doorgaens groote vlijdt hebben aenghewendt, om beneffens haere mondelinghe onderwijsingen, oock eenige schriftelicke lessen aen haere Discipelen te geven. Soo getuyght ons *Plinius* van *Apelles*, dat hy sijnen Leerlingh *Perseus*, na dat hy van hem wel inde Konst onderwesen was, eenige lessen in een geschreven Boeck ter handt stelde, op dat hy hem daer na richten soude. *Franciscus Iunius* verhaelt ons van *Polycletus* en veel andere geleerde Konstenaers, datse groote devoiren hebben aengewent, om de Schilder en Teycken-konst door geschriften en twist-redeneeringen te verklaren; welcke Boecken vergaen en noyt tot onse oogen gekomen zijn; gelijck als den selven *Iunius* aen sijn tweede Boeck in het derde Hooftdeel een gansche rolle daer van optelt: onder welcke hy meer dan thien antique Basen aenwijst, die vande Schilder-Konst ghechreven hebben; behalven noch die vande Giet-konst, Boetseer-konst, en Beelt-houwerie, als andere, verscheyde Boecken hebben gemaeckt: uyt welcke alles ons dickwils heeft verwondert, datter oock in onse tijden niemandt ofte immers seer weynige worden gevonden, die den arbeyt willen op haer nemen, om yets tot onfeylbaer onderwijs inde algemeene, soo Teycken als Schilder-Kunde in het licht te brengen, op dat daer door aenleydinge

Exempelen van Antique Meesters die hunne Leerlingen d'onderwijsinge by geschrift ter handt stelden.

Dat het te verwonderen is, waerom in onse dagen soo weynigh om de Schilder-Konst, in

dinge mochte ghegeven worden, om telckens wat beter en beter voor den dagh te brengen, en de Konst alsoo onder gewisse regulen te voltoyen. Eenige weynighe van onse Eeuwe, en die weynigh te vooren geleeft hebben, hebben ons evenwel eenighsins hier in den wegh ghewesen; soo zijn van *Ludovicus Davincy* verscheyde schriften in wesen, die vande Schilder-Konst handelen, ghelijck daer van een Boeck uyt de Italiaense spraeck inde Franse Tale is overgheset, doch alsoo 't een rouw en onvoltoyt Werck is, daer in de dingen seer wilt en onseecker door elkander ghesaeyt zijn, soo heeft het by veele niet konnen geven, datser van verwachtende waren. Gelijck wy oock dickwils van voornemen zijn geweest om 't selve in onse Nederduytsche spraeck uyt te geven, en daer eenige dingen uyt sijn Italiaense schriften by te doen; dan het selve wel doorsiende, bevonden 't niet na 't humeur vande Schilders gestelt, maer duyster en verwart, en doorgaens met *Philosophische* twist-reden en zin-spelingen, en weynigh practijck-regelen vervult, die in weynige saecken, en ses mael herhaelde woorden bestonden, en daerom (niet tegenstaende daer veel goede en wiskonstige reden in zijn) nagelaten.

vaste Regulen te beschrijven, gearbeyt wort.

Wat L. Davincy geschreven heeft.

Noch so heeft *Franciscus Iunius* een Boeck geschreven vande Schilder-Konst der Ouden, daer in hy den eersten aenvangh, den voortganck en voltreckingh vande Schilder-Konst der antiquen, seer geleerdelijck verhandelt; voorwaer een Boeck, by weynig

F. Iunius, vande Schilder-Konst der Oude een uytnement fray Boeck.

te recht bekent, maer wiens ghelijcke ick inde Weerelt naeulicks weet, een Boeck van welcke ick my verſeeckert houde, dat ſoo het van yeder gekent, geleſen, en verſtaen wierde, dat een menighte van die haer ſchamen en verfoeyen ſouden, ſoodanighen Boeck niet eer gekent te hebben. Inſgelijck zijn eenighe dingen van de proportie der Lichamen en vande Perſpectijf, en diergelijcke, ſoo voor deſen, als nu over weynighe Iaeren in Vranckrijck en elders uytgegeven, welcke oock al eenigh goet voordeel aen de Kunſt toebrengen. En dit is wel meeſt alles 't voornaemſte datter tot noch toe voor de Leerlingen ten beſten is ghedaen; waerom wy oock noch te meer zijn gaende geworden, om met het gene dat by ons in voor-raet lagh, de hedendaeghſe practijck der Schilder-Kunſt te gemoet te komen, en alles ſoo in dit Boeck de Teycken-kunde, als inde volgende dingen, daer in wy de Bouw-kunde, de Perſpectijf, de Anatomie, Ordineeringh en Coloreeringh, en wat voorders tot de algemeene Schilder-Konſt van nooden is, op een korte, klare, en eenvoudige maniere ſullen voorſtellen, ſonder eenige onnoodige omwegen te ſoecken; want het groot misbaer ontrent de Gront-regelen der Konſt ſeght *Iunius*, doet de Conſt ſwaerder ſchijnen dan ſy is, en maeckt de Nieuwelingen, door het wiltweyigh en menigvuldig onderwijs verdrietigh; ſoo datſer dickwils van komen af te ſchricken.

Wat ons heeft bewogen deſe Inleydinge in 't licht te geven.

't Groot misbaer omtrent de Konſt-regelen, doet de Konſten ſwaer ſchijnen.

In deſe onderwijſinghe dan, willenwe vande

vande Teycken-kunst als de eerste A. B. C. aenvanghen, om daer door tot de andere deelen vande Const, over te konnen stappen; ten eynde men van trap tot trap opwaerts klimmende, mochte komen tot de volkomene kennisse vande groot-geachte Schilder-konst, zijnde het eynde van onsen voorgenomen arbeydt, ten dienste van alle die lust hebben, haer daer in te oeffenen. Om welck dan wel te beginnen, soo is het seer noodigh, dat sich eenen Jongelingh al seer vroegh schickt by eenen goeden Meester, onder wiens ervaren opsicht, en geleerde lessen, hy eene bequame handelinge van Teyckenen, en een grondige kennisse vande stellinge, en werckende actien der Beelden, en wat wy de algemeene Const aengaende noch sullen voorstellen, beneffen de ware gedaente en niet den blooten schijn der Conste mocht bekomen: op dat hy eens daer na, siende op het natuerlijck leven, selfs door sijn eygen verstant en geoeffende reden, alles naecktelijck en volmaecktelijck soude konnen sien en begrijpen, dat de dingen die hem volgens bequame regulen zijn geleert, en voorgedaen, seer wel met de natuerlijcke over een komen: des soo sal het noodigh wesen, datwe yets seggen vande

Om wat reden wy vande Teycken-Konst beginnen.

Leerlingen moeten hen van 't begin by een goet Meester schicken.

Eerste begintselen der
TEYCKEN-KUNST.

En daer van soude wel het redelijckste wesen, dat een Jonck Teyckenaer, eerst de

II. Hooftdeel

Perſpecti-ve te ver-ſtaen eerſt geraden.

de Perſpective ofte Doorſicht-kunde, vol-ghens lichte en bevattelijcke regelen, leere verſtaen, op dat hy daer door al vroegh mochte komen tot de kennis, van alle dingh ſijn juyſte proportie, en ſtant van beſchou-winge te geven, ſonder welcke wetenſchap de gront-veſt deſer Conſt, noch de reden van alles datter ghemaeckt wort, niet en kan begrepen worden. Maer alſoo de Jon-gelinghen inden beginne tot deſe dinghen noch veeltijts wat te ſwack zijn, en alles niet wel en konnen bevatten, ſoo machmen haer eenigen tijdt laten doorbrenghen met het na-teyckenen van eenighe lichte voor-beelden, en in dat doen, ſoo haeſt als 't mogelijck is vande Perſpectijf regelen de ooghen openen, op dat ſy alſoo ghelijcke-lijck neffens het Teyckenen, de Doorſicht-kunde ſouden leeren; van welcke regulen wy in ons vierde Boeck ſullen handelen, en die grondelijck met eenige Vertoogh-Figueren voorſtellen en leeren bevatten: Ten eynde wy den arbeydt vande Jonck-heyt door wel Teyckenen, de Bouw-kunſt verſtaende, na de Perſpectijf verſtandigh werckende, de Beelden door kennis van hare behoorlijcke proporty, en bewegen-de leden werckelijck planten, hare Inven-tien rijckelijck ordineerende, in een wel-gecoloreerde playſante Schilderie, mogen doen eyndigen.

Om dat de Per-ſpectijve voor de eerſte aen-komelin-gen wat te ſwaer valt, ſalmen die aen haer onder 't leeren van andere dingen ſoecken in te pren-ten.

Oogh-merck van alle onder-wijſingh die tot de Schilder-Konſt kan aengeleyt worden.

d'Eerſte beginſelen gaen om-trent by-ſondere leden.

De eerſte beginſelen nu diemen ghe-meenlijck inde onderwijſinge in 't Werck ſtelt, gaen ontrent de kenniſſe van eenige byſondere, doch voornaeme deelen van

's Men-

's Menschen Beeldt, namentlijck in Hoofden, Tronyen, Armen, Beenen, Handen en Voeten, waer van seer veel en verscheydene Voorbeelden in Print uytgaen, die oock voor een kleyn begin, met nuttigheydt konnen ghebruyckt worden, en de Konst van na-apinge inde Jonckheyt bevorderen: dat hebbende, moetmen weten datse op den eersten trap zijn; want om de Jonckheydt, van alles een Voorbeelt te willen voorstellen, soude een oneyndigh Werck geven, ja selfs de menighvuldige veranderlijckheydt dieder inde natuerlijcke dingen ghevonden worden, en lijden niet datmen de Leerlingen, daer van elck een bysondere ghedaente voorstelle, om die te leeren „ navolgen; want soo doende soumen sijn „ Discipelen te veel en nimmermeer genoeg „ voorstellen, (segt den deftigen *Quintilia-* „ *nus.*) Maer het sal genoeg zijn datmen haer „ laet arbeyden aen de voornaemste dingen, „ de mindere sullen van selfs volgen. En „ die dan met *Policletus* sijnen *Herculus* wel „ kan opmaken, sal hem met het Leeuwen „ vel en Knodse niet veel quellen.

Datmen van alle dingen geen voorbeelt geven kan.

Men sal haer dan tot het stellen der Tronien en Hoofden, welcke wel de meeste veranderingh onderworpen zijn, aenvoeren, en daer in voor eerst van het Ovael ofte Ey-ront, met allerhande verwisselinge van het kruys onderricht geven, op datse alsoo het verdraeyen allerhande Tronien, volgens het aenwijsen eeniger Teycken-Boecken, of andere vertoogh schetsen, diemen haer komt voor te stellen, mochten leeren ver-

Tronien veel veranderingh onderworpen.

ſtaen : En dit ſalmen haer kortelijck aldus konnen aenwijſen , Namentlijck , dat het Hooft in zijn generale klomp , form , of omtreck , de gedaente van een Ey vertoont, en daerom na de Latijnſche benaminge een Ovael , Langh-ront , of Ey-ront ghenoemt wert ; en al-hoe-wel veele Hoofden , ten aenſien van haer generaele omtreck eenigſins zijn verſchillende , ſoo moetmen weten datſe evenwel (de Monſters buyten gesloten) in 't algemeen aengemerckt , Ovaelſche wijs haer form in 't gros beſitten ; want men ſal in het Teyckenen (ſo na Teyckeningen , Printen , Schilderyen , en 't Leven) bevinden , dat het eene Hooft ten opſicht van 't andere in omtreck veel verſchilt , invoegen datmen ſommige langhwerpiger , ander breeder en rondtachtiger , deſe boven breet , onder ſcherp , gene wederom onder breedachtigh en boven platachtigh , en ſoo voorts , ghelijck wy daer van by de Anatomiſche wel twaelf verſcheyden formen hebben opgetelt gevonden, die elck al in verſcheyde Trappen , d'een min d'ander meer Ovaels waeren : en 't ſtaet te Noteeren datter vanden eenen Trap , tot den anderen noch ontallijcke ghevonden worden, die elkanderen in forme ongelijck zijn , welcke opmerckingh ons op een andere plaets , ſeer wel ſal te paſſe komen.

Dat de generale klomp van 't Menſchen Hooft de gedaente van een Ovael of Eyront heeft.

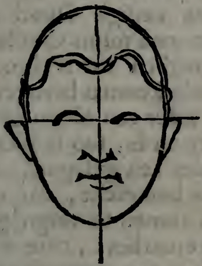
Nader onderſcheyding van 't Ovael.

De aenhoorige deelen nu , tot opmaeckingh van een Trony , zijn de Ooghen, Neus , Mont en Ooren , deſe op haer behoorlijcke plaets gheſtelt zijnde , wijſen datſe na de Cours van een kruys willen

op

op haer juyste plaets gestelt zijn, verdeelende 't selve alsoo dat het gansche Hooft vier Neusen, de Trony dry Neusen lengde, en recht van vooren aenghemerckt in 't midden, vijf Oogen breet is. Maeckende de Ooren ende Oogen vande rechter na de slincker een rechte Linie, en van boven

De Oogen Neus en Mont wijsen in een Trony aen datse in een kruys staen.

tussen beyde oogen, over de Neus, Mont en Kin, maeckt een tweedeLinie, dwers door de andere, welke dan gesamentlijck het kruys vande Trony genoemt wort. Op welck kruys datmen dan, na dat een Trony ghekert mochte wesen, de Oogen, Neus en Mondt in sijn behoorlijcke plaets setten kan, gelijck u dese Figuere als een eerste Voorbeeldt in sijn enckelen standt recht van vooren aenwijst.

Maer dewijl de onvervindinge leert, dat de Jonckheydt den grondt, noch het recht ghebruyck van dit kruys niet wel en kan begrijpen, en by gevolgh oock niet het veranderen van het selve, noch veel min het op en neer, gints en weer kijcken der Tronien, al-hoe-wel sy veel dagen doorbrengen met deselve, volgens de Voorbeelden van hunnen Teycken-Boeck na te apen, en dan noch soo veel verstaen als of sy daer geen onderwijs van gehadt hadden; is de reden om

Waerom het kruys in dit Ovael niet wel verstaen en wort.

om dat het op een platte gront geschiet, en dat het onmogelijck is, haer alle de veranderlijcke, en menighvuldighe voorvallen, aen te wijsen, daer door sy oock belet worden meer te leeren dan men haer voor doet.

Deswegen wy een ander middel van onderwijs bedacht hebben, om soo menigerhande opsicht van Tronien als daer kan voorvallen, door een eenigh Ovael aen te wijsen. Waer door men mijns Oordeels den alderplomsten Jonghen tot rechte en grondige kennisse soude konnen brengen.

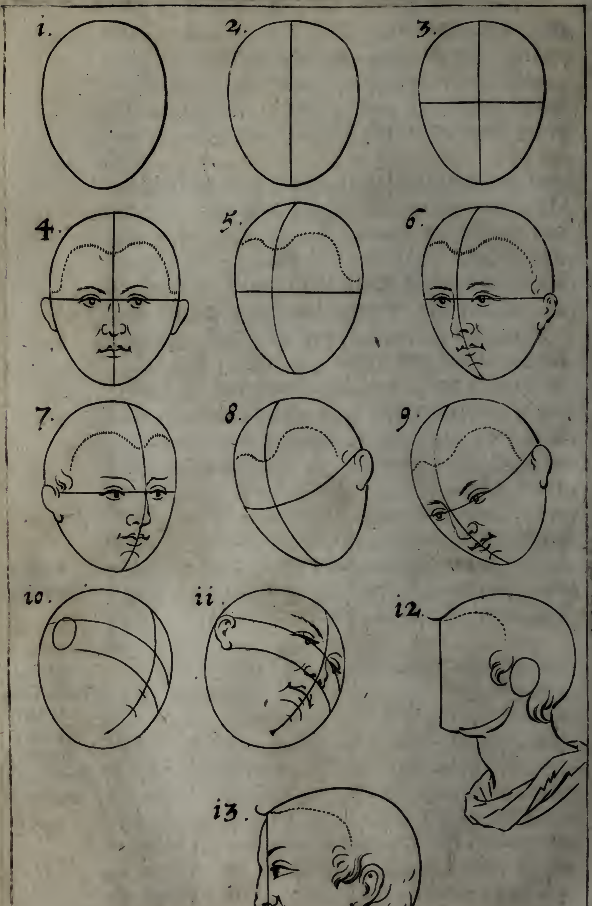
En al-hoe-wel dit maer een kleyn begin voor de Leer-kinderen en is, soo is niet te min ten hooghsten daer aen gelegen, aengesien men dagelijcks bemerckt, dat vele Meesters haer daer in komen te vergrijpen, het sy dan door onwetentheyt, ofte door slordigheydt, gevende geen opmerckinge, op de rechte verdrayinghe van het Cruys harer Tronyen, welcke misslagh in een Meester daerom des te grooter is, om dat het gemeenlijck het eerste A. B. C. van den Leerlinck is.

Groote misslagh.

Middel om met fondamentallerhande Tronien te verstaen.

Men sal dan (om tot dit onderwijs te komen) by eenen Draeyer, uyt een stuckje Houts een form van een Ey gelat en ront laten draeyen, ghelijck als met Figuer (1.) wert aengewesen; treckt inde lenghde van het eene punt tot het ander een linie midden door als in Figuer (2.) deelt het dan in tween, en treckt wederom een linie vande rechter na de slincker zijde dwars door de andere linie, dat het een kruys make,

als

pag ii.

als in Figuere (3.) dat gedaen zijnde, ſoo hebt ghy het begeerde; om nu dit tot gebruyck te brengen, en den Leerlingh door de veranderingh van het kruys, allerhande op en neerſiende Tronien te vertoonen, en aen te wijſen door wat middel dat het geſchiet, ende niet anders en kan gheſchieden, ſoo ſtelt hem als een eerſte proef, dit ronde Ey recht van vooren, gelijck als ghy Figuere [3.] ſiet; wijſt daer uyt met weynigh treckjens de verdeelinge der Tronie elck in ſijne Linie, op papier aen, als in Figuere [4.] daer uyt leert hem een Tronie van vooren ſtellen, dan ſoo draeyt het Ovael vande rechter na de ſlincker handt een weynigh om, alſdan ſullen haer de rechte Linien van het kruys veranderen, en Booghs-wijs ſtaen na dat het veel ofte weynigh omgekeert is, als in Figuere [5.] wijſt hem daer andermael een Tronie op ſijn Cruys-linien aen, als in Figuere [6.] en doet wel achtnemen, hoe dat de verheventheyt vande Neus ſich boven de rondigheyt van 't Ovael moet verheffen: En gelijck met deſe, ſoo is haere contrary omkeeringh, te weten vande ſlincker na de rechter als in Figuere [7.] wederom ſoo buyght het Ovael met het bovenſte eynde voorwaerts over, ſoo vertoont hem het kruys ghelijck in Figuere [8.] toondt hem daer een Trony die neerwaerts ſiet, als in Figuere [9.] dan ſoo draeyt u Ovael achter over, ſoo veranderen de Linien van het kruys wederom, gelijck als in Figuere [10.] en daer een Trony naer aengeweſen, ver-

Trony van vooren.

Omſiende Tronie.

Neerſiende Trony.

Opſiende Trony.

vertoont hem als in Figuer [11.] en alsoo kont ghy met dit Ovael soo veel veranderinghen en verscheydene Gesichten en Tronien aenwijsen, als ghy selver wilt; uytgenomen die dewelcke geheel op zijde komen, om dieswil dat het Ovael ront en essen is, en niet als de Linien sonder verheventheyt vande Neus en Lippen vertoone: De dusdanige wijstmen gemeenlijck met een rechte Linie aen, als in Figuer [12.] daermen alsdan vorders Neus en Mont aenwijst, gelijck Figuere [13.] het zy dan op wat maniere die souden moghen vallen, doch dit kan lichtelijck gevat, en met minder missagen gedaen worden.

Trony van ter zijden.

Nuttigheyt van dese onderwijsing

Dit dan de Leerlinghen eens wel ingheschерpt ende van haer verstaen zijnde, sullen terstont selfs uyt de Geest, allerhande verkiesinghe van fraeye Tronien, met verstant na de reden, Meesterachtigh weten te schetsen en veerdigh aen te wijsen: Daer sy anders na een platte af-teyckeninghe al doende niet en weten watse doen, noch waer toe dat het zijn ooghmerck heeft; maer leeren even als de Papegayen sonder reden; waer doorse dan oock niets na de reden, uyt eenighe invallende ghedachten van haren Geest, en weten uyt te Beelden; maer dienen t'elckens wederom een nieuw voorbeeldt te hebben, of hunnen Teycken-Boeck in te sien, daerse dan noch van hondert voorvallen diese krijgen, of begeeren te hebben, niet een eenigh Exempel vinden konnen. Dies wy in 't voorby gaen, hier niet wel konnen na-laten aen te merc-

ken,

ken, hoe veel daer is gelegen aen een goede onderwijsinghe, en daerom diende wel acht gegeven te worden om sich eenen goeden Meester te verkiesen, die te gelijck een goede maniere van onderwijsinghe, en een brave kennis en handelingh van Teyckenen heeft: want de Wagen gaet ghemeenlijck soo, als den Voerman gestelt is. Ten gaet oock niet altijdt seecker dat groote Meesters goede onderwijsers zijn, maer gheluckigh zijnse die beyde dese deughden in sijnen Meester vint: by welcken eenen men moet sien langen tijt te verblijven, en sich niet licht door eenige wispeltuerigheydt, ofte ontijdige Winst-lust laten vervoeren, om die te verlaten; ofte door een nalatige sorge der Ouders, den vryen Toom nemen, dat in 't gemeen den onderganck van soodanigen Konstenaer is. 't Gebreck leyt oock somtijts aende Meesters, 't sy datse door kleyne kennis hunne onderwijsinge qualick aenleggen, ofte datse het Futsel-Boeck soecken, en haere Discipulen met voordacht door lange omwegen ophouden, de Konst seer swaer ende moyelijck inde oogen der Jonckheyt maken; daer men mijns bedunckens, wanneer 't wel aengeleyt wort met korte en weynige regulen ymant groot licht kan geven, wanneer 't maer recht gevat wort, daer het in waerheydt moet gegrepen worden, en haer de grondt vande verborgentheyt openbaert; doch 't is eenighe te veel moeyten, en andere vreesen dickwils de Leer-penningen te vroegh te sullen missen.

Aenden Meester en 't goet onderwijs veel gelegen.

Goede Meesters zijn niet altijt goede onderwijsers.

Misslagh' der Discipelen.

Misslagh der Meesters.

't Verstandigh onderwijs voor de Leerlingen best.

't Verstandigh onderwijs dan, sal den leerlinck het voordeelighste zijn; wat de groote Meesterschap aengaet, die moet eyndelingh na het oeffenen van soodanige goede onderwijsinge uyt de aengeboorne natuer komen. Des wy nu over willen stappen, vande order van beginnen, tot den voortganck inde Teycken-kunst, waer in wy van trap tot trap allenghskens sullen opklimmen.

Opmercking over de Volg-Konst.

Staet oock noch voor af, aen te mercken, datmen de Kinderen door de Konst van navolgingh, of nabotsingh tot alles dat de Schilder-Konst aengaet, kan aenleyden; want dewijl het onmogelijck is alles dat de Teycken-kunde vermagh te doen, in 't bysonder voor te schrijven, soo brenght de Volgh-kunst, de Teycken-kunde een bysondere algemeene hulpe toe. Waer vintmen doch eenen Schilder (seyt *Quintilianus*) ,, die alles 't gene inde natuere voorvalt, ,, heeft leeren af-teyckenen, nochtans en ,, vint een konstigh Meester die de rechte ,, maniere van navolgingh heeft, sich noyt ,, verlegen, alles wat hem voorkomt, aer- ,, digh af te beelden. Na datwe dan nu de Jonge Leerlingen, volgens d'onderwijsinge vande kleyne begintselen hebben leeren aen stoelen en bancken gaen, en datse door de eerste wijse van doen, het begintsel van navolgingh hebben verkreghen, soo moet men haer seer neerstigh en langhe besigh houden in het na-teyckenen van goede, welgehandelde en uytvoerighe Teyckeningen, welcke wy oordeelen veel nutter en

Wat men na d'eerste begintselen doen sal.

be-

bequamer te zijn dan eenige Print-kunst; de reden daer van is om datse in een goede Teyckeningh niet alleen en sien de schicklinghe, vaste Teyckeningh, verstandighe wisheydt der omtrecken, dagh en schaduwe, toetsen en hooghsels, maer sy sien daer met eenen oock de manniere van handelinghe en Teyckenachtighen aert, 't welcke sy in een Print niet en sien, en by gevolgh daer oock niet uyt leeren konnen, dan met langen tijdt en grooten verdrietigen arbeyt, sonder dickwils een vaste maniere te bekomen, maer maecken dat hunne dingen nu sus, dan soo, luck raeck, komen uyt te vallen.

Teyckenen na Teyckeningen seer nut.

Hier in isset dan datmen de Jonckheydt met fundament de beste en bequaemste middel sal aenwijsen, en dat soo met geduerige vermaninge, als met somtijts haer yets voor te doen; haer aenwijsende hoese de partyen en deelen der Lichamen sullen sien, en dan schets-achtigh aenwijsen, hoe sy dan al vorder sullen voortvaren met het nader op-stellen en uytvoeren, wat quade of goede manieren zijn, en diergelijcke; want als de Leerlingen inden beginne een quade gewoonte hebben aengenomen, zijnse namaels veel beswaerder haer die af te leeren, dan een goede maniere van 't begin aen te leeren, en daerom moetmen haer de misslagen, met beter voor te doen leeren sien, om die na-apende oock te kunnen verbeteren.

Misslagen moylick om af te leeren.

,,De Leeringhen (seght *Seneca*) diemen ,,uyt het voordoen kan trecken zijn kort

Exemplen watmen uyt het

en

voordoen kan te weegh brengen.

„ en klaer, maer d'onderwijsinge diemen
„ alleen uyt de regulen haelt, langh ende
„ verdrietigh. Soo seght oock *Columella*,
„ dat allerley Leerstucken bequamelijck
„ ingeplandt en lichtelijck ghevat worden
„ door 't behulp der voorbeelden. En *Quintilianus* hier van sprekende, haelt de knoop van dese saeck in eene reden toe, als hy daer van aldus onder dese ghelijckenisse spreeckt.

„ *Chares* en heeft de Giet-kunst van *Ly-*
„ *sippus* op dese maniere niet geleert, dat
„ hem *Lysippus* 't hooft van *Miron*, de armen
„ van *Praxiteles*, de borst van *Polycletus* sou-
„ de vertoonen, neen, want dese konde hy
„ alle dage, met gemack by sich selven be-
„ sien, maer hy heeft daer selver by gestaen
„ ter tijdt als sijnen Meester *Lysippus* alle
„ dese dingen maeckte.

Noodige vermaningh aengaende de voorsichtigheyt in't oeffenen: om sich van knoyen te wachten.

Men moet de Jonckheyt oock geduerigh inscherpen, datse haer in hun oeffeninge van Knoyen en brodden wachten, en sich bevlijtighen langhsaem, voorsichtigh, met verstant en welgematighde sinnen omtrent haer Werck besich te zijn, want buyten dat, soo raeckt het Paert seer licht aen 't hollen, en alsdan soo struyckelen sy van d'eene Broddel-sloot inde andere, totse eyndelijck aen 't vroeten raecken, of hunne Teyckeningh in onlust af-schrobben en ghedaen maecken; en niet dan arbeyt en tijt verlooren, sonder yets Geleert te hebben: Ja hebben dickwils 't lijf hier door soo vol onlust gekregen, datmen haer naulicks in dry dagen wederom met yver aen't

Teyc-

Teyckenen krijgen kan. Soo dat het by na noodigh was rontſom op de wand van hare Kamer met groote Letteren te ſchrijven, *Langhſaem*, *Voorſichtigh*, *niet te Haeſtigh*, en ſoo voorts, op dat het t'elckens in gedachten mochte blijven, om 't verſtant in een gheſtadige aendacht te houden; want dan gaet eerſt het werck voorwaerts wanneer 't verſtant en Oordeel als Meeſter, waeckende blijft; en datmen ſich meer bevlijtight om wel, dan om ras te doen. Dit was de ſtock-regel van *Quintilianus*, Het „ ras doen is geen middel om wel te doen, „ maer het weldoen een middel om ras te „ doen.

Nader bericht aengaende het Teyckenen na printen.

In 't voor-by-gaen dient oock aen-gemerckt, dat wy niet en Ordeelen dat het Teyckenen na Printen abſoluyt ongeraden is, neen ſeecker, maer wy ſeggen in tegendeel dat het voor die gene welcke alreede een goede handelingh hebben bekomen, en wat op haer eyghen beenen beginnen te ſtaen, haer Werck wel mogen maecken van ſeer veel na Printen te Teyckenen, ja alles wat hun fraeys voor komt na te Teyckenen, en ſonder op-houden daer na te ſtudeeren; niet juyſt geheele Printen (ten ſy die dat waerdigh zijn), maer het gene daer byſonders mochte in weſen, 't ſy fraye Beelden, aerdighe en antique Kleedinghen die verſtandigh en ſeecker gheploy t zijn, wel-bedachte en Werckelijcke actien en wat dies meer is, daer toe nemende den onkoſtelijckſten tijt, als Winterſe-avonden en vroege Morgen-ſtonden, inſonderheydt

Waerom men Printen mach na-teyckenen.

alſmen den dagh tot andere ſtudien, 't ſy van Ordineeren of Schilderen kan beſteden; en dit moetmen alles te dien eynde doen, op datmen door het gheduerigh nateyckenen van fraye dinghen, vaſt en volkomen mochte worden, en den Geeſt allenghskens vol fraye gedachten drucken, welcke maniere van doen evenwel van ſommige (doch ten onrechten en ſonder reden) wert tegen geſproocken.

Nuttigheyt hier van.

Noch ſtaet voor een verſtandigh Meeſter aen te mercken, dat hy ſijne maniere van onderwijſinge ſchickt na de naturellen vande Diſcipulen dien hy voor heeft, want het gaet ſeecker 't gene *Franciſcus Iunius* uyt *Cicero* aentreckt, dat veel Diſcipulen van uytnemende Meeſters, (ſchoon ſy onder elkanderen ſeer veel verſchillen) nochtans alle prijs waerdigh konnen zijn.

Opmercking voor een Meeſter aengaende 't onderwijs.

,,*Socrates* was ghedwongen ſijn Diſcipel ,,*Ephorus* met ſpooren aen te drijven, daer ,, en teghen ſoo moeſt hy *Theopompus* met ,, den toom in-teugelen, alſoo dat hy den ,, eenen wat benam dat hy den anderen toe- ,, voeghde, na dat yeder van nooden hadde. Wetende dat de volmaecktheydt der Leerlingen den Meeſter voornamentlijck tot lof gedyde.

De Jonckheydt nu in het Na-teyckenen haer beſich houdende, ſalmen hun daer in al van lichter tot ſwaerder overbrenghen; en dien trap opgeklavert zijnde, haer aenleyden tot het Na-teyckenen van goede en welgeteyckende Schilderyen, en die ſalmen haer laten van 't groot in een kleyne proportie

Teykenen na Schilderyen.

portie brengen, oock wel van kleyn somtijts een laten vergrooten, waer door sy terstont leeren gissen, en een vaste stellinge krijghen. En gelijck als dit den tweeden trap is, soo is sy oock swaerder en vereyst meerder kennis en oordeel: Want in een Schilderye en vintmen noch wissigheydt van ommetreck door trecken, noch manniere van Teyckenen, noch onderscheyt tusschen doncker en doncker, noch licht en licht (dat inde verscheyde Colorijten schuylt) duydelijck aenghewesen. En dewijlmen in dit Teyckenen de juyste ghelijckheyt van doncker en licht door eenerley stoffe moet uyt-beelden, soo zijn daer in verscheyden opmerckingen van nooden, om de houdinge, ofte het behoorlijck voor en achter uyt wijcken, dat in een Schilderye is, oock in een Teyckeningh te brengen, welcke wy in dit Boeck kortelijck op sijn plaets, als in 't voorby-gaen sullen aenroeren; en dat vorder tot grondige beseffingh in 't algemeen sal dienen, willen wy in 't laetste Boeck van ons groot Werck verhandelen.

Vereyst meerder kennis.

Om dan verder te gaen en den derden Trap inde Kunst te beklimmen, soo moetmen al wederom trachten yets te leeren 't geen men noch niet en kan, soomen immers tot de algemeenheydt der Konst komen wilt; op datmen niet en doe als sommighe Leerlinghen, Ja oock wel eenighe Meesters selfs, die veel liever met het verstant willen blijven hangen aen 't gene sy alreede gheleert hebben, dan datse haer

Derden Trap.

souden spoeden tot de dinghen in welcke sy noch onervaren zijn. Even gelijck de onverstandighe Reysigers die haer vanden wegh ter sijden af-geven om onder de schaduwe van een groenen vermaeckelijcken Boom sich te verlustigen, hunnen tijt verliesen, in plaets van hare Reyse te bevorderen.

Teykenen na ront boetseer en Plaester-werk.

Dus soo sal het dan ten hooghsten van nooden wesen te recommandeeren het Teyckenen na ront Werck, het sy Geboetseert ofte Playster-Werck van goede Meesters, welcke wy in onse dagen voor een geringen Prijs konnen bekomen: Daer van wy wel eenige vande gemeenste Beelden souden konnen op-tellen, als daer zijn alle de dingen van *Francisco*, die een menighte van fraeye Kinderkens ghemaeckt heeft, oock sijnen *Gladiator* dat een uytnement schoon Beeldt is, de *Roof* vande *Sabine* van *Ian de Bolonge*. Den *Laocôon*; de *Worstelaers*, de *Grieckse Venus*, den *Hercules*, den *Hermes*, de *Anatomie* Mannen van verscheyden actien; oock eenighe Beesten als *Paerden*, *Ossen*, *Koeytjens*, *Leeuwen*, *Honden* en diergelijcke, die oock al nut en noodigh zijn; behalven de menighte van antique en moderne Tronyen en Borst-beelden; Welcke meest alle voor een geringen Penninck gekocht, en met groot voordeel vande Leerlingen konnen gebruyckt worden. Andere die raer ende ongemeen zijn, en door eenige Liefhebbers selfs uyt Italien of elders zijn van daer ghebracht, daer moetmen by voorval, van versterf ofte anders sien aen te

Fraeye Beelden tot d'oeffeningh noodigh.

komen,

komen, ofte door beleeftheyt en onderlinge kennis yets goets te leen besigen. Men kan oock noch verscheyde andere gebruycken van het Playster hebben, om 't selve by stucken en brocken of gedeelten te gebruycken, en sich in eenigh voorval daer van te dienen; oock alsmen die anders om, en op een contrary stant wilt stellen, soo setmen die in 't navolgen voor een Spiegel, waer van wy breeder in ons sevende Boeck vande algemeene Schilder-kunde sullen spreecken.

Teyckenen na Playster geeft aenleydingh tot het leven.

De reden waerom het Teyckenen naer Playster soo noodig is, is om dat het tot een aenleydinge van het leven kan dienen: En gelijck als het Teyckenen na Schilderyen swaerder is als na Teyckeningen om reden als geseyt is, soo is oock het Teyckenen na Playster, swaerder als na Schilderye, om datmen in het Playster de wissigheyt vande omtrecken, minder dan in een Schilderye, noch de bepalinghe van licht en schaduwe, soodanigh niet en siet aengewesen, als wel in een Schilderye of Teyckeningh; van welcke oeffeninghe wy in 't vervolgh sullen spreken; des wy nu komen aenden vierden Trap, namentlijck tot het leven van alle natuerlijcke dingen, het volmaeckste van allen, den besten Meester om na te volgen, en oock ons eenigh Oogh-merck: want daer isset alles te vinden datter te vinden is, of van brave Meesters oyt gesocht is. En deswegen seer noodigh, soo ras men de voor-gemelde dinghen eenigermaten verstaet, datmen sich begeeft tot

Vierde en laeste Trap is Teyckenen na 't leven.

het Teyckenen na 't Leven, mits onder alle natuerlijcke Schepsels sich te oeffenen, in het na-teyckenen van dat heerlijcke Schepsel, het Menschen Beeldt, in welcke de wijse God en Schepper van alle sienlijcke en onsienlijcke dingen, alles dat inde gansche Weerelt is, als in een kort begrijp beslooten heeft. Waerom *Cicero* wel „seght, dat die gene welcke een Menschen Beeldt wel kan afbeelden, oock „met eenen sal verstaen hoe andere gedaenten die hy noyt en heeft leeren Schilderen, behoorde afgemaelt te worden: En „men hoeft sich niet te bekommeren, dat „die een Leeuw ofte Stier wel kan afteyckenen, dat hy oock alle andere vier-„voetighe Beesten niet en soude konnen „na-bootsen: Soo dat de Teyckeninge by het leven maer een simpele schets is, een Schilderye een gecoleurde schaduwe, ende het Geboetseerde Ront-werck of Playster, een levenloose buyten gedaente; Derhalven te recht het grootste Meester-stuck vande Goddelijcke Schepping genaemt, welcke onder alle dingen de meeste op-merckingh verdient; gelijck dat oock vande ontleders eenparigh ghetuyght wort, dat de kennis van 's Menschen Beelt, soo ten opsicht van sijn bewegingh, als over eenstemmingh der Ledematen, een bequaem voorwerp is, waer door men de wonderheden Gods en der natuere recht bekennen kan, ghelijck dat in 't Boeck van onse Anatomie, of liever Mensch-kunde, breeder sal ghetoont worden.

Menschen Beelt het voornaemste.

Hier

Hier uyt valt dan ſeer licht af te nemen hoe verre deſe Trap de andere te boven gaet, en datter by het goet onderwijs van eenen Meeſter, oock neerſtigheydt en gedeurigen arbeyt vanden Leerlingh van nooden is, want met arbeyt krijghtmen vyer uyt de ſteenen; en ghelijck den grooten *Eraſmus* eens ſeyde, dat door het gheduerigh droppen de ſteenen worden uyt gheholt, ghelijck oock het Veersken luydt, datmen ghemeenlijck de Jonghe Studenten leert.

Gutta cavat lapidem, &c.

DAT IS.

Een droppel Waters kan den Steen wel maken hol,
Niet met gewelt of kragt, maer door haer dickwils vallen:
Alſoo, wilt ghy geleert, van wijsheyt werden vol,
Studeert veel en met vlijt, 't ſchuwt Kinder-ſpel en mallen.

Aenrading tot neerſtigh en veel Teyckenen.

Soo dat in 't voorby (eer wy tot de byſondere oeffeninge komen) dient gerecommandeert te werden, het neerſtigh en geduerigh Teyckenen, want door het gheduerigh en veel doen, kanmen tot de vaſtigheyt komen, ja de geſtadige oeffeninge kan ſelfs

ſelfs ſonder onderwijſinge (indien men die van elkander ſcheyde) meer te wege brengen, dan alle Leeringen ſonder oeffeningh; maer beyde te ſamen, iſſet het rechten middel om tot de Perfectie te komen: Doch voor al en moetmen ſich niet laten voorſtaen, alſmen wat begint te kunnen en te kennen, datmen genoegh kan, en dinghen dadelijck om tot de Pinceel over te gaen, willende nu een Schilder en geen Teyckenaer weſen, latende uyt dat inſicht terſtont het Teyckenen varen; Welcke onkundige laetdunckentheyt heden ten dage veel Jonge Schilders jammerlijck onder de voet hout; niet tegenſtaende wy ſoo veel Exempelen van brave Meeſters hebben, die gheduerende haer ganſche leven, hun weeckelijcke Collegien waer genomen, en hare Academy-beelden gheteyckent hebben: en dat niet te hoy en te gras, als 't haer voorquam, maer tot aen het eynde van haer leven een gewoonte van veel Teyckenen hebben gemaeckt. Gelijck de menigte van brave Teyckeningen die ſoo nu als dan by 't verſterf van groote Meeſters te voorſchijn komen, getuygen konnen.

Laetdunckentheyt van ſommige die wat beginnen te kunnen.

Exempelen van andere Meeſters.

'T Was oock voor deſen een ghebruyck binnen Roomen, en het wert'er noch wel geoeffent, datmen de Jeught ſeſthien, achtien, ja ſomtijts twintigh Jaren langh niet en liet doen dan Teyckenen, ſonder oyt Verw' of Pinceel inde handt te nemen. Hier van getuygen ſelfs d'oude ſchrijvers; *Plinius* verhaelt vanden beroemden Antiquen Schilder *Pamphilius*, dat hy niet en

Goet gebruyck binnen Roomen geoeffent.

Exempel van d'Oude.

wilde

wilde dat sijn Discipelen souden vlieghen eerse vleugelen hadden, daerom hy haer ontrent de Teycken-konst en andere nootsaeckelijcke gronden, seer langen tijt besig hielt, sonder te lijden datse door een onbesuysde goet-dunckentheydt, de handen aen de Verwen souden slaen: waer doorse soo vast inde Teycken-kunst wierden, dat sy alles in weynigh tijts, wat de algemeene Schilder-kunst aenginck, grondigh verstonden, en Meesterachtigh door haere handt aende Werelt vertoonden. Men siet noch heden ten daghe binnen Roomen, dat de Jonckheyt de Teycken-konst van hare eerste Iaren al by de hant nemen, en sich tot het veel Teyckenen gewennen, oock selfs wanneerse noch in haer A. B. C. School gaen, om hunne Kinder-les te leeren, soo Teyckenen sy na haere School-tijt hier en daer op de weghen en langhs de straten, 't een of 't ander fray beeldt, (gelijckmen die te Roomen verscheydene ontmoet) des sy t'elckens t'huys komende, neffens haer les en ghefchrift, oock eene Teyckeningh aen haere Ouders vertoonen. Hier door en moet het ons niet vremt duncken datrer sulcke vaste Teyckenaers uyt de Konst-Schoole van Roomen zijn voortgekomen, en noch dagelijcks doen. En om alles dat van dese saeck geseyt is, met eene reden te bevestigen, soo hoort eens de weynige woorden die *Cicero* tot dese saeck bybrenght. Niemant (seyt hy) *en kan ergens in volleert ofte grooten Meester worden, ten sy sake dat hy geheel vroegh aen 't leeren sy.*

Sommige Kinderen leeren te Roomen neffens haer A. B. C. de Teycken-Konst

Dese

Dat dese dingen behoorden tot neerstigheyt aenleyding te geven.

Dese en diergelijcke Exempelen dan behoorden ons een spoore te wesen tot navolgingh, en neerstigheyt; op dat de Konst in Nederlant, die van Italien niet en souden behoeven te wijcken, maer van daer herwaerts te doen verhuysen; ghelijck nu al eenighsins geschapen staet, om de Konst-Schoole van Roomen, in Vranckrijck over te voeren, daerse nu een wijle tijt herwaerts, seer aengequeeckt, en dapper heeft beginnen te bloeyen.

Laetdunckentheyt groot hinder in den voortgang tot een Konst.

Maer daer schijnt op veele plaetsen in Nederlandt een alghemeene misslagh van laetdunckentheyt de overhant genomen te hebben, die den goeden voortganck der Konste wederhout, waer door vele haer laten voorstaen datse al dapper wel inde Teycken-kunde zijn ervaren, en voor groote Meesters dienen aengesien te worden, daer sy inder daet niet en zijn, in-voeghen het aen sulcke onmoghelijck valt (gelijck *Seneca* dat oock wel heeft aengemerckt) datse tot den Trap van een groot Meester komen kunnen, om dat sy haer seer vermetel laten voorstaen, daer alreede toe gekomen te zijn, overmits niemant licht en tracht na 't gene hy alreede vertrout te besitten. Een exempel hier van, (om wat nader te doen sien, hoe onnoosel veele haer hier in komen te dragen,) moet

Exempel tot het voorgaende dienende.

„ick verhalen: Seecker Jongelingh, die „eenigen tijt hadde doorgebracht met sich „inde Teycken-kunde te oeffenen, deed' „my d'eer aen van te besoecken, en on„der andere reden dieder vande algemee-

ne

„ne Kunſt vielen , vroegh hy my , wat
„middel en fraey Meeſter , ick hem wiſt
„aen te wijſen , en wat wegh ick dacht
„dat hy met voordeel moeſte ingaen om
„een groot Schilder te werden? ick op ſoo
„lichten Vraghe , en durfde om geen ant-
„woort verlegen blijven, diende hem met
„korte woorden op ſijne Vrage aldus ; Na-
„mentlijck, dat hy neerſtigh en veel moeſte
„Teyckenen , en dat na alles datter kan
„na geteyckent werden , en ſoecken daer
„in volkomen te worden ; maer 'k hadde
„mijn reden naulicks ſoo veer geuyt, of hy
„hielt ſich hier door al te kort ghedaen,
„en voer tegen my met deſe woorden ſeer
„verachtelijck in, *Och! Teyckenen*, *praetje*
„*daer van* , *'k hebbe alſoo langhe Geteyckent;*
„*Teyckenen kan ick genoegh*, en ſoo voorts,
„uyt welcke woorden ick ſijn onwetent-
„heydt bemerckte , ſeyde daer op , *kunje*
„*genoegh Teyckenen*, *ſoo houdt maer moet*, *en*
„*valt ſleghts ruſtigh aen 't Schilderen*; *ten*
„*ſal niet lange aenloopen of ghy ſult wel haeſt*
„*een goet Schilder weſen.*

Welck geval wy hier kortelijcke wilden aenraecken, tot vermaninghe van Nedrigheyt, en tot opweckinge vande Leergierige en Beminders der algemeene Konſt.

Des wy nu ſullen ſpreecken

Vande

III.
Hooftdeel

Vande dingen die in yeder Trap der
TEYCKEN-KONST
noodigh te obſerveeren zijn.

Komende dan tot de dadelijcke oeffeningh vande Teycken-konſt ſelfs, en eerſt van het Teyckenen na Teyckeningen, en na Schilderyen, ſoo ſullen wy eerſt aenwijſen wat in 't Na-teyckenen al waer te nemen is, daer na ſullen wy ſpreken vande manniere van handelingh, ende de ſtoffen daer mede datmen Teyckent, en eyndelingh ſullen wy de eyghenſchappen in yeder voorval, of byſondere doeninge der Teycken-Konſt, voorſtellen.

Teyckenen na Teyckeningen.

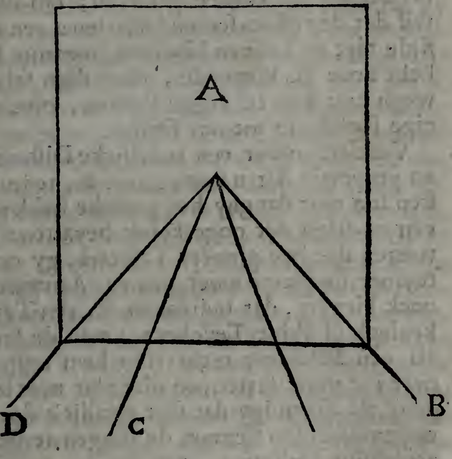
Wat voor eerſt aengaet het Na-teyckenen van goede Teyckeningen, daer van ſullenwe niets in 't byſonder ſeggen, om dies wille dat alle het gene daer toe dient, oock dienſtigh is in 't Na-teyckenen van Schilderyen, en om een dingh geen tweemael te ſeggen, ſoo ſullen wy dat voorby gaen en t'elckens op ſijn plaets daer van onderwijs geven.

Teyckenen na Schilderyen.

Voor hebbende dan een ſtuck Schilderye na te Teyckenen, ſoo ſtelt het ſelve op een goede plaets van licht, ſulcks dat u het flickeren vanden glans der Verwen ofte Vernis niet en hindert: En om die plaets recht te vinden ſoo ſet u indient mogelijck is

is, soodanigh, dat u oogh gelijckelijck met het licht vanden dagh na het stuck Schilderye gaet; en dat even in sulcker voegen, alsmen sijn stant moet nemen om een Tafereel wel op sijnen dagh te besien; en op dat in beyde desen, onse meyninghe te rechte mochte verstaen worden, soo merckt

Hoedanig men een stuck op een goeden dagh sal besien.

tot een Voorbeeldt, dat A. sy een Stuck Schilderye, dat ghy besien ofte Na-teyckenen wilt, en dat B. is de Plaets van welck het dagh-licht komt, soo sult ghy het Taffereel seer qualijck konnen besien wanneer ghy u set tusschen D. en C. insonderheydt soo het met blinckende Vernis is uytgehaelt, maer het sal u by na een Spiegel gelijcken, om dieswil dat den glants der

Schilderye haer ontfangen licht, by wijse van Reflexie tusschen D. en C. wederom sent, datmen hoe nader aen D. oock meerder gewaer wort: invoeghen dat het noodigh is sich tusschen B. en C. te setten, indienmen het gesichte van 't gansche Vlack des Tafereels met ghemack wil hebben; 't geen men oock hoe nader aen B. alderbequaemst sal konnen genieten; om dieswil dat de reflecxseerende stralen u aen die sijde niet en konnen hinderen, overmits het licht door B. komende, door dien selven wegh niet kan te rugge steuten, ofte eenige Reflextie tot ons senden.

Distantie.

Verkiest vorder een redelijcke Distantie, na proportie dat u stuck groot is, ten minsten soo wijt dat ghy het gansche stuck met een op-slagh der ooge kondt bevatten: Invoegen dat hoe grooter Tafereel, gy oock ruymer sit-plaets moet nemen. Aenmerckt oock hier by, dat indienmen na een Teyckeningh of Print Teyckent, men de selve als een Schildery recht voor hem toppigh over ent moet setten, en niet plat neer leggen, als sommige dat seer qualijck doen, want alsdan soo sietmen de dingen terstont eenighsins verkorten, ten waere men soo grooten Meester was, datmen met sijn verstant, de misslagen die hier uyt voort komen, konde overstappen. Oock en machmen sijn Principael 't sy Schilderye of Teyckeninghe niet achter, noch te veel voor over setten, want dat oock al verandering in 't sien kan veroorsaken, noch oock veel min ter rechter of ter slincker sijde stellen,

Sijn Principaele Teyckeningh of Schilderie moetmen recht op setten.

om

om dat ommekijckende te moeten beschouwen, door welcke doeningh men gantsch vande wijse sou geraecken, en in, ick en weet niet wat voor ellendighe misgrepen vervallen. 't Is my gebeurt, dat ick seecker Teyckenaer, die al vry meende wat te weten en te kunnen, quam besoecken, die ick besich vont met een Conterfeytsel na ,, een Schilderye te Teyckenen, dat hy by ,, na gansch volvoert hadt, de Teyckeningh ,, besiende, merckte yets onaengenaems daer ,, in, dat my occasie gaf van eens om te ,, sien en te mercken hoe hy doch mochte ,, geseten hebben, en hoe hy het Tafereel ,, mochte beschout hebben, doch dat niet ,, konnende bemercken door dien sijn sit- ,, tingh, met my in te laten, verandert was, ,, nam de vrymoedigheydt om het hem af ,, te vragen, die my oock soo onnoosel en ,, eenvoudigh antwoorde, als het seer on- ,, kundigh van hem ghedaen was; nament- ,, lijck, dat hy aen een Tafel ghESeten, en ,, dat 't stuck Schilderye aen de slincker ,, zijde op de grondt neer hadde gestaen, ,, alsoo dat ick seeckerlijck bemerckte, dat ,, hy veel hooger dan sijn Tafereel had ge- ,, seten; daer en boven dat hy telckens de ,, Schilderye by na over Schouders had ,, moeten aenkijcken, waer op ick niet en ,, konde nalaten al lachende te seggen (ge- ,, lijck het oock waerachtigh waer was) ,, dat ick de swaeyen van sijn ghestadigh ,, omkijcken duydelijck inde Trony van ,, sijne Teyckeningh konde zien, want al- ,, le de Parthyen waren buyten 't Kruys

Exempel van misgrepen die konnen begaen worden als men sijn Principael niet recht voor hem stelt.

 ,, vande

„ vande Tronye gedraeyt, daer en boven
„ was 'er een geheel ander generael in, als
„ in het Principael, en dat ick daerom oc-
„ casie had ghenomen, om sulck te onder-
„ vraghen, waer van vorders noch andere
„ reden vielen; soo dat hem overtuyght
„ vindende, van die misslagh beter onder-
„ richten liet.

Men sal oock sijn Papier, ofte daermen op Teyckent vijf à ses vellen dick, om de hardigheyt te voorkomen, op een Panneelken, of *Port de Folys* van stijf bort-papier gemaeckt, leggen, en op sijn schoot houden, en met de Knyen soo hoogh optillen als doenlijck is, ofte met de slincker hant steyl om hoogh houden, als op de Titel-Plaet van dit Tractaet eenighsins vertoont wort: Soo sal 't gene ghy Teyckent by na voor u op sijn ent staen, en aldus doende sult ghy beter konnen sien of het gene ghy maeckt, gelijck is met u Principael, 't geen ghy anders plat neerleggende, of gedraeyt of gekeert sittende, niet en sout sien, om reden als geseyt is.

Datmen voor het beginnen sijn Principael naukeurig moet bespeculeeren.

Dit waergenomen zijnde, soo isset oock dickwils seer voordeeligh, datmen sijn gansche Tafereel met een stercke aendacht besiet, en een wijle tijdt met de oogen nagaet, en van stuck tot stuck met de ghedachten doorwandelt, observeerende wat daer al in is, hoe het sich met elkanderen vereenight en koppelt, waer het hooghste en laegste is, en diergelijcke, tot dat ghy by na de geheele ordinantie, der Schilderye, Print of Teyckeningh in u gedachten hebt

hebt in gevormt: Gilt dan voor een begin, het midden van u Principael, dat hebbende, wijst dat met een stipken Kòòl op U Papier aen, dan neemt acht op de grootste Beelden (soo daer meer als een is) en merckt hoe hoogh, ofte wat ghedeelte sy van het Tafereel komen te beslaen; in welck speculeeren gy sult gewaer worden, dat het lange beschouwen dat ghy te vooren gedaen hebt, een wonder groot behulp komt te ghieven, om hier door de juyste verdeelinge op u Papier te konnen gissen; tot welcken eynde het mede niet ondienstigh is, datmen sijn Papier, ofte daermen op Teyckenen wilt, ten naesten by deselve forme geve die het Tafereel, Print, of Teyckeningh heeft, wel te verstaen na proportie, daer of daer ontrent, langhwerpigh of inde hooghte of vierkant, en dierghelijcke, maer is onnoodigh datmense juystvormigh af-line, ten sy by voorval, en dat alles om beter de ordineringe volgens 't Principael te konnen schicken, dat meest plaets neemt wanneermen kleyne dingen vergroot, of groote dingen verkleent. Hier toe soo ghebruycken sommighe ruyten, daerse hun Principael mede overslaen, ende verdeelen van gelijcken haer Papier met gelijck getal van tralyen, om alsoo van ruyt tot ruyt alle dinghen op sijn behoorlijcke plaets te brengen; dat seer gemackelijck, maer als een Ezels-brugh, met kleen voordeel voor de Jonckheydt gebruyckt wort: Want dewijle sy haer op dese Bies-bossen, of Swemdobbers komen te verlaten, soo en krijgen-

Begin van stellingh.

Waerneminghh om sijn Ordineeringh wel te gissen.

Hoe sommige haer Principael met ruyten beslaen.

Misslagh daervan.

se nimmermeer geleerde Oogen in 't hooft, om selfs te konnen sien waer in de geheele kennis, en proportioneele aen een-bindingh van een schoon Beeldt, of Koppelinghe van een gansche ordinantie bestaet, dewijl sy altijt (om met een woort de sake uyt te drucken) maer stucken en brocken leeren maecken, om dieswille datse door de tralyen en ruyt-lynien verhindert worden, en de Oogen laten beguychelen, even ghelijckmen siet dat de beschouwers vande Kermis-speelen, Poppe-danssers en Potsionelloos, door draden, en tralyen, de Ooghen verhindert en 't oordeel benomen worden, alsoo datse niet en konnen sien, op wat wijse de bewegingh van dese levenloose Menskens geschiet.

Watmen mach toelaten om de Leerlingen te gemoet te komen.

Maer om de eerste Leerlinghen wat te gemoet te komen, en haer een weynigh te verlichten, soo soumen mogen toe-laten eenighe reysen haer Principael met twee lynien vanden eenen hoeck tot den anderen kruys weeghs te lynien, op datse wat te beter souden konnen sien, wat parthyen sich ontrent dese of gene hoeck, midden, onder, of boven komen te vinden, 't gene, wanneer het maer een Beeldt is, bequaem met een Lynie recht op en neer kan ghedaen worden, welck om sijn Principael niet met lynien te bemorssen bequaem met een draet daer over te spannen kan geschieden.

Datmen hem op dese kruckken niet en moet verlaten.

Doch op alle dese dingen en machmen sich niet verlaten, maer soo haest als 't mogelijck is die laten varen en eens voor al de sack geven.

Wel

Wel is waer dat een goet Meester willende sijn Ordinanty die hy te vooren net en uytvoerigh heeft geteyckent op sijn Doeck of Tafereel brengen, deselve met ruyten slaen moghen, maer dat ghesschiet meer om de veerdigheyt wille, dan om eenige andere reden, want hy, die te vooren met groote vlijt sijn Ordinantie in een Teyckeningh heeft konnen wel doen, kan sich verseeckeren, het op een Doeck oock te konnen doen, indien hy den tijdt daer aen wil te koste hangen; dan die het anderfins uyt de vuyst kan doen, en wil doen, hy sal geenen kleynder Meester daerom ghenoemt worden. Om nu oock noch de moeyten voor te komen van sijn Ordinantien of schetsen te door-kruyssen, of met draden t'elckens weder over te spannen, kanmen een vierkant raemken van een bequame groote nemen, en bespannen dat met gelijckwijdige ruyten, door swarte draden vlack tegen de onder-zijde aen, leght dan u Teyckeningh op een Panneelken dat even soo groot als u Raemken is, steeckt dan met twee pinnekens u Raem daer over heen vast, en soo doende kunt gy u van dese Tralye in allerhande voorval dienen. Andere en oock de meeste part onder de Oude, pleeghden in plaets van hunne Ordinantien in 't kleyn te Teyckenen, Teyckeninghen op Cartonnen, of Papieren aen een gheplackt, soo groot als hunne stucken wesen souden, gansch uytvoerigh te Teyckenen, ghelijck wy doorgaens in 't leven der Schilders by *Carel Vermander* beschreven, konnen afnemen

Uytvlucht voor een Meester om sijn ordinan ie door ruyten op sijn Tafereel te brengen

Een raemken te maecken datmen in alle voorval kan gebruycken.

Hoedanig d'Oude hare Teykeningen op groote Cartonnen plaghten te maecken.

men, van welcke Cartonnen oock noch eenige soo hier en daer, by stucken en brocken ghevonden worden: Doch moetmen weten dat dese manniere meest gebruyckt wiert tot dinghen die op natte Kalck, of in *Fresco* moesten Geschildert worden, in welck Schilderen sy haer door soodanige Teyckeninghen best konden verseeckeren. Doch laet ons weder keeren tot het begin van stellinghe, en leeren de eerste Schets van een goede Teyckeningh aenvanghen, datmen na alles 't geen geseyt is, alsdan met een luchtige handt yder op sijne eygene plaets doen moet, eerst de voornaemste deelen, daer na de mindere, en voorts al watter in is, soo sal het sich terstont openbaren of uwe gissinge en stellinge goet sal zijn; Doeter noch by, dat ghy u van elcken treck die ghy aenwijst, eerst met goede reden en opmerckinge verseeckert, wel acht ghevende op de groote en generale parthyen, latende de kleynigheden en breeckingen der groote deelen varen, tot nader stellinge en Correctie, waer vanw' in't vervolgh sullen spreecken; aldus doende sult gy niet alleene verstandig, maer oock veerdigh en met lust langhs een seeckeren wegh tot u Oogh-merck komen: daer-entegen soo ghy u gewent sonder op-merckingh, en als sinneloos u dinghen te beginnen, sonder al vooren te weten waer het heen wil loopen, sult het selve gestelt hebbende, herstellen, en wederom stellen, en noch andermael gestelt zijnde, van onlust overwonnen werden, en uwen Geest uytbluffen,

Men moet sich in 't stellen van elcken treck verseeckeren.

bluſſen, ofte ten minſten groot verdriet aen doen: En dan even eens weſen als onbedachte Schippers die haer ſonder Compas op Zee begeven, te mets dan niet en weten waerſe Landen ſullen, alſdan uyt wanhoop, de handt vande Roerſpadel houden, de moet verlooren geven, 't Schip aen weer, wint en ongenade der golven bevelen, en alſoo jammerlijck omkomen. Daerom moet het den Jongelingen op 't hooghſte aengeraden weſen, goede acht te geven op hare onluſtighe ghenegentheden en haeſtighe quade driften, om die te overwinnen, en met een Courage voor te nemen, aen het gene men meent in twee of dry uyren te konnen afteyckenen, een ganſchen dagh of twee te beſteden.

Datmen met gedult ſijn haeſtigheyt en pasſien moet overwinnen.

Op deſe wijſe en ſult gy niet alleen langſaem en voorſichtigh beginnen, maer ghy ſult eer gy gemeent hadt, en beter als gy anderſins ſoud' gedaen hebben, u dinghen met een luſtige voortganck in 't leeren komen af te doen.

Als ghy nu uwe Schets ten Ruwſten doch evenwel voorſichtigh aengeweſen hebt, ſiet dan met een gheſet en aendachtigh Oordeel of uwe ſchickinge goet is, en of ghy de Actien, of Werckingen, en al 't gedoen van het Beelt of Beelden dieſe in u Principael hebben, oock in uwe Teyckeningh kondt ſien. Want de werckelijcke beſigheydt moet ſich inde alder-eerſte en ruwſte Schets al ſeer ſterck vertoonen, eer ghy u van wat goets mooght verſeeckeren; gemerckt de Actie de Ziel van de

werckelijckheyt der Actie moet ſich inde eerſte Schets vertoonen

Schilderye of Principael is, en by gevolgh oock van uwe Teyckeningh moet wesen. Dit dan hebbende soo begint uwe Schets al wat nader en nader te besnoyen, en netter op te schicken, hier een weynigh afnemende, daer wat aenlappende, wantmen dat met de Teycken-Kool bequamelijck doet, aenghesien sy haer laet uytwissen, daerom sy wel een gesegent middel voor de Leerlingen der Teycken-konst mach genoemt worden, dat oock selfs het Schetsen met Pot-loot eenighsins kan verdragen wanneermen 't lugtigh weet te handelen, daer toe het Broodt bequaen is om uyt te wissen, dat oock wel met andere trecken over te gaen verdwijnt. Men sal oock groote sorge dragen, datmen in dit nader formeeren en op-stellen, de eerste goede Actie niet en bederft, dat seer licht kan gebeuren, soo wanneer datmen geen acht en geeft, door wat buygende of drayende Parthye dese of gene Werckingh in u Beelt sich komt te vertoonen, of door wat party te verminderen, of te veranderen, die wederom bedorven wort; merckt noch vorder aen of de oorsaeck vande Werckingh uwer Schets, geschiet door deselve reden daerse in u Principael door wercken, op dat ghy u van evenredige trecken, en buygende deelen mocht verseeckeren, en alsoo deselve, en niet een andere Werckingh in uwe dingen gewaer worden meught.

Netter stellen.

In't netter stellen toe te sien datmen d'eerste goede Actie niet wederom en verliese

Dan soo maeckt uwe Teyckeningh met een Spelt, op u Panneelken of *Port de Folys* vast; setse neffens het stuck Schilde-

rye, of principael, gaet wederom op u plaets sitten, en besiet uwe stellinge alsoo een wijle tijt met opmerckingh als in vergelijckingh tegen u Principael, en doet het met een groote lust en wensch, om sooder eenige fouten in zijn, die uyt te vinden, wandelende tot dien eynde met naeuw opmerckende gedachten, u gansche Teyckeningh door en door, telckens die, soo in 't bysonder, als in 't generael met u Principael Confereerende, ghy sult alsdan ontwijffelbaer bemercken, wat misstellingen ghy daer in hebt begaen, zijt dan niet verdrietigh noch traegh, maer verbetert die soo flucx alsse sich opdoen, en dat gy wel geoordeelt hebt vanden misslagh, en waer het aen hapert, en door wat daet die sal konnen verbeetert worden, op dat gy niet de onrechte partye aengrijpt, ofte dat gy door 't verbeteren van dit of dat niet verraden en wort van meerder misslaghen, want dat is in 't gemeen den aert vande fouten, diemen in een Teyckeningh, of Schilderye vint, dat wanneer men d'eene verbetert, terstont sich wederom een andere opdoet, invoegen d'eene fout de andere beklapt, daerom datmen met seven oogen, als het spreeck-woort seyt, moet omsien en wacht houden. Indien ghy dan recht wilt studeeren, soo en laet hier geen misgreep passeeren, met overleggingh van inde naeste reys beter op te passen, of nader correctie te doen, want soodanighe Teyckeningen souden namaels een geduerigh verwijt van uw' ongedult en leuyheyt wesen,

Hoemen sijn Teyckeningh tegen sijn Principael sal Confereeren.

Fauten, so ras alsmen die siet moetmen sonder uytstel, verbeteren.

wesen , en ghy soud' door dit gheduerigh uytstel oock nimmermeer tot geleertheydt komen. Overwint dan liever u selven, neemt patiency , om alles wat ghy weet tot volmaecktheyt van u Teyckeningh by te brengen, in dese te doen , op dat ghy alsoo vande eerste dag de beste, beginnen mogt een gewoonte te maecken, van uwe dingen, voorsichtigh en geduldigh te leeren uytvoeren.

Beter een goede Teyckeningh, dan hondert sonder opmercking.

Dit moet ghy u onfeylbaer voorstellen, en boven wil, of weer-sin ghelooven , dat het u meer voordeel, en voortganck inde Konst sal geven, een goede en welbestudeerde Teyckeningh te maecken, dan hondert sonder opmerckingh ; hierom moetmen trachten meer lust te hebben in het Teyckenen, dan wanneer alsmen gheteyckent heeft, ghelijck ons *Seneca* in een sijner Brieven dat seer aerdigh voordraegt, als hy den aert van een rechtschapen Schilder aldus beschrijft, Het valt den Constenaer genoeghlijcker (seyt hy) te Schilderen dan Geschildert te hebben, d'ernstige bekommernisse die hem ontrent het gansche beslagh sijnes Wercks besich hout vint een sonderlinge lust inde besigheydt selve : De Vreught der gene die 't van 't voltrocken Werck ter zijden leggen, is nergens na soo groot; sy genieten nu de Vreught harer Konste , daerse te vooren de Konst selver genooten, soo lange namentlijck alse noch Schilderden. 't Welck alles leert datmen liever moet doen , als gedaen hebben.

Ten

Ten is mede niet ongeraden (voor die haer volkomen tot de rechte manniere van ſtudeeren willen overgeven,) ſomtijts als men vermoeyt is, ſijne Schets voor een uer of twee uyt de handt te leggen, en ſich onderwijlen ergens anders in vermaecken, het ſy in een goet Boeck te leſen, of in fraye Print-Kunſt te ſpeculeeren, dat den Geeſt inſonderheydt kan op-wecken; want door het aenſien van heerlijcke dingen, voelt een recht Beminner der Konſte ſich telckens op een nieuw aengeprickelt tot neerſtigheydt, gelijck wy u dit daerom oock aenraden, om wederom met luſt aen 't Werck te gaen, en 't ſelve met een verſſe en onvermoeyde ooge te beſien; en duſdoende ſal het u wel dickmael gebeuren, datje menige fout in u Teyckeningh ſult ſien, die u te vooren onmogelijck waren te mercken. De reden daer van is om datwe alſdan ons eygen werck aenſien als 't Werck van een ander, datwe noyt ghesien en hebben, en alſdan valt onſe ooge lichtelijck op d'een of d'ander misſlagh die wy dadelijck bekeuren; daer-en-tegen, om dat wy aen onſe Wercken van 't begin ſien hoedanigh die in 't worden voortkomen, en ſoo lange daer op kijcken tot ſy in hare volkomene geſtalte voltrocken zijn, ſoo komt 'er gelijck als een ghewoonte van de dingen ſoodanigh te ſien alſſe zijn, aen onſe oogen, welcke verhindert, dat de misſlagen dieder allengskens ingeſloopen zijn, tot ons beſeffen niet licht en worden overgebracht.

Watmen tot verpoſingh ſal doen.

Om ſijn dingen wederom met een verſſe ooge te beſien.

Op dat-men de fouten beter mach uytvinden

Hoe 't komt dat wy de fouten ſomtijts niet ten eerſten en komen te ſien.

De

De waerheyt hier van kanmen leeren uyt de daeghlijckse ondervindingh, gelijck alsmen by Exempel sien, een nieu ofte wonderlijck fatsoen van Kleedinghe, die ons dunckt mismaeckt of ongracelick te staen, en die oock in haer selven dickwils tegen de reden zijn, soo kunnen wy 't gene ons daer in dunckt te mishaghen, terstont berispen: Maer komende in ghewoonte soo datwe eenen ruymen tijt langh dese dingen voor onse ooghen sien, soo krijgen wy in plaets van een afkeer, een liefde tot deselve, invoegen datwe dat gene, daer wy te vooren veel ghebreecken in sagen, nu met groot behagen als wat frays beginnen aen te sien, en dickwils vervoert worden tot navolginge; insonderheyt wanneer wy in 't begin de reden niet hebben ondersocht of het oock op eenige gevoeghlijckheyt steunde. Hierom dan isset noodigh, datmen de gebreecken soo haest alsse haer opdoen terstont moet helpen, en niet wachten tot datter (om reden als geseyt is) een gewoonte aen onse oogen komt, die 't verstandt als verdooft, daer op doet stille staen.

Alle welcke opmerckingen, in alle manieren van Teyckenen voor een algemeene Regel moeten waergenomen worden, het zy na Teyckeningen, Schilderyen of ront Boetseer-Werck, ja in 't leven selfs, immers daer het de gelegentheyt van tijt en plaetse toelaet.

Wat vorder aen gaet het om-trecken, schaduwen, en uytvoeren, daer van sullen

wy

wy op 't eynde van dit Boeck een algemeene onderwijsinge geven, en verscheyde mannieren op sijn plaets aenwijsen; en nu overgaen tot

Den Derden Trap, namentlijck tot het

NA-TEYCKENEN,

van Ront Boetseer en Playster-Werck.

Van welckers nuttigheydt wy hier vooren in 't kort hebben ghesproocken, en daerom noodigh oock een weynigh vande bysondere Eygenschappen die daer ontrent waer te nemen zijn, yets te seggen.

Teyckenen na ront Boetseer en Playster-Werck.

Daer moet dan in dese oeffeninge voor eerst wel aengemerckt worden, datmen een goede plaets verkiest, en insonderheyt wel acht geven om bequaem licht te hebben, want aen de hoedanigheyt des lichts veel ghelegen is, aenghesien men hier de playsantie, macht, en gratieuse verkiesinge, die door de toevallen van behoorlijcke ylacke schaduwen en daghen veroorsaeckt wort, selfs moet soecken. Des soo sal een ruym wijt luftigh en hoogh licht, dat niet al te vluchtigh, maer eenparigh en gestadigh swevende in u Kamer blijft woonen, komende door een vack of Venster-gat, vande Noorder zijde, seer voordeeligh zijn, om de Lichamen tot de minste parthyen aen-

Men moet goet licht verkiesen om 't ront te Teyckenen.

aengenaem te vertoonen. Doch soo de gelegentheyt van u Kamer sijn licht uyt het zuyden schept, soo kunt ghy een raem van dun geolyt Post-papier ofte dun Lijnwaet in uwe Venster-sponde setten, om door dat middel het licht vande Sonne, dat daer dickwils een groot deel vanden dagh sal wesen, te versachten, en eenparigh over uwe Kamer te doen schijnen. De hooghte nu van het licht moetje soodanigh verkiesen, (indient in uwe vryheyt staet) dat de lengte vanden overslagh die de schaduwe van yeder Lichaem op de vlacke grondt doet vallen, gelijck sy, ofte liever een gedeelt minder is, als de hoogte van dat selve Lichaem.

Middel om 't licht goet te maken.

Op wat hooghte men dat licht verkiesen moet.

Merckter noch by aen, dat hoe nader het licht, hoe stercker de dagen en schaduwen komen te zijn; en hoe verder daer van daen hoe flauwer men die op de Lichamen komt te mercken.

Men kan oock bequamelijck des Avonts het nacht-licht gebruycken, welcke eenige prijsen, om het vlack schaduwen wille, ghebruyckende ghemeenlijck daer toe een Lamp, die wel versien is van suyvere Oly en verscheyde Lemmetten, dese die hangtmen op een bequame hooghte; en op dat sich het licht niet te veel en verstroyen, maer by elkander blijven, en des te stercker op u Beeldt of Ront-werck vallen soude, oock om dat het aen die zijde aen welcke ghy sit, geen hinder aen u gesicht doen en soude, dat u het beschouwen van u Principael verhinderen konde, soo setmen van

Nacht-licht, en hoemen dat gebruycken sal.

van achteren daer yets voor, van ſtijf Bort-Papier, ofte eenigh ander tuygh dat dun en niet doorſchynigh en is; invoegen dat de zijde vande Lamp die na u toe ſiet, duyſter is, en 't licht voor uyt van u wegh, na u Beeldt gaet; doch alſoo, dat ghy noch lichts genoegh op u handt ontfanght om te konnen ſien 't gene ghy Teyckent: dat genoeghſaem van onder en ter zijden ſal voortgebracht worden. Merckt hier ontrent noch vorder aen, datmen in deſen geen Keers en mach gebruycken, overmits die af-brandende het licht doet Leeger vallen, waer door de ſchaduwen en ligten van't Principale Beeldt, komen te verloopen; 'tgene de Lamp niet en doet. Doch dewijle dat het Teyckenen by 't Nacht-licht, dit onderworpen is, dat het ſeer harde en afgeſnedene ſchaduwen en ſtercke lichten voortbrenght, waer doorder ſeer veel in wreetheyt, Koperachtige blinckende hooghſels, flicker-lichten en glaſighe reflexien vervallen, ſoo plachten ſommige om hen hier voor te hoeden, met tuſſen het licht en het model een Raem van fijn en dun geolijt Papier te ſetten, ten eynde haere ſchaduwen ſachter mochten weſen.

Datmen geen Keers en mach gebruycken.

Nacht-licht geeft harde ſchaduwen.

Oock ſoo moetmen toe-ſien dat zijn Playſter-Werck ofte geboetſeerde Beelden niet glanſigh ofte blinckende en zijn, want dat ſoude u verleyden, en veroorſaecken, dat al 't gene ghy daer na Teyckenen ſout ſeer koperachtigh ſchijnen ſoude, daerom datmen ſich ſal wachten ſijn ronde Beelden te Schilderen, ofte te gronden, ten ware

Playſter-werck machmen niet met glanſige Verwe beſchilderen

alleen met Terpentijn-Olyge Verwe welcke gansch doof en steenigh opdrooght.

Daghlicht de natuerlijcke en beste dag.

Echter is in allen desen, het daghlicht boven al te prijsen, en daerom oock geraetsaemst; alsoo men daer in een simpele eenparigheyt van dagh en schaduwe, en natuerlijcke reflextie sien kan: Ten ware yemant genegen was evenwel sijn Winterse Avonden met die Oeffeningh te besteden; en dan kanmen de bequaemste middel na dat yeder sijn gelegentheyt toelaet uytkippen, 't geen oock alles met goede voortganck, en om elkander op te wecken, met geselschap kan geschieden.

Middel om eenige natuerlijcke reflextie inde beschaduwde deelen te veroorsaken.

Men sal oock achter het Principale Beelt, een Wit of Grijs Papier setten of hangen, om door dat middel beter eenighe sachte en natuerlijcke reflextien voort te brengen, en wel meest om de deelen die in schaduwe komen wat uyt te doen redden, en de wissigheyt der omtrecken sekerder te onderscheyden; insonderheydt wanneer geen Muyr ofte yets anders daer achter is, dat een bequaeme uyt-heffingh kan te weegh brengen.

Wat distantie men sal nemen om te sitten.

Nu soo verkiest u eene bequame distancy, en die voor al niet te dicht; in 't gemeen setmen sich ontrent drymael soo ver als 't gene groot is, dat ghy Na-teyckenen wilt; doch en is dit geen noot-dwangh en wort niet altijdt verstaen vande Lenghde, die de hooghte van u Beeldt heeft; want waer souwmen dan blijven, soo wanneer men na een Beeldt Teyckenen souw dat levens groote was, by aldien datmen daer

dry

dry lenghden af sou sitten: Ses voet voor een behoorlijck Mensch ghereeckent geest 18 Voeten, welcke distantie menighmael te groot soude wesen; invoegen datmen meest op de gevoeghlijckheyt moet letten, van hoe verre men bequamelijck het wesen ende alle parthyen kan bekennen; en soo lange alsmen die noch kan onderscheyden, en sitmen niet licht te verr' af; alsoo datmen sich moet schicken na dat de dingen groot of kleyn zijn, en oock na datmen die kleyn of groot, of uytvoerigh wil Teyckenen. Sommighe hebben voor ghewoonte datse in 't eerste hare dinghen in een redelijcke groote distancy sien, tot dier tijt, datse het Generael daer van, in hare Teyckeningh hebben; dit doense op datse door het dicht by-sitten, en 't sien op de kleynigheden niet en souden verhindert wesen, het generael te vatten. Daer na setten sy sich nader by, om hunne Teyckeningh oock nader uyt te voeren; welcke alles een goede sin ende meeninghe heeft; doch daer leyt dese swarigheyt in, datmen door veranderingh van Plaets, oock veranderingh van gezicht heeft, ghelijck de eerste regel vande Perspectijf leert; insonderheyt in onbeweeghlijcke Voorwerpen, daer onder de Plaester en Boetseer-Beelden eenighsins konnen gereeckent werden: Invoegen dat daermen inde eerste distanty somtijts onder teghen eenige deelen aensiet, men inde tweede mindere distantie, boven op soodanighe Parthyen komt te sien, en somtijdts oock gheheel het tegen-

Hier in moetmen op de gevoeglijckheyt letten, en ofmen de dingen om uytvoerigh te Teykenen seecker genoegh beschouwen kan.

Hoe sommige haer hier in dragen.

Welcke een goede meeningh heeft, maer is een groote misslagh onderworpen.

deel. En alwaert ſaecke datmen zich in deſen al wiſte te ſchicken, en 't Oogh op een ende ſelve hooghte houden, ſoo ſoude het doch veranderinghe geven; inſonderheydt aen ronde Lichamen, daermen nu meerder, dan wederom minder van ziet, na dat de diſtanty groot of kleyn genomen wort: Derhalven ſoo ſal het beſt weſen een bequame ſit-plaets te nemen, ende die te behouden: En om'er in 't generael yets van te bepalen, ſoo ſeggen wy, dat van twee quaden noch verre het beſte is, datmen wat te ruymen, dan te engen diſtantie neme.

Vorders ſoo moet ghy deſe ſit-plaets ſoodanigh nemen, dat U oogh met een rechte linie het Model of Principael kome aen te zien: en op dat ghy beter de ſchickinge der Parthyen van u Beelt ſout konnen met beſcheyt aenmercken, ſoo neemt een ſwarten lijvigen draet, daer onder aen een Lootjen hanght, en beſiet alſoo langhs de ſelve, wat parthyen van u Beeldt, dat zich inde rechte van deſe linie vinden, en in wat voegen ſy d'een onder d'ander komen te vertoonen, en hoeveel het deſe of gene zijde buyten de linie overvalt, datmen om ſeeckerſt de vergelijckinge te vinden, met een linie over ſijn Teyckeningh te haelen doen kan. Begint alſdan U Beelt te ſchetſen en te ſtellen, achtgevende op alles dat vooren van het Na-teyckenen van Teyckeningen, en Schilderyen geſeyt is.

Middel om te ſien hoedanigh de partien haer met elkander ſchicken.

Nu ſoo ſouden wy volgens onſe order, tot den laetſten Trap, (zijnde het natuerlijck

lijck leven) moeten komen, maer het ſchijnt eerſt wel noodigh, datwe mede yets ſeggen aen-gaende de kennis vande Anatomie, ofte uytwendige gedaente, ſoo der Menſchen als der Dieren; voornamentlijck vande Muſculen; overmits deſe kennis ten hoogſten noodigh is, inſonderheyt tot het Teyckenen na 't leven, in welcke ſy tot een mercklijck licht kan dienen; Ja men mach vry ghelooven, dat de Teycken en Schilder-Konſt ons dwinght, alle Muſculen die tot de bewegingh der leden dienen, te verſtaen: Want den Teyckenaer die grondige kennis vande form en natuere der Muſculen, en Tendonen ofte Coorden heeft, ſal terſtont den Cours en bewegingh van een lidt konnen weten, en het ſal hem in 't beſchouwen van 't naeckt aenwijſingh geven (ſchoonſe zich ſomtijts ſeer twijffelachtigh opdoen) hoedanigh datſe in elkander ſluyten, en welcke Muſculen door het te rugh trecken van een Tendoon komt op te ſwellen, en wat andere daer-en-tegen loſlaten en in-krimpen. Daer-en-tegen die de ſelve ſlechts in 't wilde en ſonder fondament verſtaen, en weten niet als in allerhande ſlagh van Actien, een en de ſelfde Muſcul op eenerley wijſe en plaets te vertoonen: Ja veele zijn ſoo onwetende bot, datſe in een werckende Actie, alle de Muſculen dieder uytwendigh in een Simpele ſtant des Lichaems konnen geſien worden, uytbeelden, om quanſwijs te toonen dat ſy des verſtaen, en dencken niet eens dat door de werckelijcke bewegingh ſommige

Kennis der Muſculen noodig te verſtaen, om na het leven te Teykenen

Misſlagh van ſommige die willen toonen datſe de Muſculen verſtaen

Musculen sich intrecken, andere wederom werden uyt-geduwt. Doch alsoo hier toe veel vereyst wort, om de kennis, aert, eygenschap en werckelijcke veranderingh, deser Musculen alle aen te wijsen, soo hebben wy voorgenomen hier over te stappen; om 't selve in 't vijfde Boeck van onse algemeene Schilder-Konst te verhandelen, alwaer wy, soo veel als tot aenleydingh noodigh sal wesen, in 't breede sullen spreken, vande evenredige Proporty, Musculen, Bewegingh, Werckingh, Gewight en Tegenwight, Welstandt, Schoonheyt, Actien en wat dies meer in Beelden en gebruyck der Ledematen waer te nemen is.

Anatomie so veel tot de Schilder-Konst behoort sal in ons groot Werck volkomen geleert worden.

Nu komen wy tot de dingen die in het Teyckenen na 't leven te observeren zijn.

'T Is kennelijck dat het Leven, en de Natuere overvloedigh en in allen volmaeckt is, en dienvolgende soo is haer geringhste, Heerlijcker om na te volgen dan des besten Meesters Hant-werck; gelijck den Ouden vermaerden Schilder *Eupompus*, dat eens voor een Lesse gaf aen sijne Descipulen, die nu machtigh waren, om alleen sonder hulp van Bies-bossen te swemmen; dat ons nu hier een spoor moet geven, om soo ras alsmen de maniere van andere haer Konstigen Arbeydt na te Bootsen hebben bekomen, neffens dat, tot het natuerlijck leven selfs te gaen; als zijnde het noodighste van allen. Hier toe isset dat de Leergierige Discipulen malkander gaende moeten maecken, tijdt en gelegentheydt van een bequame plaetse uytkiesen, ende met

'T Leven is overvloedigh.

eenige

eenige neerſtige Borſten een Collegie ma-ken, om een dach ofte twee, ten minſten een ter Weecke na het levendt naeckt te Teyckenen. Want dit een nuttigh en lof-felijck ghebruyck heeft, en ſeer voordee-ligh is tot bevorderinge der ſtudy; het ſy dan dat ſy dat doen onder het opſicht en onderwijs van een goet Meeſter, ofte in Collegie onder haer acht of thienen, niet uyt in-ſicht van malkanderen door deſe by een komſte te verleyden, ofte om te ral-lieren, en den koſtelijcken tijdt door te brengen met elkanders Teyckeninghen te beſchimpen, maer om d'een den anderen ſtil en heuſſelijck op te wecken, en met een neerſtigh Exempel voor te gaen; mal-kanders fouten na de kennis diemen heeft, onder verbeteringh van eens anders Oor-deel, beleefdelijck aen te wijſen.

Opweckingh en nuttigheyt van het leven te volgen.

Collegie verkieſen en tot wat eynde.

Wanneermen nu tot deſen eynde, een Geſelſchap dat met ſijn ommeganck accor-deert, uytgepickt heeft, ſoo moetmen dan met eenparigheyt van ſtemmen trachten na een bequame plaets, en daer by een ſoo-danigh licht als wy hier vooren in 't Tey-kenen na Playſter-Werck hebben geleert. Siet oock voor al om na een goet en recht-ſchapen Man, ofte Model (gelijckmen die noemt) die voor u ſtaen ſal: Maeckt dat ghy een Menſch krijght van een ruſtighe Poſtuer, breet van Schouders, ſchoon van Borſten, wel Gemuſcult, vleeſighe Dyen, rancke Beenen, en ſnelle Voeten; van een brave lenghde, maer voor al niet Dick of plomp van Kop, noch dick in een gedron-

Plaets en Licht.

Model hoedanigh dat van geſtalte moet zijn.

gen, doch wel dat hy breet van Rugge, ende die een weynigh verheven of gebogen is, een Mensch alsoo gestelt, wert in 't algemeen voor een schoon naeckt bekent: en staet hier in 't voorby gaen te noteeren, datmen sich in 't sien en Oordeelen van schoone Leden, oock wel kan komen te bedriegen, insonderheyt om van die deelen te Oordeelen, daer van wy aen ons eygen Lichaem eenige quade gestalte hebben; invoegen dat soo een Schilder, ofte Teyckenaer geen wel-gemaeckte Handen, Voeten ofte Beenen heeft, hy sal oock selden die van sijn Model wel konnen onderscheyden; Ja wat meer is, hy sal deselve oock gemeenlijck qualijck maecken, niet tegenstaende dat die Parthyen van sijn Model een goede gestalte hebben; en dusdoende sal hy in veelen komen te dwalen, niet wetende waer aen het hapert, ten sy dat hy sich met groote study daer tegen komt te setten. Om welck te doen haer sommige met groot neerstigheyt (soo wanneer datse een Model hadden dat met eenparigheyt van Oordeel, voor schoon ende wel gemaeckt wiert aengesien) lieten meten, en ondersochten alsoo, in wat parthye sy in schoonheyt min of meer waren verschillende; op dat sy dat ghemerckt hebbende, haer met bysonderei op-merckingh souden wachten, om die selve fouten, diese in haer eyghen Persoon vonden, in het Beelt datse Af-teyckenden, niet te begaen. Welcke lesse *Ludovicus Davincy* sijne Descipulen als wat bysonders op-gaf. En seeckerlijck

Hoemen sich in 't oordeelen van schoone Leden, en oock in 't navolghen kan komen te bedriegen.

Wat sommige voor een middel hebben aengewent om dese misslagh te verbeteren.

kerlijck soo heeft het eenighsins sijn bedencken; dewijl dat die misslagen ons aengebooren, en als in 't verstandt zijn ingedruckt: Want de Ziel die als de Meesterse van het Lichaem is, schijnt oock meest altijdt eens gesint met het Oordeel, en daerom isse ghenegen om die gelijckenis van 't Lichaem datse bewoont, mede te deelen aen de Wercken, die van beyden worden voorgebracht.

Uyt wat oorsaeck dat die misslagh misschien ontstaet.

Men sal oock een goede manniere soecken, om 't Model wel te stellen, en goede Actien te verkiesen, dat doet (om alle Wan-order te verhoeden) by om-gaende beurten: En laet die, die het sijne beurt valt, te vooren een Actie by gedachte op Papier Geschetst hebben, om in 't stellen den tijdt niet ydel te laten passeeren; het zy dan dat het eene Actie is die bedacht, ofte na de Inventy van een goet Meester komt, gelijck dat by Memory uyt aensien van Print-Konst, of Teyckeningen kan geschieden; gelijckmen veel fraye, zedige, en wonderlijcke aendachtige Actien, ende Beelden siet, onder de dingen van *Raphel*, *Primaticio*, *Carats*, *Iulio Romano*, *Polydoor*, *Testa*, en menighte andere verstandighe, soo Oude als hedendaeghse Meesters; daer in dat yder sijnen vryen wil, en lustighen Geest in navolgen mach. Oock salmen acht geven op de Natuerlijcke Actien, die by wijlen uyt eygene beweging van u Model komen te vallen; welcke somtijdts veel grootser, wercklijcker en aendachtiger komen te zijn dan die met voordacht gestelt

Hoemen het Model wel stellen sal.

Hoemen oock wel eenige Actie na andere komt te volgen.

Natuerlijcke gevallige Actien, dickwils best.

ofte bedacht konnen worden ; dese moetmen waernemen , ende niet voorby laten gaen, want 't is in dit geval dickwils beter te houden datmen heeft , dan te soecken 't geen verr' van Huys, en onseecker blijft ofmen het gesochte vinden sal.

Plaets en Dagh.

De plaets nu van u Model te stellen is een bequamen dagh, als van 't Ront-werck geseyt is, en by aldient kout is, soo leert de Natuer datter tot verwarmingh van 't Model een Kachel ofte Vyer-stoof inde Kamer gestoockt moet werden, ten kosten van 't gemeene Collegie.

Verschey-de manie-ren van Actien stellen.

De Actien diemen stellen wilt, die doetmen ordinair op de platte Vloer: Maer om eenige bysondere, sittende, leggende, of andere aendachtighe Actien te stellen, is een Tafel van gemeene hooghte seer bequaem ; en men kan daer op, door het afhangen van 't een of t'ander deel des Beelts, seer aerdige , grootse en ghevallige werckingen vertoonen, insonderheydt wanneermen die wat boven 't Oogh aen te sien, verkiest.

Beelden een wey-nig boven 't Oogh, toonen in 't gemeen groots.

De Leden moeten in alle Actien een verbondt met elkander maken.

In dese verkiesinge moetmen letten dat alle de Leden van u Model, ghelijck een Verbondt komen te maecken, en dat sult ghy (in 't korte aengemerck) door dese volgende alghemeene regulen konnen verkrijgen. De reste der bysondere waernemingen sullen wy in ons Boeck vande Anatomie, neffens de beweginghder Leden en des selfs wercktuygen, waer door de actuele beweginghen gheschieden, aenwijsen.

Neemt

Neemt dan voor eerst wel acht, dat het Hooft niet na de selve zijde vande Borst maer elders anders gekeert is, dat is dat het niet recht eenen wegh met de midde-lijn vande Borst en gaet, want dat heeft selfs in 't leven een groote mistant, en worden die welcke sulcks doen, stijve jordens en diergelijcke genoemt; die niet konnen ter zijden om sien of moeten Hooft, Borst en Buyck gelijck omdrayen; even alsse inde Klucht van *stijve Piet*, dat tot schimp seer drolligh weten na te apen. By aldien nu het Hooft na de rechter Schouder gekeert is, soo brenght die Schouder een weynigh voorwaerts na de slincker toe, en doet soo oock in haer tegendeel, anders om, het geeft een grootsheyt: Of by aldien dat de Borst haer buytenwaerts uytsteeckt soo laet het Hooft hem na de regte zijde keeren, en de parthyen vande rechter Schouder hooger zijn dan die vande slincker; en soo het Hooft om hoogh kijckt soo mag het niet verder achter over buygen, als dat het gesiende mach ghesien worden, dat is, datmen kan mercken dat het voorwerp Lijn-recht tot den Oog-Appel ingaet. In 't ommesien en mach het Hooft (schoon 't Model dat doen konde, dat ick niet geloof dat licht om doen is, hoewel ick 't wel heb Geschildert gesien,) niet verder omdrayen, als dat de Kin even de Schouders kan bereycken, ontrent daer het sleutel-been met de bovenste Arm-pijp vereenight.

In een goede Actie geeftmen voornamentlijck acht op het Hooft.

Hoe verr' een Beeldt mach omsien.

Den Schouder welcke den last draeght,

laet die altijt de hooghste zijn, soo salmen de Actie die een Beeldt in 't op-tillen en dragen vanden last moet doen, seer duydelijck sien.

Actien in de Schouderen waer te nemen.

Daer den Schouder laeghst is, daer moet de Heupe uyt-swancken.

Inde Heupe.

Stelt dien Arm voor welckers Been achter uyt komt, en welckers Been voorkomt; schickt dien Arm achterwaerts, op datse alsoo niet gelijckelijck en gaen. 't Gene te leeren is uyt den ganck der Vier-voetige Beesten; 't welck soo in 't algemeen den generalen welstant is, om de Leden eeniger maten Kruys-wijs, door elkander te doen Wercksaem schijnen.

Inde Armen en Beenen.

Hoe wel dit inde Wapen-handeling geen regel houdt.

In 't voor, achter ofte van ter zijden overbuygen, moetmen het Beeldt door tegenswaerte van eenige andere Leden in sijn Center en Balance houden; aen welcke kennis veel gelegen is, en sonder neerstigheyt niet wel en kan verkreghen worden, daerom wy oock desen regel aenraden, met neerstigheyt en opmerckingh te ondersoecken, dewijle sy een bysondere nuttigheyt in sich heeft, om te leeren voorkomen dat uwe Beelden niet onnatuerlijck en wercken, noch al staende of sittende overhoop en tuymelen. Daer-en-boven soo doet de kennis hier van met groot vermaeck sien, hoe wonderlijck dat de Natuer sich weet te behelpen, om het eene Lidt tot des anderens behulp te doen verstrecken: Gelijck wy dat breeder in ons vijfde Boeck vande Mensch-Kunde sullen toonen.

De Wight en tegenwight in de Actien der Beelden, wel te verstaen vereyst goede opmercking.

Het

Het voornaemste nu dat generaellijck in 't stellen van een Beelt te observeeren is, is het Hooft wel op de Schouderen te setten, en de Borst wel op de Heupe, en de Heupen wel op de Voeten; en dat voorts de Actien van het Beelt met alle sijne Leden alsoo gestelt zijn, en een soodanighe uyt-druckinghe hebben, datmen uyt haer kan Oordeelen watse willen vertoonen, 't welck kortelijck het gene is dat wy hier van hadden aen te mercken.

Generale welstant der Beelden.

Thans soo salmen oock een bequaeme sit-plaets nemen, op een redelijcke distantie soo 't de Plaets toelaet, voor al mede niet te dicht, gelijck wy van 't Boetseer-werck geseyt hebben.

Eenighe setten haer plat op den grondt neer, andere gebruycken tot gemack eenen Sit-stoel, daer in yeder sijn wel-gevallen moet volgen, en oock na dat yemant ghesint is sijn Beeldt te verkiesen. Men sal sich oock niet gewennen de Oogen op een anders Schets, ofte Teyckeningh gheduerigh te laten swieren, als ofmen die wilde navolgen, en van 't leven af-wijcken; want ofmen schoon sulcks niet in 't sin heeft; soo heeft dickwils het aensien van een anders dingen sulcken verleydende kracht, datmen sich selfs komt te vergeten, en somtijts tegen beter weten, in dese misslagh vervalt: Hoewel datmen niet en kan misprijsen dat de gene die noch wat onkundigh zijn, om het leven wel te onderscheyden, dat sy haer soo veel als doenlijck is by de beste Teyckenaer van het Collegie vervoeghen, niet

Manniere hoemen sitten sal om te Teykenen

Datmen eens anders Teyckeningh niet en moet begapen, noch na-apen.

Om wat reden de onkunstighste sich moeten ver-voegen by de beste van 't Collegie.

niet om ſijne Teyckeningh na die van ſijn Met-geſel te maecken, maer om te zien ſijne manniere van beginnen en van ſtellen, in wat voeghen hy deſe of gene parthye ſiet, en met welcken treck hy dit ofte dat Teyckenachtigh komt aen te wijſen, en oock om ſomtijts met beleeftheyt een woordeken van onderwijs te vragen.

Watmen in 't gemeen moet obſerveeren.

In het Schetſen en ſtellen van ſijn Beelt ſalmen dan voor eerſt goede acht gheven, hoe yeder parthye ſich met het geheel vereenight. Ten tweeden op de proporty: Ten derden op de Actie of doeninge des Beelts, en voorts gelijck wy hier vooren hebben geleert.

'tModel ſal zijn Actie niet te langh ſtaen.

U Beelt eeniger maten geſtelt hebbende, ſoo ſalmen een weynigh ruſten, op dat het Model niet moede en wert en ſijn Actie laet vervallen, of in een ander herſchept.

Alsdan kanmen na een weynigh verpoſens wederom aen 't Werck gaen, en tot vorder uytvoeringe komen, van welcke wy een generale onderwijſinghe op 't eynde van dit Boeck ſullen geven.

Bericht voor de onkundige.

Alleen ſoo willen wy dit met een woort noch aenraecken, (inſonderheyt voor die gene welcke noch wat Onkundigh en langſaem zijn, om neffens een ander geleert Teyckenaer, in een uer dry of vier een Beelt uytvoerigh af te Teyckenen, ten ſy daer over te loopen als een Haen over de gloeyende Koolen) dat ſoo wanneer ſoodanighen ſijn ganſche Beeldt voorſichtigh heeft omgetrocken, alſdan een groot

gedeelte,

ghedeelte, het ſy de Borſt, den Rugh, Armen, of Beenen, uyt-kippen tot welck hy meeſt begeerigh is om ſijn meeſte ſtudy op te doen, en die te volmaecken, mits dat hyſe te vooren een goede ſchickinghe met de andere Parthyen ghegeven heeft. Want anderſins ſoo en ſalmen niet licht het zy in 't byſonder ofte in 't geheel, een Beeldt in ſijn volkomen Leden leeren uytvoeren: Want den tijdt veelmael niet toe en laet een gantſch Beeldt juyſt te volteyckenen, ten zy voor die gene, die alreede vaſt en veerdigh daer op zijn. Waerom de Liefhebbers van Academy-Beelden te Teyckenen, ſoo in Vranckrijck als in Italien, by-wijlen oock wel die mannier hebben ghehadt, in twee ofte dry onderſcheyde by een komſten niet meer dan een volkomen Beeldt af te Teyckenen, ten eynde ſy net en uyt-voerigh mochten leeren Teykenen. Doch het zy hoe datmen doet, dit gaet onfeylbaer ſeecker, dat het meer voordeel weſen ſal een Beeldt half ofte vierdepart Natuerlijck en volkomen gheteyckent te hebben, dan een ganſch Beelt dat in ſijn generael noch wilt, onſeecker en on-opgemackt is. Maer men moet tragten 't ſelve door veel doen, en gewoonte, allenghskens ſtouter, gewiſſer en veerdiger te doen: 't welcke door deſe manniere moet verkregen worden. By na op gelijcke wijſe alſmen de Kinderen eerſt halve, en daer uyt heele Letteren Leert maken, diemen haer dan wijſt tot woorden t'ſamen te voegen, om daer door een volkomen

In Italien en Vranckrijck wort dickwils 2 a 3 mael over een Beeldt geteykent

komen Zin-rijcke reden te konnen voort-brengen.

Hier souden wy oock noch yets konnen aenmercken, om by het Nacht-licht na 't leven te Teyckenen; dan alsoo wy in het Teyckenen na Ront-werck daer van yets hebben geleert, en dat de waernemingen, wijse en manniere een is, soo gaen wy dat hier voorby.

Lantschap Teykenen ten hoogsten nut en vermakelijck.

Maer eer wy van het leven afscheyden, soo en konnen wy niet wel nalaten, oock kortelijck aen te wijsen, de nuttigheyt van het Teyckenen van Landtschappen, Verschieten, Bergen, Duynen, Bosschadien, Struycken, Kruyden, Ruynen, en allerhande Dieren des Velts, als Paerden, Ossen, Koyen, Schapen, Bocken, en watmen dies meer te Landewaert ontmoet; als zijnde voor de Teyckenaers (boven de verlichtinge die het inde verposingh vande ghewoonlijcke Beeldt-Oefteningh geeft) een vermaeckelijcke Study, en nuttighe uytspanningh; daer-en-boven een middel om sich Universeel inde Konst te maken: Want hy en kan voor geen groot Meester ofte kloecke Geest in achtingh wesen, (seght *L. Davincy*) die slegts in een dinck „volmaeckt is; daer zijn weynige sulcke „plompe herssens of sy sullen mettet tijdt „tot het wel-doen van een saeck konnen „geraecken: Invoegen dat een Jongelingh „die niet ghelijckelijck alle deelen vande „Konst en bemindt, hy sy soo kloeck als „hy wil, hy sal nimmer tot een groot uni-„verseel Meester werden. Men siet in 't

Datmen alle Study vande Schilder-Konst moet beminnen.

gemeen

gemeen van Teyckenaers ofte Schilders die geene genegentheyt en hebben tot het gene de Lantſchappen betreft, en ſy daer toe verſocht worden, ofte aenleydingh krijgen die te maecken, of om na 't leven te gaen Teyckenen, datſe haer dickwils laten voorſtaen dat die Study te ſlecht is om haren tijt daer aen te verquiſten ; en door deſe en andere nalatigheyt geſchiet het dat ſoo weynigh haer ſelven algemeen inde Konſt konnen maecken. Maer om deſe miſſlagh te verbeteren, ſoo iſſet raetſaem datmen ſich des Jaers twee, of drymael te Landewaert begeeft, om na de verſcheyden Zayſoenen, de Lantſchappen, en wat daer omtrent tot voordeel vande Univerſeele Study kan ghehaelt worden, na 't leven af te Teyckenen : Inſonderheyt kanmen dit ſeer lichtelijck doen, wanneermen ſich in een Landt bevint daermen fraye Geſichten van verſchieten, heuvelachtige Landeryen, Bergen en Duynen, Geboomten, Struycken, Ruyghten, Kruyden, Wateren, en dierghelijcke kan te ſien komen, ghelijckmen die (om niet wijt te loopen) in 't Landt van Cleef, Luyck, en Aacken, den ganſchen Rijn-ſtroom langhs en daer-omtrent, wel te beſien kan komen, oock wel hier en daer in Hollandt. Van Italien of Vranckrijck wil ick nu niet ſpreecken, want dat genoegh vermaert is door de menighvuldige Afteyckeningen en Schilderyen die ons dagelijcks voor oogen komen.

Wat Lant ſtreecken fraye geſichten hebben.

Welcke na by ghelegenſte Contreyen, men inde beſte Somer-Tijdt in een

 Weeck

Weeck 3 a 4 sou konnen besoecken, en sich aldaer met Geselschap Oeffenen: Alles ten eynde datmen het Leven ende Natuere in allen verstaende, hem selven daer van by noodigh voorval, als van eenen verstandigen Meester soude konnen dienen.

Hoe sommige door Instrumenten het Lantschap van 't leven hebben leeren door trecken.

Verscheydene onder de Oude, hebben om haer in dese Study te Oeffenen, verscheyden behulp-middelen bedacht en in 't werck gestelt, om een Landtschap na 't leven af te Teyckenen; ofte om Schilderachtigh te spreecken, van 't leven door te trecken. Dat sommige met een Instrument met draden gespannen hebben gedaen, andere met een boghtigen Triangel en twee Kruys-snaren, en dierghelijcke. Welcke mannieren wy souden aenwijsen, en 't maken vande Werck-tuygen vertoonen, indien wy niet en sagen datter meer moeyten, en onkosten als nuttigheyt in was gelegen.

Krucken zijn onnoodigh voor een die wel te been is.

Evenwel om de Liefhebbers der aerdige vindingen yets tot Zin-spelinge mede te deelen, soo hebben wy de mannier van *L. Davincy* niet willen verberghen, maer die Cortelijck voorstellen. Wanneer (seyt ,, hy) datmen het Vlack van een gansch ,, Landtschap op het aldernauwste, na het ,, leven wil Teyckenen, soo neemt een ,, vierkante ruyte Glas, die wel vlack en ,, effen is, de groote van een half vel Pa- ,, pier, stelt die wel vast in een Raemken ,, ofte yets anders, tussen U gesicht, en ,, 't Lantschap dat ghy Afteyckenen wilt, ,, wijckt alsdan wat meer dan ontrent een ,, spanne lenghte achterwaerts, en stelt door

Hoedanig L. Davincy het Lantschap leert afteyckenen

middel

„ middel van eenigh Inſtrument, U Hooft
„ ſoodanigh vaſt dat het van ſijn plaets niet
„ kan verdrayen, doet dan een oogh toe,
„ ofte bedeckſe liever, en neemt een Pin-
„ ceel en treckt met eenighe donckere af-
„ ſchijnende Verwe, alles op het Glas dat
„ ghy daer door komt te ſien, dat gedaen
„ zijnde kondt het dan op een ſchoon Pa-
„ pier overdrucken en netter uytvoeren.
Dus verre de leſſe van *Davincy*. Doch mijns oordeels ſoo iſſet met alle deſe dingen als met de Kreeften, aen welcke meer te peuſelen dan te eten is; en men kan ſich (voor die een weynigh de Doorſicht-kunde verſtaet) daer ontrent genoegh met het Oogh behelpen, ſoo wanneermen daer te deegh op acht geeft; want het voornaemſte dat in een Lantſchap moet waergenomen worden, is de Natuerlijcke houdinghe, en de perſpectijf, dat daer in weſende, ſal vorder aen de Gelijck-formighe trecken weynigh gelegen weſen; des ſoo en behoeftmen ſich met Glaſen, noch ramen niet te behelpen, dat al valſche Leyts-luy zijn die vanden rechten wegh afwijſen; daerom die oock ſelden van groote Meeſters zijn weerdigh geacht om de handen daer aen te ſlaen.

Die mannier om haer kleyn belangh weder-ſprooken.

Tot hier toe gheſproocken hebbende vande dingen die in yeder Trap der Teycken-Konſt noodigh te verſtaen zy, ſoo ſoo willen wy nu oock yets ſeggen

V. Hoofdeel

Vande algemeene Stoffen en Cryonnen waer mede datmen

TEYCKENT,

Als oock waer op men deselve komt te gebruycken;

Vande stoffen daer mede datmen Teyckent.

Op datter niets dat eenighsins in bedencken komt, voorby en mochte gegaen worden.

Teycken-Kool en haer gebruyck.

't Is in 't gemeen het gebruyck datmen tot de eerste Schetssingh en stellinghe van sijne Teyckeningh de Bus-Kool besicht, insonderheyt voor de Leerlingen, als zijnde een groot behulp voor de Jeught, Ja selfs oock voor Meesters, ofte die nu al vast inde Teycken-Konst geworden zijn; Overmits datmen al 't geen daer mede gestelt is, en niet na onsen wensch en behooren uytvalt, 't selve veelmael kan uytwissen, en andermael herdoen. Oock gebruycken eenige het Pot-loot om hunne schetsen en eerste stellingen te maecken, daer sy dan eenen vasten en wissen ommetreck met de Schrijf-Penne of eenigh ander bestandigh Kryon, met naeuwer op-merckingh over heen maecken. Doch dit is nutter voor Meesters en vaste Teyckenaers, als voor Jonge Leerlingen die het net-uytvoeren van nooden hebben, en daerom sich aen de Teycken-Kool moeten gewennen.

Pot-loot.

De

De andere ſtoffen nu daer mede datmen uytvoert en opteykent zijn veel en verſcheyden, en daer in kan niemant een Wet geſtelt worden, dewijl yder ſijn luſt daer in voldoen moet. Sommige ghebruycken het Root-Krijt ofte Roode Aerde, welcke wel de gemeenſte onder alle de ſtoffen is, 't ſelve wert oock by alle Teyckenaers in Italien doorgaens gebeſicht; van ghelijcke is oock het ſwart Krijt ſeer bequaem; maer men kan dat niet altijt aentreffen dat goet is: In 't gemeen ſoo heeft het twee gebreecken, die de Teyckenaers ſeer verdrietigh maken, de eene is dat het te weeck, kortbrakigh en brockelachtigh is, d'andere dat het veeltijdts hart en ſteenigh is; Ja ſelfs 't gene eeniger maten goet is, wert dickwils door de warmte vande handt ſoo hart, dat het ongebruycklijck is, daerom het niet wel inde Sack en mach gedragen worden; doch kanmen dit door dickwils aen de Tongh een weynigh voght te maken en ſomtijts wat af te ſchrapen eenighſints te goede komen. Sommige leggent in een vochtige Kelder, andere gravent met Zout inde Aerde, op dat het ſacht mochte blijven, en diergelijcke getalm meer.

In 't verkieſen van Teycken-Stoffen heeft yder ſijn vryheydt.
Root-Krijt.
Swart-Krijt.
Gebreck in 't ſelve.

In het Koopen 'ſalmen het bekennen goet te zijn, ſoo wanneer daer buyten op eenighe geele ſwavelachtighe plecken ſich vertoonen, en op de Tonge gheproeft, Zoutachtigh zuer, en geſmy in 't ſnyen is. Om deſe en andere moyelijckheden te vermijden, ſoumen het Root-Krijt konnen verkieſen, dewijl ſulcks meeſt altijdt be-

Waer aen het goede te kennen is.

quaem is, daermen oock wel met Swart Krijt wat onder Teyckent, en eenighe toetsen en diepselen mede maeckt, soo als 'er heden ten daghen noch veele Teyckeningen gesien worden, van Italiaense, en andere Meesters. Oock teyckentmen met de Pinceel datmen wassen noemt, en dat doet men met Sappen en Incten, als daer is Roet, ofte Bitter uyt de Schoorsteen, gevreven Indigo, gemenght Root-Krijt, en diergelijcke: Maer voornamentlijck is den Oost-Indischen Inct een fraye stoffe, die sich met simpel Regen-water ghemenght seer wel en suyver laet gebruycken; insonderheyt wanneermen vande oprechte Indische, dat is Sineesche heeft, want deselve wert hier te Lande, Ja selfs oock in Indien nagemaeckt, en vervalst. De beste Sineesche kanmen kennen soo wanneer die glat en effen is, wat hardachtigh, en in 't vrijven met Water weynigh vande stoffe afneemt, nochtans terstont een suyvere blauachtige Inct of Tincture geeft. Met desen Inct schrijven de Sinesen wanneer die op eenen Marmer steen gevreven is, en worden selfs onder hen voor groote Kunstenaers gehouden die desen besten Inct konnen maecken; ghelijck dat by *Athanasius Kircherus* in sijn *Verheerlijckt Sina* breeder te lesen is. d'Andere nagebootste, is soo ras die nat wort wat voos, savelachtigh, swart en in 't vrijven sterck afnemende, daer aen men die moet onderscheyden.

Wassen.

Oost-Indischen Inct de beste stoffe om te Wassen.

Nuttigheyt van het Wassen.

Dese vindinge van met Pinceel te Wassen, is een seer fraye manniere voor diese

weet

weet te handelen, of luſt heeft om deſelve te ghebruycken, want ſy is met eenen oock een aenleydingh tot het Schilderen, en wijſt eenighſins de handelingh van 't Pinceel aen. Maer anderſins om de vaſtigheyt wille, ſoo is voor de Leerlingen het Teyckenen met de beſtandighe Krijt-Pennen beſt.

Men leert oock veeltijts de Jonckheydt met de Schrijf-Penne Teyckenen, welcke wy hier tot ons voornemen, ront uyt willen tegenſpreecken, en de Jeught niet aenraden, ten zy die voor hebben het Graveeren ofte Plaet-Snyen te leeren, maer tot de Schilder-Konſt achten wy 't maer tijdt verlooren, en een moeyelijcke Pijn-banck voor de Leerlingen, die haer menighmael na heele groote Printen Teyckenende, ſchier te barſten ſitten en artſeeren. En alhoe-wel dit ſelfs by veele Meeſters is in Oeffeninge geweeſt, ſoo moetmen weten dat ſy deſelve meeſt hebben ghebruyckt, om veerdigh ende met ſtoute artſeringhen haer dingen Meeſterachtigh aen te wijſen, dat oock meeſt maer ruwe dingen en zijn, maer daer toe gebruycktmen oock wel in plaets van een Schijf-Penn' een Pen van Riet, daer men hier te Lande oock wel de Huyſen en Loodſen mede bedeckt, en meeſt over al op de Scheeps-Timmerwerven ghenoegh te bekomen is. Dat te gelijck geelachtigh, glat en fijn, dun ende hardt, en dat gaef in 't Snyen is, wort bevonden het beſte te weſen.

Teykenen met de Schrijf-Pen, tot de Schilder-Konſt onnoodig te oeffenen.

Riet-Pen.

Men neemt in 't gemeen de ſtucken tot

de Pennen een Spanne langh, en versnijdt die als een Schrijf-Pen, datmen hier aen twee eynden kan doen, de spleet moet wat langhachtigh zijn op datse wat losser vloyen soude, en een weynigh fijn, om soo wel luchtige en Eele trecken, als breede en smeerige strijmen daer mede te konnen halen. Dese Riet-Pen is seer bequaem om Lantschappen, Ruynen, ende andere rustige dinghen te Teyckenen; heeft een bysondere lossigheyt in 't handelen, in 't gemeen ghebruycktmen die met Roet en schoon Water, oock wel een weynigh gemeenen, ofte Oost-Indischen Inct daer onder, dat een aerdigh ghebroocken Coleur geeft; staet oock daer-en-boven seer groots en Meesterlijck, in wat Teyckeningen dat het zy, is oock by d'Oude wel bekent gheweest, als de naergelatene Teyckeningen en Schetsen, onder de bewaringe van verscheyde Liefhebbers, daer van ooghschijnlijcke bewijsen geven.

Geolyde Cool.

Behalven alle dese is oock de Ge-olyde Kóól een seer nutte stoffe, om mede te Teyckenen, maer moet niet swaer-moedigh gehandelt werden: Is oock meer tot groote en rustighe Beelden dan tot kleyne en Curieuse dingen bequaem; oock om groote Cartonnen van gansche Ordinantien te Teyckenen, als d'Oude Meesters veel plagten te doen. Op Gront-Papier laetse sich heel wel en sacht ghebruycken, insonderheydt wanneerse goet is; daerom datmen vande fijnste Kool moet uyt-soecken, Pennen daer van Snijden, en leggense een uer

of

of twee inden Lijn-Oly, diemen dan uytneemt, en met een doeckje afdrooght om de kuysheyt wille, en terstont gebruyckt, want alsmen die soo lange laet buyten den Oly leggen datse van hun selven beginnen te drooghen, soo zijnse haest onbequaem en hart. Noteert oock dat de Pennekens heel langh moeten wesen, want sy seer af-slijten ende terstont onghebruyckelijck zijn.

Tweede soort van stoffe tot het Hooghsel.

Daer wert oock noch een tweede soort van stoffe in 't Teyckenen gebruyckt, namentlijck tot de hooghsels, soo wanneermen op Gront-Papier Teyckent; en daer toe gebruycktmen gemeenlijck vande Kley daermen de Toebacks-Pijpen af backt; dese roltmen (weeck zijnde) in Pennekens, een Vinger lanck: Maer alsoo de Pennekens in 't Rollen dickwils aende eynden hol worden, indienmen daer niet voor en siet; soo drucken sommige de Kley in een vierkante form, plat op een planckjen, by na een Pinck dick, wel dicht t'samen gekneet, en snyen daer dan lange vierkante Pennekens af; welcke alsdan van binnen dicht gesloten zijn; Dan laetmense droogen inde Sonne, ofte by haer selven; en zijn alsoo tot haer gebruyck bequaem: het af-schrapsel en af-brockelinge kanmen met nat maecken weder t'samen kneden, en tot sijn vorighe standt brenghen. Nu tot een stercker Hooghsel, soo neemtmen oock wel Wit-krijt; en is dienstigh, om by gheval hier en daer een sterck Hooghsel te maecken. Dit kanmen oock om de brockelachtigheyt

Pijp-aerde

Wit-krijt.

tigheyt voor te komen, een weynigh op een Kool Vyer leggen, en brandent wat, waer door het wat harder wert, en oock te vaster op 't Grondt-Papier hout; dan men moet sien, dat het soo langhe niet op 't Vyer leyt tot het steenigh wert, dat lichtelijck kan ghebeuren; welck gebrandt Krijt by gebreck van Pijp-aerde, wel alleen kan gebruyckt werden.

Koleurde Cryonnen

De voorseyde witte Pijp-aerde, kanmen oock wel ghebruycken om allerhande gecoleurde Cryonnen van te maecken; datmen aldus doet: Neemt van dese Pijp-aerde, en tempert daer in soodanige Coleur van Verwe, als ghy u Cryon van Coleur wilt hebben, en dat soo veel als u Pijp-aerde lijden kan om te konnen aen malkanderen houden: Want door de Verwe wortse kortbraeckigh; daerom datmen een drupken dun Gom-water kan ondermengen, en kneen dit dan wel vast in elkander, en makender Pennekens van, diemen drooght als boven; soo sullense seer bequaem zijn, om hier en daer het zy in Schetsen, Ordinantien en Teyckeningen, de dingen Schilderachtig, met haer eygene Coleuren, aen te wijsen; en dan door Gomwater halen; waer door de Cryonnen dan vast worden, en het af-schueren ontvlieden. Andere maecken dese Cryonnen met oude Lijm, Gom en andere stoffen, daerse gansche Conterfeytsels seer aerdigh en natuerlijck mede Teyckenen konnen, die by na Geschildert schijnen. Deselve Cryonnen vallen veeltijts hart, en ongebruycklijck; En daerom

daerom is die manniere onseecker, ten sy men daer wonder fix op is.

Wy souden noch wel eenige andere stoffen daermen mede Teyckenen kan, als Pot-loot en diergelijcke, te boorde brengen, die wy niet alle noodigh achten, overmits aen de stoffe minst ghelegen is, en al even eens is waer mede datmen Teyckent; en daerom hebbenwe maer vande voornaemste gesproocken. Doet 'er by, dat, ghelijcker weynigh is ghelegen waer mede datmen Teyckent, oock seer weynigh onderscheyt is, in de dingen daer op datmen Teyckent. Maer om van elcx evenwel een woort te seggen, soo is bekent, dat het Teyckenen op Papier, de gemeenste Mannier is; en al-hoe-wel andere Parquement, Taflaturen of andere dingen gebruycken; soo willen wy echter by het Papier Blijven; des selfs soorten en Coleuren zijn verscheyden, en konnen oock bequamelijck in onderscheyden mannieren gebesicht werden. Het witte Papier heeft in 't generael dat ghebruyck, datmen daer op seer net en uyt-voerigh, met veellerhande Teycken-Cryen, het zy Artseeren, Reuselen, of met Sappen wassen, Ja oock met Water-verwen Schilderen kan: Dan, alsoo op het witte Papier, het Hooghsel vande witte Cryonnen geen plaetse en kan hebben, maer datmen alle Hoogsels en vlacke dagen net moet uytsparen, en door den gront van 't Papier vertoonen, soo ghebruycktmen verscheyde gecoleurde Papieren, die Asch-graeuw, Grijs, Ros-achtigh

Aende stoffe minst gelegen.

Waer op men in 't gemeen Teyckent.

Wit Papier.

Gront-Papier.

achtigh ofte blaeuw zijn; aen welckmen hedendaeghs al gemaeckt, seer licht komen kan: en daer niet me te vreden zijnde, of datmen dat wat vaster en suyverder hebben wilde, soo kanmen soodanigen Tincture of Verw-Water van bitter uyt de Schoor-steen, en wat Inct daer onder, of eenige andere Coleuren, t'samen mengen alsmen selfs begeert, en strijcken die met een Spons lughtigh en eenpatigh over goet en vast Papier; dat droogh zijnde, seer bequaem is om met Hooghsels, en allerhande Stoffen en mannieren op te Teyckenen. Hier op isset dat het Hooghsel een sonderlinge kracht heeft, en een groot behulp inde Teycken-Konst komt te geven, alsmen die verstandelijck (na 't gene wy hier van op sijne plaetse sullen seggen) komt te besteden.

Hoemen dat selfs kan maken.

Vande stoffen daer mede men Teyckent ghesproocken hebbende, dient nu (eerwe tot swaerder dingen komen) oock wat geleert te worden.

Vande handelinge en manniere diemen gebruycken moet.

Aende manniere is weynigh gelegen als 't maer wel gedaen is.

In het Op-teycken en uytschaduwen van sijne Teyckeningen; niet tegenstaende mede weynigh gelegen is, en tot de saeck niet veel en doet, het zy dan datse Gearseert, Gereuselt, Gedoeselt, of Gewassen is, als het maer wel gedaen en wert; dat

is,

is, dat uwe Teyckeningh, neffens een vasten omtreck, sijn sachtigheyt, vlackigheyt, en quickachtighe kantigheyt heeft, volgens de eygenschappen die wy dies aengaende sullen aenmercken: Want het gaet met de handelingh van Teyckenen, even als het met veel fraye Schrijvers gaet, die elck een bysondere hant en swier van letteren hebben, nochtans alle goet schrift schrijven; soo dat hier elck diende te sien, wat maniere hem meest behaeght, en eerst op het beste van hem wil gedaen zijn, en onpijnlijck vande handt wil; oock moetmen hier de lust een weynigh plaets geven. Evenwel en is 't niet ongeraden, dat de Jongelingen in het Na-teyckenen van Teyckeningen, deselve manniere en handelingh van hun Principael soecken na te volgen, op datse alsoo een begin van handelinghe mochten bekomen, die haer door het veel Teyckenen allenghskens tot een manniere schicken mocht, om hun al haer dagen by te blijven, en die haer eygen te maecken. Daerom dat het oock noodigh is, hier van in 't korte yets te seggen, dat tot opmerckingh van verscheyde mannieren, dienen kan.

Datmen de lust in't verkiesen van een handeling moet waernemen.

Leerlingen is geraden de handeling van hun Principael te volgen.

Het zy dan voor eerst, als ghy Artseert, soo let wel dat ghy die niet schrabbeligh noch mager en haelt, maer liever wat breet en smeerigh; oock soo moet ghy die van boven na beneden halen, dat is, van het fijne ofte scherpe na het breede toe: Nu, sommige eenparige en vlacke schaduwen, moetmen over al even breet en ghelijck maecken.

Artseeren.

Manniere hoe te doen.

Teycken-Pennen hoe te vatten.

maecken. Daer is oock aen het houden vande Teycken - Pennen een byſondere greep, die u ſoo hier, als in allerhande manniere van Teyckenen dienſtigh is; namentlijck, datmen ſich van Jonghs aen moet ghewennen ſijn Pennekens, 't ſy Kool of Kryonnen, langh te nemen, en die in het vatten wat verr' voor uyt houden; invoegen, dat het achterſte ent binnens Hants, en laegh by de gront komt te zijn, en niet ſteyl op gelijckmen de Schrijf-Pen houdt; want dat in het Teyckenen, Kinderachtigh en maer broddelaers mannier is: Maer een Meyſterachtigh Teyckenaer hout ſijn Pennekens recht uyt; waer door men oock dat voordeel bekomt, dat de Cryon-Pennen ſoo licht niet ſlomp en worden; waerom datmen die in het Teyckenen moet gewennen om te drayen, ſoo ſlijten daer t'elckens wederom nieuwe punten aen, alſoo datmen die lange gebruycken kan ſonder ſijn Pennekens veel te moeten ſcherpen; daermen anderſins wel geduerigh met het Mes inde handt diende te ſitten, om die te ſchrapen en fijn te maecken, welck veel tijt doorbrenght, en ſeer onnooſel voor een braef Teyckenaer gedaen is; ten ware alſmen dede, als my van ſommighe Curieuſe Teyckenaers van Parijs bericht is, die gewoon zijn, ſelfs inde Academien of Teycken-Schoolen, een Jongen neſtens hen te hebben om hunne Pennekens geſtadigh ſoo fijn als een Naeldt te maecken, dat niet wel yeder ſijn gelegentheydt toelaet, noch oock niet noodigh is; nochtans in

Miſſlagh.

Nuttigheyt van deſe manniere.

Wat ſommige Teykenaers te Parijs doen.

eenige

eenige voorval mach, en moet 't ſelve geſchieden, 't ſy in eenige dingen van uytvoerighe Tronikens, Handen of Voeten; maer wy ſpreecken alleen vande gemeene manniere, en waer men ſich aengewennen of wachten moet.

Wat nu het Reuſelen belanght, 't ſelve is mede een ſeer goede manniere, en verſcheelt weynigh van het Artſeeren; alleen, dat het dicht In malkanderen ſonder treck of ſtriemen moet ghereuſelt werden; en wanneer datmen een Teyckeningh met deſe manniere begint uyt te ſchaduwen, ſoo moetmen die flaeuw, vlack, en eenparigh aenreuſelen, en ſnel tegen de kanten vanden dagh aenſetten; invoegen dat uwe Teyckeningh daer begint uyt te ſien, al offe met eenerley Coleur door de Pinceel gewaſſen waer: Dan ſoo ſchaduwtmen die inde donckerſte en ſterckſte ſchaduwen wat verder uyt, als op ſijn plaets ſal geleert werden. En aengeſien een Teykeningh door deſe handelingh alleen, niet veel gratie noch Meerſterachtigheyt en bekomt, maer ſeer plat en mager ſtaet, ſoo moetmen die hier en daer met lughtighe Artſeeringen overgaen; oock om eenighe ſchaduwen die wat te hart tegen 't Licht mochten ſtooten, hier door wat te verſachten; die dan kantigh en te gelijck ſacht ſullen toonen te zijn. Daer na ſalmen daer eenige nepen, douwtjens, toetſen of diepſelen komen, die quinck-achtigh en ongheacht daer in ſetten, en alſoo ſijn Teyckeningh ganſch op-maecken: Door welck

Reuſelen.

Reuſelen alleen heeft niet veel gratie

Artfeeren en Reufelen geeft een goede welftandige mannier.

welck doen ghy fult bevinden, dat het Artfeeren hier een groot behulp en aerdigheydt aen uwe handelingh fal geven; invoegen ghy door het veel doen van Reufelen en Artfeeren door elkanderen, een Meefterlijcke manniere fult bekomen.

Doefelen, en algemeen gebreck van 't felve.

Nu, de derde manniere van handelinge die noemtmen Doefelen; 't welck gefchiet door Boom-wol in een Schaght gefteecken, waer mede datmen de Schaduwen diemen Gearfeert ofte liever Gereufelt heeft, in malkander Doefelt, dommelt en verdrijft; dat oock wel met een ftomp of afgefleten Pinceel kan gedaen worden. Doch alfoo defe mannier wat fijmelachtigh, myfer, en niet feer Schilderachtigh is, maer veel eer 't Werck vande Leer-Jongens der Silver-Smits en Steen-houwers gelijckt; foo willen wy daer niets van feggen, als 't gene ons daer in tegen-ftaet; namentlijck, datmen door het Doefelen gemeenlijck in een fteenachtige Stijfvigheyt, in voofigheydt, en in verbreeckinghe vande fnelle fchaduwen, en vlacke parthyen vervalt; ten ware eenige kleyne en Curieufe dingen, of datmen het met groote voorfichtigheydt, gedult en langen arbeyt konde doen, fonder daer door inde gefeyde gebreecken te vallen, gelijck wy wel foodanige ghehandelt hebben gefien, die feer goet waren, maer was al voor wat onghemeens te houden.

Meefterlijcke hant greep in't Teyckenen.

Iffet evenwel dat ghy eenige aengename fachtigheyt of fmeltinge in uwe dingen brengen wilt, foo gewent u in het Teyc-

kenen hier en daer met een Vinger, ofte flechts met de Pinck 't felve wat te verdrijven ; niet fmoddeligh, maer met een luchtigheydt, alleen daer 't den noot vereyft, en daer het de quickige aert der Teykeningh niet wegh en neemt ; of bederft ; gelijck veele goede Meefters in 't Schilderen van groote dingen, den Duym en Pinck dickmael ghebruycken : Want dat hebben groote Meefters voor ghewoonte gehadt, datfe maer eenerley dingh, Teycken-ftof van Pen of Cryon inde hant hadden, daerfe hare Teyckeningen mede volvoerd en n maeckten ganfch geen gebruyck van met Cattoentjens, en Voddekens te fitten morffen : Doch indiemen yets Curieus en net wilde Teyckenen, foo foude het eenighfins by gelegentheyt zijn gebruyck konnen hebben, maer men mach fich daer ganfch niet aengewennen.

Een braef Teyckenaer en moet maer een dinck inde hant hebben.

Wanneermen Couterfeytfels Teyckent, infonderheydt op Grondt-Papier, foo verdrijftmen de kanten vande Hooghfels wel een weynigh, en daer toe kanmen in plaets van Doeckjens of Boom-wol, een ftucktje van 't felve Grondt-Papier nemen, en rollen dat wel naeuw in een, alfoo dat het onder dicht en vaft, doch fcherp toe-loopt, op de wijfe van een peper-huysken; ende hier mede kanmen gevoeghlijck een foete fmeltingh (van eenige kanten die te hart mochten ftooten) maecken: doch foo en moetmen fich daer op niet verlaten, maer door de goede handelinge, die de waere Teycken-Konft eygen is, alle noot-wendi-

Mannier hoemen eenige Hooghfels op het Gront-papier kan verdrijven

ge Deughden die in een Teyckeningh behooren te zijn, daer ſoecken in te brenghen.

Waſſen. Noch iſſer een ſonderlinge fraye en ſeer nutte manniere van handelingh, diemen Waſſen noemt, welckmen met de Pinceel en eenige Sappen ofte Incten doet, gelijck wy geſeyt hebben: Deſe kan in ſeer veel mannieren en verſcheyde voorvallen geoeffent worden. Voor eerſt, ſoo iſſe bequaem om daer mede door haer eygen en enckel ghebruyck, op allerley ſoort van Papier, een ganſche Teyckeningh net en volkomen uyt te voeren. Ten anderen, ſoo dientſe oock om in een Teyckeningh de voornaemſte en waere ſchaduwen vlack aen te leggen, en dan daer over met Root, of Swart Krijt, Geolyde Kóól, of de Penne heen te Teyckenen, dat een ſeer goeden, luchtigen, en Teyckenachtigen welſtant heeft.

Gebruyck, en 't geen daer in waer te nemen is. Men moet in 't ghebruycken van deſe Sappen, of Incten, 't ſy Indigo, Ooſt-Indiſche Inct, Roet, Schrijf-Inct, Root-Krijt, Verw, en wat het dan ſy, acht geven datmenſe wat dunne en flaeuw neemt, om niet in bruynigheyt noch hardigheydt te vervallen; en daer mede moetmen de ſchaduwen die ontwijffelijck ware ſchaduwen zijn, vlack en kantighjens aenleggen, ſonder die aen de kanten vanden dagh te verdrijven, en flaeuwer te maecken; ten ſy met een tweede ſtreeck, de Pinceel een weynigh vochtigh aen de tongh maeckende, doch ſoo weynigh dat het als onſienlijck is; want ſoo ghy hier veel wilt verdrijven,

drijven, soo bederft ghy uwe lichte parthyen ende de bepalingen, of kanten van uwe schaduwen worden voos en onseecker. Dan salmen daer het donckerder moet wesen, en daer schaduwen of donckerheden en diepsels in schaduwen vallen, 't selve wederom overloopen; wel acht gevende datmen den Inct daermen dit mede doet, maer een weynigh stercker en neemt, ofte liever vande selve daer ghy de eerste mede aengeleydt hebt, overmits de eerste droogh zijnde de tweede genoegh affsteecken sal; ten waer eenige snelle diepsels, of ongemeene donckerheden, diemen op 't laetst daer kantigh en snel moet in setten; doch niet te veel verschillende, anders ins is men dadelijck in stijvigheyt en wreetheyt vervallen. De half schaduwen en twijffelachtige dingen, moetmen voorts soo flaeuw aenleggen als doenlijck is; dat oock meest plaets heeft op het wit Papier: maer op de Gront-Papieren daer u het hooghsel te bate komt, kanmen veel mael het Coleur van 't Papier voor de half schaduwe doen dienen; daerom datmen hier voorsichtigh moet wesen om vlackigheden en twijffelachtighe schaduwen aen te tasten, ten sy men weynighe of geen hooghsels maecken wilt: want soomen de hooghsels te na aen de twijffelachtige schaduwen brenght, soo is een gansche Teyckeningh bedorven, en kan inder eeuwigheydt niet goet, noch Meesterachtigh, noch Schilderachtigh gemaeckt worden; maer de hooghsels op het vlack van 't Gront-Papier, maecken een

 seer

ſeer aerdige en natuerlijcke ſachtigheydt, en doen het Coleur van 't Papier tegen de natuerlijcke en waere ſchaduwen en half-ſchaduwen deſelve eenparigheyt voortbrengen. Men moet oock in 't Waſſen wel acht gheven, datmen met de Penceel niet te dickwils over een ſchaduwe gaet, maer datmen ten eerſten ſoo veel als mogelijck is, giſt hoe doncker dat het weſen moet; Want door het dickwils overloopen, uwe Teyckeningh ſwart, gruſich, en voos wort, en ſtaet even eens als of het Glas-ſchrijvers of Jongens Werck ware, die in 't gemeen (de Verſtandige niet te na-geſproocken) haere ſchaduwen, en 't gene inde ſelve komt, verdrijven en de kanten ſoo doen ſmelten, datſe meeſt alle voos en onſeecker van bepalinghe zijn: Waerom ſeecker goet Schilder eens tegen een Glas-ſchrijver ſeyde, datter weynige onder hen, het hert hadden, een vlacke en ſnelle ſchaduwe te maecken, of die ghemaeckt hebbende, niet ruſten konden, voor datſe die wederom door 't verdrijven en ſacht maecken, bedorven hadden.

Maer eer wy verder vande vlackheydt en ſnelle kantigheydt ſpreecken, ſoo iſſet noodigh yets te ſeggen, aengaende eenige andere obſervantien: Namentlijck,

Van

Van het Generael en sijn Parthyen; en hoe deselve moeten gesien en verstaen worden;

Welcke kennis de Jongelingen als yets van 't voornaemste der Kunst, grondelijck en verstandelijck dient in-geprent te worden, salder een groot licht in haer verstant komen op te gaen; want daer door sullen sy met een veel bequamer en veerdiger Oordeel, alles wat hun inde Konst voorkomt, konnen onderscheyden en bevatten.

Men moet haer dan voor eerst doen weten, dat alle t'saem-gevoeghde dingen, bestaen uyt eenighe Deelen of Parthyen; welcke door haere t'saem-gesette aen eenknoopinge diese met malkanderen hebben, een generale Klomp of Lichaem uytmaecken: En in 't aensien van ons by 't geheel ofte by 't ghedeelte onderscheyden en bekent worden. Alsmen dan yets Na-teyckent het sy na Teyckeningh, Schilderye, Rontwerck ofte het leven, soo moetmen acht geven op de generale form die uyt t'samen-settingh van verscheyde Parthyen voort komt: Dat is, men sal in het beschouwen van alle voorwerpen of Lichamelijcke dingen aenmercken, wat sulck of sulck een saeck, voor een ghedaente in 't generael gelijckt, offe rontachtigh, langhwerpigh, dry, ofte vierkant, scheef of scheuns is: en dat salmen best met een half

Wat Parthyen en generaelheden zijn

Hoemen het generael sal sien,

half schemerende Ooge konnen onderscheyden , sonder acht te geven op eenige bysondere Partyen of deelen, die in dat Corpus souden mogen wesen ; in welck sien ons het schemer-oogen dat oock eenighsins komt te beletten. Ja sonder by na te willen dencken , wat de generale masse selfs in haer eygen wesen is ; te weten, of het een Hooft , een Arm of Been , of Voet mochte wesen, tot datmen nader op-merckingh ontrent de groote en kleyne partyen gaet doen ; alleen lettende op den omtreck vande Klomp die het uytmaeckt en aen 't gesicht vertoont ; en dit moetmen doen op datmen sich alsoo aende eygen gedeelten, die wy daer van in gedachten hebben, niet en souden vergapen , en belet worden de Generaelheyt te sien , voor en al eer men sich van die te vooren genoegh verseeckert heeft. Niets sonder dit kan yets gelijcken te wesen dat het is , of na welck wesen het ghelijcken moet : Want het Generael besluyt de parthyen, uyt welck het generael bestaet , in eenen bant van uyterste omtreck te samen ; even als een vierkante Block sijn stoffe, sijn groote, sijn swaerte, sijn Coleur en gelijckenis binnen de uyterkant van sijn vierkante , evenzijdige uytbreydingh bepaelt.

Bewijs vande voorgaende Lesse.

De waerheyt van 't gene geseyt is, kan noch nader door dit volghende bewesen werden : Laet by Exempel een Menschen Hooft volkomen op-gemaeckt zijn , den omtreck die het heeft , is de Generale Klomp ; de Oogen, Neus, en Wangen &c.

Sijn

Sijn kleyne parthyen, ghehoorigh tot het ganſche Generael van dat Hooft, of Trony: Nu is de Vrage waer door het kenbaerſte ſal zijn, of door de partyen byſonder, ofte door alle de parthyen inden omtreck op ſijn plaets begrepen en opgeſloten, waer van den omtreck de generale Maſſe of geheel komt te vertoonen? Hier op en ſullen wy geen ander Antwoorde geven, dan het Exempel van *Apelles*; dewelcke (als hy voor den Koningh ſtont, en hem dien Man bekent maecken wilde, van welcken hy in een verciert gewaet, ſpottelijck uyt 's Koninghs naem te Gaſt genoot was) een Kool uyt de Aertſtede nam, en ſchetſten den generalen omtreck, die hy vande gedaente des Mans in ſijn memorye hadt gehouden, ſoo juyſtvormigh op eenen muer, dat den Koningh, die den Man te vooren ghekendt hadde, uyt deſe generale treck konde ſien, wat voor een Man *Apelles* meende.

Nader bewijs.

Is 't by aldien yemant noch klaerder bewijs begeert, ſoo neemt datter twee Tronyen Geteyckent zijn, met eenige ſtoffe diemen uytwiſſen kan, welck wy onderſtellen datſe van trecken d'een den anderen op het naeuſte gelijck zijn; vaeght den omtreck ende het generael vande eene Trony ſchoon uyt, alſoo datter niet meer over en blijve als de kleyne Parthyen, van Oogh, Neus en Mont, &c. Soo bevintmen terſtont dat de gelijckenis vervlogen, of ten minſten ſeer vermindert is: Set dit noch eens op de proef, en maeckt weder-

om een generalen omtreck van een andere form ofte gedaente (merckelijck verſchillende vande eerſte) om die ſelve overgeblevene parthyen, ſoo ſult ghy terſtondt een heel ander weſen in uwe Trony ghewaer worden: Soo dat het ſeecker en onfeylbaer is, dat de parthyen in haer ſelven aengemerckt, niet eer volkomentlijck en vertoonen wat weſen datſe maecken willen, voor datſe met haer generael vereenight zijn. En hier door heb ick bemerckt, datmen om deſe reden veeltijdts ſijnen Vriendt niet en kan bekennen, ſoo wanneer men ſleghts een gedeelte, ende niet het ganſche Hooft, door een vierkant of ront gat komt te beſchouwen. Ghelijck daer van noch veel andere Exempelen ſouden konnen by-gebracht worden: Dan wy achten dat onſe meyninge door deſe voorbeelden genoegh ſal konnen begrepen worden.

Waerom men dickmael ſijn bekende niet en kent.

Vorder, ſoo kan het generael oock onderſcheyden worden genomen; te weten, in een generaelheyt der groote deelen, en dat ten opſicht van die mindere deelen onder haer hebben; als by Exempel, een generalen Arm, Been, Dye, Voet, ofte Hooft, welck ten aenſien van 't gheheele Lichaem, maer parthyen en zijn van haer geheel; maer ten opſicht van haer ſelfs, als groote gedeelten in 't byſonder aengemerckt, kan men haer oock een generaelheyt toeſchrijven, dewijlſe op haer ſelven ſoo wel als het ganſche Lichaem eenighe onderdanige parthyen onder haer hebben; gelijck

Parthyen hebben oock een generaelheyt in haer ſelven, hoewelſe maer parthyen en zijn ten opſicht van het geheel.

ghelijck als den Arm ſijn Spieren, bocht vande Elleboogh, en dierghelijck heeft: De handt ſijn Vingeren, de Vingeren de Leden Knockels en Naghelen, en ſoo voorts, als bekent is dat inde groote deelen gevonden wort.

Nu gelijck als de gelijckenis, en kennelijckheydt der dinghen meeſt woont inde generaelheydt der groote deelen, als wy door het Exempel van een Hooft getoont hebben, ſoo ſchuylt deſelve oock in het generael van het gheheel al, 't welck wy hier door eenighſins konnen bewijſen.

Gelijckenis der dingen woont meeſt in 't generael.

Laet een onſer Vrienden of bekenden, wiens ghedaente ons ſoo wel bekent is, dat wy hem onder duyſenden ſouden konnen onderſcheyden, een tamelijcke verheyt van ons afſtaen, invoeghen wy hem niet en konnen bekennen aen eenige kleyne deelen, het ſy aen ſijn Bruyne of Blauwe Oogen, noch groote of kleyne Neus, of bleeck of root Coleur van ſijne Trony, of eenigh ander kennelijck en natuerlijck Teycken dat aen de ſelve ſoude mogen weſen; wy ſullen egter ſulcken Man veelmael bekennen die te weſen, welck het oock inder daet is. Ja laet het ſoo doncker inden Avont weſen, dat wy by na niet meer lichts en hebben, als om een Man van een Paert te onderſcheyden, en den een of den anderen van u bekende u ontmoetende, ſoo ſal 't veelmael gebeuren, dat ghy hem al van verr' begint te kennen, niet tegenſtaende dat u de diſtantie en donckere

Met Exemplen beveſtigt.

 lucht

lucht verhindert hem aen sijne Trony of Coleur van Kleeren , ofte eenighe andere kleyne Parthyen te onderscheyden.

Indienmen nu vraeght waer door sulcks gheschiet ? Wy antwoorden, dat het gheschiet door het aensien vande generale Klomp, wiens form en omtreck (door de verscheyde sieningen die wy te vooren van soodanigen Beelt gehadt hebben) ons aende sinnen en geheugen bekent staet ; en dat de weder hersieninghe van dat selve, soo ras het door het oogh aende sinnen, en memorie is overgebracht, by wijse van Reflexie, de Ziel doet oordeelen, soodanigen een te wesen, die sy kent en meermaels onderscheyden heeft. Welcke ons alles selfs dagelijcks alsoo komt te gebeuren, ghelijck dat die gene welck neffens my daer dickwils acht op gegeven hebben, dat menighmael ondervonden hebben.

Indien ons nu yemandt hier op mochte vragen , of sulcks oock niet feylen kan ? wy seggen Ja, en dat meest door gebreck van eenige hoedanigheden dieder niet volkomen wesen konden , als by Exempel : dat het te grooten distantie mochte van ons wesen, ofte donckerheyt en nevelachtige lucht ; ofte oock wel by gebreck van ons geheugen ; datse de gedaente van soo eenen verlooren hadde ; en dierghelijcke. Daer-en-boven soo moetmen weten, datter weynigh Regulen zijn , offe hebben hare uytvluchten.

Uytvlugt op dit algemeen bewijs

Nu souden wy , eerwe vorder gaen , nootsakelijck moeten spreken vande kracht

van

van Doncker en licht, of Dagh en Schaduwe, alſoo daer ſelfs niets inde natuer ſonder deſelve en kan onderſcheyden worden, veel min door de Teycken-Konſt uytbeelden, dewijl Dagh en Schaduwe alles ſijn weſen geeft, by welck het aen ons bekent wort. Maer alſoo wy in ons laetſte Boeck hier van breedelijck ſullen moeten handelen, ſoo ſullen wy hier van niets byſonders ophalen, alleen dient in 't voorby gaen aengemerckt, (om datwe hier van het generael ſpreecken) datter inde Schaduwen oock een generaelheyt moet waergenomen worden, en dat voornamentlijck in groote vlacke Schaduwen, waer in dat veeltijts eenighe van minder en meerder donckerheyt ſchuylen, inſonderheyt alſmen die van na by aenſiet: Maer ver-af-ſtaende, ſoo verandert die in een generale maſſe of vlacke Schaduwe, op het welcke men in het Teyckenen en waernemen der beſchaduwde parthyen, ſeer voorſichtigh moet letten, datmen die niet en kome te bederven, welckmen door eenige andere kleynigheden te ſterck of te licht te maecken, ſeer licht komt te doen; en dus ſoo moetmen oock doen aengaende de vlackheydt van de Dagen; anderſins en kanmen geen eenparigheyt bekomen. 't Welck alles breeder uyt dit volgende, daerwe

Dagh en Schaduwe ſal in ons laetſte Boeck geleert worden.

Inde ſchaduwen moet ook het generael wel waergenomen werden.

Vande

Vande Vlackigheyt, en van het kantigh en ſnel TEYCKENEN, *ſullen ſpreecken,*

Van het Vlack en kantigh Teykenen

Leerlingen hebben een afkeer vande vlackigheydt.

Sal verſtaen worden: tot welcke ſaecke oock nootſaeckelijck yets diende geſeyt te werden: Want dit leert ons de ondervindinge dat meeſt alle Leerlinghen in 't begin van hare Oeffeninge, een ſchroom hebben vande vlackheydt en kantigheydt, en ſchijnen meerder luſt tot dommeligheyt en ſachtigheydt te hebben, en doorgaens de vlacke parthyen door kleyne Lichten en Schaduwen te bederven: Meenende door de kantigheyt in hardigheyt te ſullen vervallen, en door de vlackigheyt te veroorſaecken dat hun dinghen naeckt en onvolmaeckt ſouden ſchijnen, niet tegenſtaende ſy het in hun Principael voor goet keuren, kruypende daerom uyt vreeſe van te vallen altijt liever op Handen en Voeten, een Kinderlijcken wegh. En alſoo daer in 't eerſte vry wat aen is, en dickwils noot van ſtijvigheyt, hardigheyt, en andere gebreecken hebben; ſoo moetmen evenwel, om een weynigh patientie te Oeffenen, geenen quaden wegh ingaen, maer trachten door den ſekerſten, de beſte manniere

te

te krijgen ; ſchoon ons die inden beginne wat tegen ſtaet.

En te meer, alſoo yeder wel weet, datmen ſijne Teyckeninghen door welckmen begeert te leeren, niet en maeckt om verkocht te worden, en daerom weynigh aengelegen, of die ſus of ſoo gehandelt zijn, alſſer maer dat in betracht is, dat na de rechte Meeſterſchap dinckt. Want gelijck als wy de Trappen, langhs welck wy tot een Heerlijck Paleys opklimmen, geringh achten, en met onſe beſlickte Voeten betreden en achter rugge laten leggen, even ſoo zijn de Leer-Trappen van Jonghe Teyckenaers, maer als eenen wegh, langs welcke datſe moeten gaen, om een volmaeckten Teyckenaer en Schilder te worden. En wat de algemeene deught van een Teyckeningh aengaet, die kanmen kortelijck ſeggen daer in te beſtaen, datſe Eel en verſtandigh van omtreck en ſtellingh is; en daer by te gelijck vlack, ſnel, en kantigh, nochtans ſoet en ſagt, volkomentlijck is uytgevoert.

Watmen ſich behoorde in te beelden.

Waer in de ware deught van eene goede teykening beſtaet.

Snel of Kantigh Teyckenen, is, datmen ſijn ſchaduwen vlack of eenparigh, het ſy door Artſeeringh of Reuſelen, aenleyt ; alſoo dat de kanten rontſom haere bepalinghe van afteyckeningh teghen het licht behouden, en datmen klaerlijck ſien kan, wat voor een ongeſchrevene Figuere ofte gedaente ſoodanigen ſchaduwe in ſijn generael heeft: Maer niet dat hare zijden verdwijnen in een dommelighe roock, of onbepaelde vooſigheyt, in welck de kantigheyt

Wat ſnel en kantigh Teyckenen ſy.

tigheyt van haren form niet en kan gesien worden.

Hoemen dese kantigheyt sal bekomen.

Om dit dan recht te bekomen, soo moetmen acht geven datmen de schaduwen in den begin niet te hart en maeckt. Ten anderen datmen de eene schaduwe niet te doncker noch te sterck, of te seer gevaselt en gefirtelt op de andere en set; maer telckens snel besneden, doch weynigh van Coleur verschillende, soo sult ghy te gelijck een gaeve kantigheydt en een aengename quickachtighe sachtigheydt hebben: Daer-en-boven soo sal u dese manniere een seer goeden wegh banen tot de vlackigheyt, en observatie van schoone dagen en eenparige groote schaduwen. Dese wort door de manniere van kantigheydt verkregen, soo wanneer datmen groote en generale donckerheden en lichten maeckt, sonder die door eenige andere dingen die daer in komen mochten, ofte door de snelligheyt te verbreecken, en te bederven; gelijck by Exempel, soo wanneer een Beelt, onder of boven, half in een alghemeene schaduwe is, en de rest van een eenparigh licht beschenen wert, soo moet soodanigen schaduwen sijn behoorlijcke donckerheydt ten opsicht van 't licht hebben; se moet oock hebben haer form en groote; waerse begint en waerse eyndight, moeten snellig en bescheyden konnen sien, ende alle Diepsels, en andere schaduwen die daer mochten inkomen, moeten soo verstandigh daer werden inghemaeckt, dat daer door de geheele vlacke party, het sy van generael

Hoemen de vlackheyt moet bekomen.

rael Licht of Schaduwe, niet en wert te kort gedaen; en dit moetmen generaelijck soo in Naeckten, Kleedingen als andere Lichamen observeeren, die sonder daer op acht te geven lichtelijck konnen bedorven worden.

Men mach vry ghelooven datter niets lichter inde Kunst en is om te doen dan ditte, en dat nochtans niet swaerder en is om te leeren; aenghesien het de Kunst na by de volmaecktheyt brenght, en dat wy van Natueren altijt tot het tegendeel schijnen genegen te zijn.

Vlackigheyt licht om te bekomen en moyelijck om der sich aen te wennen.

Het kantigh Teyckenen, ende het sacht Teyckenen, is inden beginne, beyde een gebreck onderworpen: door het al te sacht of dommeligh Teyckenen, vervaltmen seer licht in voosigheydt; en door het snel en kantigh Teyckenen in stijvigheydt: Maer om van twee quaden 't beste te kiesen, sal 't nochtans beter sijn het vlack en snel Teyckenen, al isset schoon een weynigh na den stijven aert, als datmen om saght en mals te Teyckenen in een Kinderachtige manniere van voosigheydt gheraeckt: Want de stijvigheydt kan door dat middel dat alreede aengewesen is, in 't korte wel overwonnen werden.

Kantigh Teykenen en dommeligh Teykenen beyde een gebreck onderworpen.

Men moet oock het sy in 't Teyckenen of Wassen wel toe sien, datmen niet te dickwils over een dinck heen gaet; want daer door komt ghy menighmael uwe quickachtige kantigheyt te verliesen. Isset by aldien u dese manniere in 't begin wat tegenstaet, overwint die onlust in u selven, ghy

Hoe het by komt dat een Teyckening voos worr.

ghy ſult in korte tijt daer na bevinden op de rechte wegh te zijn, en met luſt ende neerſtigheydt voortgaen. Ja ick derf U verſeeckeren, dat het u namaels ſelfs in 't Schilderen ſoo grooten behulp en gemack weſen ſal, datje volgens 't aenwijſen van onſe manniere, meer in eenen dagh, dan anderſins met ongeduldigh vroeten in drye ſult afdoen.

Nuttigheyt van de vorige manniere.

Nader opmercking over de ſchaduwen.

Maer eer wy gheheelijck hier van afſcheyden, ſoo dient noch aengemerckt datmen in het obſerveeren deſer vlacke ſchaduwen, moet weten, dat alle vlacke ſchaduwen niet op een ende deſelve wijſe, kantigh en vlack zijn; des ſoo dient in 't algemeen dit wel in acht genomen, dat de ronde Lichamen en oock ſommige andere, haer eygen ſchaduwen voortbrenghen, om dieſwil datſe door het omdrayen 't Licht ontbeeren moeten, en daer door doncker worden. Deſe ſchaduwen en moeten ſoo ſnel noch kantigh niet weſen, als wel de ſchaduwen die van eenigh ander Lichaem werden voortgebracht; dus ſien wy dat de ſchaduwe die een ronde Colomme aende eene ſijde maeckt ſoo kantigh haer niet en vertoont, als de ſchaduwe dieſe op de Aerde ofte op eenig ander lichaem werpt. Merckt vorder aen, dat hoe de dingen in ſtercker licht geſtelt zijn, hoe de ſchaduwe ſneller en ſtercker haer komen te vertoonen, ende ſoo doet oock het teghendeel van het licht. Daer mach vry gelooft worden dat deſe vlacke en ſnelle manniere van ſchaduwen, over al, en altijdt, als een on-

onfeylbaren Gront-regel, een uytnemende Welstandt, Macht en lichamelijckheydt in uwe dinghen voortbrenght, waer doorse playsant voor het ooghe volkomender na 't leven als eenighe manniere, en verstandigh na de Konst-regelen, sich wonderderlijck wel sullen komen uyt te heffen: Ja, hoe volkomender men dese manniere navolght, hoe meer datmen oock yets in de Konst gewaer wort, dat by na 't verstandt te boven gaet, om wel te konnen begrepen worden.

Dat door de vlacke schaduwen vry wat goets wort voortgebracht.

Laet ons nu yets kortelijcks seggen

Vande Hooghsels,

Want die geen breet verhael van nooden hebben, alsoo daer weynighe inde Teycken-Konst yets gedaen hebben, of sullen ten minsten weten dat de Hooghsels dat gene zijn, welcke de uyterste verheventheyt vertoont, ende vanden sterckste dagh beschenen wort, en datse haer somwijlen in, en ontrent den vlacken dagh laten vinden, ofte oock wel in andere Parthyen die door haer verheventheydt licht vatten, ofte door een stercker licht verlicht zijnde, de Meester willen speelen, en uytsteecken: Welcke Hooghsels wanneermen op Wit Papier Teyckent, werden uytgespaert, latende voor het uyterste licht het Wit Papier; wantmen niet hooger en kan; de rest wert alles met behoorlijcke schaduwen verkregen. Maer op de Gront-Papieren,

Wat de Hooghsels zijn.

pieren, daer ghebruycktmen de Witte Cryons, tot de ſterckſte Lichten en ſnelle Hooghſels, ſchickende die na de hoedanigheydt van minder of meerder licht, op ſijne juyſte plaets, welcke Oeffeninge een byſonder groot vermogen in deſe manniere van Teyckenen heeft, waerom daer op goede acht diende gegeven te worden.

Waer op datmen inde Hooghſels voornamentlijck letten ſal.

In haer gebruyck ſalmen dan voor eerſt wel letten datmen niet op te veel plaetſen en hooge; maer eerſt en voor al daer een Beeldt ganſch inden alghemeenen dagh komt; d'ander Lichten moetmen uytſtellen tot op 't laetſt: de verlichte party moetmen wat ſaghtelijck en eenparigh Hoogen, invoeghen datmen daer na noch andere ſtercke en voornaemſte Hooghſels daer op ſetten ſoude konnen, en evenwel de algemeenen vlacken dagh behouden. Ten tweeden, datmen niet te ſterck en Hooge. Ten derden, datmen die oock niet te na aen het Bruyn ofte Schaduwe, noch oock aen eenighe omtreck en ſet, ten ſy in eenigh byſonder voorval van eenighe ſchitter, of ſnel lichten, &c. om dieſwil dat die anderſins hart en ſtijf ſchijnen. Ten vierden, datmen de Hooghſels wel ſnel en kantigh maeckt, doch noyt daer veel ghehooght moet worden, het ſterckſte Licht op de kant, maer altijt een weynigh vande kanten af, om alſoo beter rondinghe te krijgen. Ten vijfden, draeght wel ſorge om bequaeme grondt des Papiers tuſſchen u Hooghſels en Schaduwe te laten blijven; welck alſdan een groote macht aen uwe

Scha-

Schaduwe en Hooghſels komt te geven. Merckt oock vorder aen, dat in veel plaetſen de Grondt of Coleur des Papiers voor half ſchaduwe dienen kan ; welck alles een byſondere vlackigheyt en eenparigheyt veroorſaeckt ghelijck noch op een ander plaets ſal geſeyt werden; des wy hier noch yets willen aenknoopen aengaende

De Reflexien of Weerſchijnen ,

Gelijck die haer ſomtijtds en na ghelegentheyt des Wercks inde Schaduwen, en op de kanten van ſommighe , doch meeſt op ronde Lichamen, laten ſien ; inſonderheydt op ſulcke, dewelcke veel effender, gladder en blinckender zijn, als dat dinck is, van welck het Licht veroorſaeckt wort; en dit noemtmen Reflexien. Sy komt in't gemeen daer uyt voort , dat als de boven vlackte van eenigh Lichaem met Licht gheſlagen wort, alſdan ghelijck de Weerſteuyt van eenen Bol met ſijn Licht te rugge ſpringht , en Reflexſeert op het naeſt beſchaduwe Lichaem dat teghen over hem is ; gelijck wy de verſcheyde werckingen en Bewijs-reden daer van , in ons laetſte Boecken ſullen voortbrengen.

Waer de Reflexien meeſt vallen.

Hoe de Reflexien worden voortgebracht.

En al-hoe-wel dit in het Teyckenen een welſtandt geeft , vermits het oock in 't leven geſien wort, ſo ſalmen hem ſeer voorſichtigh dragen om deſelve niet al te veel te ghebruycken ; Want daer door een Coperachtige Blinckentheydt veroorſaeckt

wort, dat by na als Glas doorſchijnigh is.

Men moet geen onnoodige Reflexien maken.

En hierom moetmen (het zy dan datmen na Playſter ofte het leven Teyckent,) altijdt acht geven dat de reden van u doen daer in kan gevonden worden; dat is, dat de oorſaeck vande meer of minder Reflexien, of geen Reflexie, volkomentlijck kan geſien worden.

Soo is oock een vande nootwendighſte dinghen, datmen in een Teyckeningh of Schilderye obſervere.

De Houdinge, ofte Perſpectijf van Doncker en Licht:

Dat de Houdinge een nuttige ſaeck is te verſtaen

Want dat moet aen het Oogh vanden beſchouwer het ſelve ghevoelen doen hebben, als het natuerlijcke; en dat daer niet in zijnde, ſoo is ſoodanigen Teyckeningh of Schilderye, redenloos en doot; en ſchijnen in ſulcke, dickwils alle dingen Tommelinghs teghen ons aen te ſullen vallen. Des wy kortelijck ſullen toonen wat die is, en waer door men die moet ſien te bekomen, de reſt uytſtellende tot dat wy in ons laetſte Boeck daer van Wijtloopiger ſullen handelen. Houdinghe dan om den ſin van het woort ende de kracht van hare ware eygenſchap uyt te drucken, is dat ghene, 't welck alles wat in een Teyckeningh ofte Schilderye komt, doet achter, en voor uytwijcken, en van het voorſte tot het middelſte, en achterſte,

Wat Houdinge is.

alles

alles op ſijn plaets doet ſtaen ; invoeghen dat een yeder dingh ſijn eygen ſtant-plaets, ſoo van behoorlijcke Groote en Coleur, als Licht en Schaduwe komt te behouden; en datmen de wijtheydt vande plaets die tuſſchen yeder Beeldt of Lichaem open en ledigh is, wijckende ofte na ſich toekomende natuerlijck met de Oogh, als of het met de Voeten toeganckelijck waere; kan na-ſpeuren, dat hem yeder dingh op ſijn eygene plaets bevindt; daerom ſy dan Houdinghe genoemt wert. En even ghelijckmen inde Perſpectijf, ofte Doorſicht-Kunde, de diſtantie die tuſſchen yeder Colom of Gebouw, of Grondt is, moet konnen bemercken, ('t gene door de geſicht-punt en ſtandt-plaets, volghens haer verkleynende Order, voor ſoo veel den ſimpelen treck aengaet, lichtelijck kan gedaen worden;) ſoo moetmen oock in een Teyckeningh of Schilderye, door 't verminderen van ſterck en flaeuw, of geproportioneerde Doncker en Lichte Coleuren, yeder op ſijn juyſte diſtantie toe-gepaſt, de wijckende reddinghe, ruymſte en eyge ſtandt-plaets van alle voorwerpen ſien konnen.

Gelijckenis vande Houdinge

Het ſy dan als ghy na Teyckeningh, Playſter, 't leven of Schilderyen Teyckent, ſoo moet ghy om eenighſins deſe houdinge te bekomen, letten wat voor ofte achter komt, ofte hoe datſe na malkander volghen; ten anderen, let waer door datſe voor ofte achter komen, of het door doncker ofte licht gheſchiet, en door welcken

Watmen om de Houdinge waer te nemen moet in achtigh nemen.

Graet of Trap van meerder of minder donckerheydt ofte lichtigheydt, dat het komt voor of achter uyt te wijcken: want het doncker kan soo wel, na proporty dat het sterck is, en na den standt daer het gheplaetst is, voor uyt als achter uyt doen wijcken; en soo van ghelijcken oock het Licht, soo dat in desen, als op een vande swaerste deelen der Teycken en Schilder-Konst te letten staet.

En al-hoe-wel dit door onderwijs van schrijven niet wel en is te leeren, soo sullen wy uyt verscheyde Exempelen evenwel dese Lesse (om in 't alghemeen een middel tot de Houdinghe aen te wijsen) den Leerlingen voorstellen.

Middel om in't algemeen, Houdinge te bekomen.

In het Teyckenen soo moetmen letten, datmen in 't verminderen van doncker en Licht, ontrent de Lichamen die wijckende achter malkander volgen, soodanigen verschil maeckt, alsser is tusschen het flauwste Hooghsel en het Coleur van u Gront-Papier, daermen in 't ghemeen met de Witte Cryon op Teyckent; invoegen dat het t'elckens een Tint, of kenbaer Coleur van verschil, komt te verminderen; even gelijckmen seyt het scheelt een kennis, &c. Soo sult ghy een groote Reddinge, wijckinghe, uytheffingh en houdinghe in uwe Teyckeningen bekomen, en bevrijt zijn dat uwe dingen niet aen malkander vast en sullen sitten; maer in allen de natuere volgen, die haer licht altijt soodanigh op de voorwerpen weet te schicken en te bepalen, dat de donkere sijde van een Lichaem

altoos

altoos tegen de verlichte zijde van een ander, komt af te wijcken, en een verlichte Party teghen een beſchaduwde, ofte die het licht komt te ontbeeren: Of by aldien het voorwerp alleen teghen de lucht uytkomt, ſoo iſſet gheheel in ſijn maſſe donckerder dan de lucht, of de beſchaduwde zijde is alleen donckerder, ende de verlichte Party lichter dan de lucht; ſoo dat het natuerlijck leven door middel van het licht, ſich in alle voorval een wijckende reddingh weet voort te brengen: waer van oock noch yets meer inde Generale opmerckingh vande Teycken-Konſt ſal aengeweſen worden.

Dat het Licht in alle voorwerpen die wy ſien, altijt een behoorlijcke Houdinge ſchickt, waer door wy die uyt elkanderen onderſcheyden.

Dewijle nu datwe de voornaemſte eygenſchappen dieder inde Konſt te verſtaen zijn, een weynigh hebben overloopen; ſoo dient nu, datwe (om een volkomen werck te maecken) die met een korte onderwijſinge vande Oeffeningh der Teycken-Konſt ſelfs, voltoyen: Want de wijlle in alle dingen diemen wil leeren doen, geen beter order is dan datmen eerſt eenigh fondament verſtaet, dan begint, en ſoo voortvarende na de volkome kennis yvert, ſoo hebben wy die manniere oock in 't beſchrijven willen na volghen, en tot dien eynde willenwe hier beginnen te ſpreken,

Vande Ommetrecken, haer Losſigheydt en Welſtandt, beneſſens de bewaringh der Parthyen, &c.

En dat eerſtelijck vande Schets, met het welck gy oock eerſtelijck uwe dingen, het zy in wat manniere van Teyckeningh, Geeſtigh, Luchtigh, doch verſtandelijck moet beworpen, en daer na met opmerckingh, volgens 't gene wy daer van hebben aengeweſen, deſelve Corrigeeren en in 't net ſtellen, alſins ſich gewennende de voornaemſte Schaduwtjens en Douwtjens met de Kool, in 't nader op-ſtellen Meeſterachtigh aen te wijſen, op dat ghy U vande ſtellinghe beter ſoud' moghen verſeeckeren: want deſe manniere van ſtellinge wijſt u aen, hoe u dinghen ſullen zijn wanneer datſe ſullen op-ghemaeckt zijn; invoegen u deſe trecken meer ſchijnen te vertoonen, d'ander inder daet is. Na welke men moet beginnen Om-te-trecken, en daer in voor al wel acht gheven op de Eeligheydt vande Omtrecken, om die ter rechter plaets te ſchicken met bewaringh van Parthyen; want het gebeurt ſeer veel dat de groote Deelen, door 't maecken van eenige kleyne bochtjens en inhammen bedorven worden. En 't ſchijnt een gebreck te weſen dat de Jonckheydt van natuyren ſchijnt

Hoemen hem in 't Schetſen en nader opſtellen ſal dragen.

Vande ommetreck.

ſchijnt ingeplandt of aengeboren te zijn, dat ſe altijdt de kleynigheden, ende uyt en ingaende buyginghen, te veel in acht nemen; en daer-en-boven noch meeſt altijt grooter komen te maecken dan die inder daet zijn; waer door by gevolgh dan de groote deelen haer generael (dat nochtans de ſaeck moeſt vertoonen, en dommineeren over de andere mindere Parthykens,) ten meeſtendeel komen te verlieſen; invoeghen dat door deſe miſſlagh beledt wort, datter geen grootſheydt in ſoodanige Beelden, of Teyckeninghe komen en kan; welcke fauten lichtelijck ſouden konnen weg genomen worden, ſoo wanneermen de Jonckheyt, wegen de kennis van groote en generale Parthyen, de oogen opende, en haer Leerde niet na die kleynigheden te ſien, voor datſe de groote Deelen alle wel geproportioneert en in ſijn plaetſe geſchickt hadden. 't Welck wy verſtaen ſoo van Naeckten, Kleedingen, als allerhande voorwerpen diemen bedincken kan. d'Ander kleyne bochtjens en buyginghen kanmen t'allen tijdt daer ſachtjens in ſetten, ſoo ſullen ſy bevrijt zijn van te diep uytghekapt te ſchijnen; ghelijck wy de Teyckeningen van Jonge Maets veelmalen leelijck miſhandelt ſien, (inſonderheyt buyten de Schilder-Konſt) dat het tot een eeuwighe ſchande van haer Onderwijſers moet ghedyen, die dickwils deſe mannniere van onderwijs, of niet en verſtaen, of de moyte niet willen op haere Schouders nemen, om de Jongelingen dit eens grondigh in te ſcherpen.

Aengeboren gebreck inde Jonckheyt en Onkundige.

Hoedanig men die miſſlagh kan verhoeden.

Te veel op kleynigheden sien verhindert de generale Partyen t'onderscheyden.

De waerheyt van datmen door te naeuw op de kleynigheden te letten, de generale schoonheydt van veele Parthyen komt te missen, ofte ons beletten die te sien; blijckt selfs in 't beschouwen vande Natuerlijcke dingen: want het ghebeurt immers dickwils, dat een Mensch, maer een weynigh distanty van ons af zijnde, ons dunckt seer schoon van aengesichte te wesen, soo langhe wy sijne Trony maer in 't generael en als uyt de handt waer en nemen; welcke schoonheydt veroorsaeckt wort, door de goede schickingh vande groote Parthyen die daer in domineeren: Maer komende soo dicht by, datmen de kleyne gebreecken (gelijck als Pock-dalen, Puysten ende diergelijcke) konnen onderscheyden, soo komt onse Ooghe de generale schoonheyt te verliesen, en hout sich soodanigh besich ontrent de ghebreckighe Parthykens, dat sulcken Trony ons dunckt leelijck, of ten minsten soo schoon niet te schijnen, dan sy te vooren scheen, en inder daet dickwils is. Daerom hier in 't voorby gaen te observeeren staet, dat alle dingen uyt de handt ghesien, haer wesen best komen te vertoonen 't welck oock eensdeels door de tussen komende lucht wert veroorsaeckt; want door dien de Parthyen yeder voor haer selven volmaeckt en schoon zijn, soo konnen sy oock door haer juyste t'samensettingh en onderlinge schickinghe, een schoon geheel maecken: dese dan een algemeenen dagh en schaduwe ontfangende, worden door het licht datse op de

Noodige opmerckingh.

ver-

verhevene deelen, ende de ghematighde ſchaduwe die door minder licht inde laege deelen gheſonden wort, ſoodanigh opgheſchickt, datſe niet als met groot behagen, op een geproportioneerde diſtantie van ons en konnen geſien worden. Invoegen wy dit gevoelen daer niet van en konnen hebben, ſoo wanneer wy daer te dicht by zijn, vermits wy alſdan beletten dat daer luchts genoegh tuſſen beyden kome, om deſe optoyinge te konnen uytvoeren.

Vande omtrecken.

Merckt vorders aengaende de omtrecken, dat gy die niet te hart noch te ſcherp en haelt, voornamentlijck op den dagh; (het ſy dan dat ghy Teyckent met Swart Krijt, of Root Krijt, of anders:) maer inde beſchaduwde zijde mooght ghyſe wel wat ſtercker en breeder haelen; t'elckens daer op acht gevende, datſe door het uytſchaduwen ſoodanigh konnen wegh ſmelten, datter by na als gheen trecken meer ovrigh en blijven; alſoo dat uwe Teyckeningh ſchijnt als ſonder ommetrecken Geteyckent te zijn: Want men moet weten datter in 't leven geen trecken ghevonden worden, maer datſe alleen bepaelt, of omgeſchreven worden, door de uyterſte eynden van hare uytgeſtrecktheyt ſo in lengde, dickte en breete, die de Lichamen beſitten; gelijck oock ſulcks in een Schilderye kan geſien worden, alwaer de uyterſte eynden van alle dingen over een komen met het Coleur datſe in 't midden van haer heele Velt hebben. De kleyne verſchillen die om de rondinge te bekomen of anders

't Leven is ſonder omtrecken.

buyten

NB. buyten gesllooten, invoegen dat het ophouden van dit of dat Coleur, haer omgeschreven forme sonder treck aenwijst, even alsmen dat in 't leven alsoo komt te sien.

Omtreck tegen den Dagh.

En al-hoe-wel dat het veelmael gebeurt, datmen in het Teyckenen dickwils tussen Wit en Wit, en tegen den dagh een Omtreck moet maecken, om de af-teyckening van 't een of t'ander deel te vertoonen, voornamentlijck op Wit Papier, soo salmen dat evenwel niet eer doen voor dat de noot dwinght, en daer geen ander kans toe is; en die salmen dan oock met soo bequaeme lossigheydt doen, voornamentlijck aende zijde vanden dagh, als het mogelijck sal wesen.

Kleyne dingen konnen somtijts sonder omtreck gemaeckt worden, en nochtans omgetrocken schijnen.

Men kan oock veel dingen, insonderheyt in 't kleyne ofte kleyne deelen, sonder trecken tegen den dagh aenwijsen, die evenwel soo volkomen sullen schijnen als offe omghetrocken waren; daer van alle voorvallen niet wel en konnen geseyt worden; Wy sullen slechts een Exempel voor allen stellen, de reste moet de Geest van een Geestigh Teyckenaer na gelegentheydt van het Werck, verstandelijck weten toe te passen, volgens 't gene sijn Voorwerp sal konnen lijden; door welcke op-merckingh men veel aerdigheyts en lossigheyts in sijne Teyckeningh sal konnen brengen, die het verstandt vanden Teyckenaer, aenden Kundigen beschouwer genoegsaem sal te kennen geven.

Merckt

Merckt dan tot een Voorbeeldt, dat de Trony A. van vooren met volkomen Lynien en trecken is omgetrocken, en de Trony B. alleene maer de ſchaduwtjens die onder de Neus en Mondt vallen, een weynigh aengeweſen. Nu is de Vrage of inde Trony B. eenighe onvolkomenheydt kan getoont werden, dat door de buytenſte trecken als in Trony A. ſou konnen verbetert worden? Ick meene van neen: Maer datmen in tegendeel aen B. een aerdige loſſigheydt ſiet, die Wit tegen Wit, een bepalingh van Afteyckeningh ſonder omtreck vertoont.

Exempel.

Dit ſal miſſchien een Wonderſpreuckigh Exempel ſchijnen; Namentlijck, datmen yets inde Teycken-Konſt ſouw komen te ſien,

Nader verklaringh over 't vorige Exempel.

fien, of ten minften fchijnen te fien, datter inder daet niet en is, infonderheydt voor de onkundige, ofte die de ware oorfaeck daer van niet en verftaen: Maer men moet weten, dat het verftant vande Ziele des Menfchen foodanigh gheftelt is, datfe met haer Oordeel en bedenckingh de oogen in het befchouwen der dinghen te bate komt; invoegen dat wanneer wy maer de af-ftippen van een bekent voorwerp, in een wiffe Order (langhs welck fy anderfins fouden omgefchreven en bepaelt worden, by aldien men die wilde omtrecken) en komen te fien, onfe Ziel daer van aen ons een indruck doet hebben, die de bevatting van den fin der afftippingh maeckt, en ons feght dus of foodanighen dinck te wefen. De reden daer van is defe; dat wy gewoon zijn, in een dierghelijck volkomen voorwerp, de felve voorname afftippen (fonder welcke datfe niet en fouden konnen wefen datfe zijn moeten) te bemercken. Gelijck in de Trony B. kan ghefien worden, alwaer dat het Jock vande Wijnbrauwen, de Neus, de Mondt, Onderlip en Kin, 1. 2. 3. 4. 5. de Afftippen zijn van alle de buyten deelen van de ganfche Trony; die wy gelijck als uyt dit Voorbeeldt blijckt, voor een volkomen Trony komen aen te fien.

De meeninge van dit Exempel eens wel verftaen zijnde, falmen fich gewennen dit te obferveeren, en de gefeyde loffigheydt (na gelegentheydt van tijdt) met kennis hier en daer in fijn Teyckeninghen weten te oeffenen; ten eynde ghy daer door een

aerdige

aerdige manniere en Meesterlijcke handelingh meught bekomen.

Staet oock noch wel aen te mercken, dat dit alles niet verstaen en wort van allerhande mannieren van Teyckenen, want het rouw en Schetsachtigh Teyckenen, meest in trecken en omtrecken bestaet, alhoe-wel de lossigheydt en ongeachtheydt daer in oock een seer groot voordeel geven kan, wanneerse gheleerdelijck en wel op fijne plaets is toe-gepast. Hier uyt kan oock lichtelijck gegrepen worden, hoemen in desen op het Gront-Papier sal handelen, alsoo daer in geen onderscheyt en valt, als alleene dat de Hooghsels hier veel konnen uytwercken, en veel trecken kan vermijden, diemen op 't Wit Papier nootsaecklijck moet maecken: Waerom datmen op het Grondt-Papier, sich meer als elders, van trecken op den dagh te maecken sal waghten, om datmen (als geseyt is) dat door de Hooghsels genoeghsaem doen kan. Welck kortelijck is 't gene wy raeckende de omtrecken en lossigheyt te observeeren hadden. Nu willen wy tot Besluyt

Van het Op-
TEYCKENEN
en Uyt-voeren

Spreecken, omtrent welcke, wel met een geleerde Oogh dient aengemerckt te wer-

Nuttigheyt van de voorgemelde opmerckingh.

werden, datmen de dingen diemen in 't na volghen fiet, niet alleen Manneken na Manneken na en aept, even als de Kinderen doen; maer datmen lette (het zy datmen na Print, Teyckeningh, of Schilderye yets doet) wat den Meefter van fijn Principael, met alle het gene hy in fijn Werck gemaeckt heeft, feggen wil; wat fijn gedachten daer omtrent zijn geweeft; wat defe of gene treck, fchaduwe, licht of Hooghfel beteeckent, waer fy van daen komt, waerom hy het hier bruyn, gints noch donckerder, vlack, of licht gemaeckt heeft; en door wat middel, en om wat reden, en diergelijcke opmerckingh; om dat alles na den regel van proportie, fulcks oock in uwe Teyckeningh te brengen, en geleert inde Konft te werden.

Infghelijcks moetmen in 't befchouwen van 't natuerlijck leven aenmercken, door wat leden en deelen een dingh komt te wefen, foo als wy fien dat het is, of fich aen ons vertoont: Als by Exempel, foo ghy eene Trony Teyckent het fy na 't leven, Schildery of anders, foo neemt naeuw acht door wat teyckens, trecken, toetfen, fchaduwen, en parthyen foodanigen Trony hare eygen wefen en pasfie befit; te weten, offe droevigh of blijde, lachende of fchreyendt, out of jongh, geyl of zedigh, toornigh of zachtfinnigh, fchoon of misfmaeckt is; op dat ghy 't felve merckende, niet alleen foodanighe trecken, toetfen en fchaduwen op het juyfte foud' mogen na volgen, en alfoo defelve Pasfie vande foodanigen

danigen Trony evenredigh uyt-beelden; Maer oock voornamentlijck, op dat ghy daer door, de werckinge van 't leven ſoudt leeren grondigh verſtaen, en door gewoonte 't ſelve in u gheheugen opvatten, om ſulcke doeningen namaels uyt uwen eygen geeſt te voorſchijn te brengen.

Nuttigheyt van de voorgemelde opmerckingh.

Wanneer nu datmen ſijn dingen begint op te Teyckenen, ſoo ſalmen voornamentlijck in 't uytſchaduwen letten, datmen in 't eerſte die niet ſoo ſterck noch doncker en maeckt, als die weſen moet, noch alſmen die krijgen kan; maer door altijt wat te goet te houden, ſien meeſter van ſijn Teykening te blijven, op dat gy het daer na (ſoo het noot dede) altijt wat donckerder kont maecken; want het kan gebeuren dat ghy om Schilderachtigh te Teyckenen, yets donckerder ſout moeten maecken, indien ghy eenige houdinge of wijckingh in uwe Teyckeningh ſout willen brengen; by aldien nu, dat ghy de eerſte ſchaduwe vande mindere donckerheyt, ſoo bruyn ghemaeckt hadt als gy kondet, en datſe nochtans weghens haer plaets, ſtandt, en dagh veel moeſte verſchillen, ten opſicht van andere die noch ſtercker en donckerder moſten weſen, om ſijn behoorlijcke kracht te toonen, ſoo ſout ghy u ſeer bedroghen vinden, en ghewaer worden dat voor u geen uytkomen te krijghen waer: Want men moet weten, dat met wat ſtoffe van Cryonnen datmen Teyckent, daer en is maer een uyterſte donckerheyt en ſterckſte licht. Daerom datmen ſich van jonghs aen

Schaduwen moet men niet wel ſoo doncker maecken alſmen kan.

Flaeuw Teyckenen geeft groot voordeel.

feer faght, flaeuw en eenparigh fal ghewennen te Teyckenen, en in die flaeuwigheyt foo veel als doenlijck is, de verminderingh ofte Perfpective van doncker en licht fien in te voeren; fo fult gy u felden foo verr' milleyt vinden of ghy fulter een uytreddinge aen konnen maecken; en daer geen acht opgevende, fulje lichtelijck aen die Klip ftooten daer aen dat den Antiquen Schilder *Euphranor* (als *Valerius Maximus* vertelt) eens Schipbreuck leet: want als dien goeden Meefter eens de twaelf Opperfte Goden wilde afmalen, foo heeft hy eerft *Neptuynis* aen getaft, beftedende daer aen de uytvoerighfte kracht foo der Coleuren, als der Konfte: Maer komende daer na aen *Iupiters* Beeldt, foo merckte hy feer wel, dat in defen meerder Kracht en Heerlijckheydt vereyft wiert, dan in 't Beeldt van *Neptuynis*, aen welcke hy hem als t'enden Gefchildert had; dus vont hy hem jammerlijck bedrogen, en leerde te laet dat hy quade giffingh gemaeckt hadt: want nadien hy de mindere dingen op het uyterfte had fterck en krachtigh gemaeckt, foo was hem onmogelijck de meerdere noch hooger te doen vliegen.

Leerfaem Exempel.

Eenparigheyt is noodigh.

Hier by moetmen oock fien fijn Teyckeningh geduerigh in een eenparigen ftant te houden, foo dat het eene niet boven het andere en fchreeuwt, en uwe Teyckening vol donckere en lichte vlecken fchijnt te wefen; maer het donckerfte moet fich by het mindere doncker, ende het minder doncker by het vlacke vanden grondt des

Pa-

Papier, ofte gemeene half schaduwe, en dit by de Hooghsels, soo de vlacken dagh als de sterckste lichten eenparigh houden, of andersins zijt gy terstont in hardigheyt en stijvigheydt-vervallen; dat dan met het te verbeteren, den wegh baent om aen 't knoyen en vroeten te komen, en soo eyndelingh bedorven wert.

Van gelijcke salmen oock op het Gront-Papier met de Hooghsels doen: Maeckt die noyt (insonderheyt daer ghy veel hoogen moet) soo licht, dat ghy gebreck van Wit sout hebben, om de selve noch lichter te konnen maecken; ontrent welcke oock al verscheyde dingen waer te nemen staen: Sommige die leggen in het Teyckenen, selfs eerse eenen vasten en bestendigen omtreck maken, de Hooghsels eerst; te weten, de generaelste en vlackste, en die buyten twijffel het sterckste licht sullen moeten uytmaecken; en dan beginnen sy allenghkens de omtrecken en schaduwen, waer door sy voor eerst eèn generael in hare Teyckeningh krijgen, diese dan met Hoogen, Uytschaduwen, Diepen of Toetseeren, voorts tot het eynde toe opmaecken. Andere schaduwen hare Teyckeningh, en voeren die gansch uyt, en setten dan hier en daer de Hooghsels daer in; beyde dese mannieren zijn goet, soo wanneer de vlackheydt en wat daer ontrent moet geobserveert worden, wel is in acht ghenomen; tot welck de eerste manniere noch wel de bequaemste kan ghenaemt worden. Andersins is weynigh daer

De Hooghsels moeten noyt als voort 't laest soo sterck alse konnen aengewesen worden.

aen

aen gelegen wat eerst ofte lest, ofte door elkanderen gedaen wort; alleene dient dit volgende noch in acht ghenomen te worden: Namentlijck, dat by aldien ghy op Grondt-Papier Teyckent na een Teyckeningh, men alleene moet sien, datmen de evengelijckheyt van doncker en licht, door deselve manniere van handeling, na volgt; bewarende t'elckens wel u groote Parthyen van licht en schaduwe, en de kleyne ingeschickte parthykens inde selve, op dat alsoo de groote over de kleyne mochten blijven Domineeren, volghens 't gene tot verstant van yeder eygenschap hier van is geseyt; welcke inde eene Teyckeningh na de andere lichtelijck is te volgen.

In een Schilderye is licht en minder licht in 't Na-teyckenen quaet te onderscheyden.

Maer aengaende de Schilderyen, daer in zijn seer veel aenstootelijcke Klippen, en valsche lichten die u verleyden konnen, door dien dat wegen de verscheydentheyt der Verwen, soo wel geen onderscheyt en kan ghemaeckt werden, tusschen licht en wat minder licht, en by gevolgh oock niet vande schaduwen; daerom datmen aldus sal opmercken.

Geen licht noch schaduwen moet men in't navolgen alleen aensien.

Voor eerst, neemt wel in acht het sterckste licht van U gansche stuck, en oock soo vande donckerste schaduwen; ende en maeckt geen Hooghsel ofte licht dat ghy alleen aensiet; maer let t'elckens op het sterckste, en op alle andere lichten, die als eenigh licht in Consideratie komen, hoe veel het daer van in minderheydt of meerderheyt is verschillende. Siet oock geduerigh wanneer u eenighe lichten in 't oogh komen

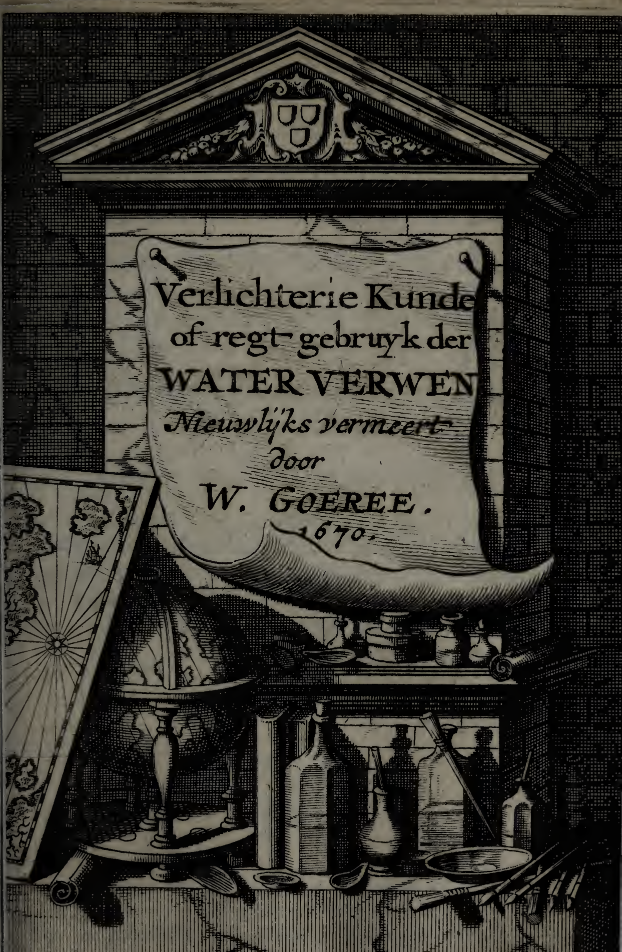
komen te blaecken, de reden van dat licht te onderſoecken, waer door dat het hem ſoo licht komt te vertoonen, of het niet en is om dat het ſich rontſom in eenighe donckerheydt beſet vint; want ghy daer door dickwils kunt bedrooghen worden, meenende dat ſoo licht te zijn dat gy een Hooghſel ſout willen maken, maer 't ſelve naeuwkeurigh onderſoeckende, en volgens het voornaemſte licht aenmerckende, ſoo ſouwje dickwils bevinden, datje naeulijck de grondt vlackte van 't Papier ſout moghen laten; ja ſomtijdts noch met een luchtighe ſchaduwe overloopen; ſulcken kracht geeft de donckerheyt wanneer daer eenigh licht in 't midden van haer ſtaet. Van gelijcke ſoo eenighe donckerheydt in 't midden van het licht ſtaet, ſy ſal u veel donckerder vertoonen dan ſy inder daet is: Daerom datmen in het Teyckenen geduerigh licht tegen licht, en doncker tegen doncker moet vergelijcken, ſoo ſult ghy als door een wiſſen Regel, de kracht en ſterckte van yeder licht en ſchaduwe uytvinden; en alſoo een eenparigheyt, generaelheyt, houdinghe en uytvoerigheydt in uwe Teyckeningen bekomen. En wanneer men in twijffel is, ofmen oock het onderſcheyt der lichten en donckerheden al wel Oordeelt, ſoo moetmen ſijn Principael met een ſchemer-oogh, of half toegenepen geſicht beſchouwen; invoegen ghy alles by na door een duyſtere Miſt ſchijnt te ſien; ſoo ſullen de ſterckſte lichten en ſchaduwen de Meeſter blijven, en de andere al

na

na proportie verminderen, en haer gelijck als geheel verliesen.

Besluyt. Meer hier van achten wy niet noodigh te seggen, overmits van yeder eygenschap in 't bysonder op sijn plaets is ghesproocken; des wy verhopen dat dese korte onderwijsinge eenige nuttigheyt by de Leergierige geven sal, waer doorse sullen opgeweckt worden, om onse andere Boecken die wy van voornemens sijn met den Tijt in 't licht te brengen, met verlangen te gemoete te sien; gelijck wy oock wenschen, datse die bekomen hebbende, in het gebruyck veel voordeels daer uyt t'harer Oeffeningh, meugen be-erven.

EYNDE.

Verlichterie Kunde
of regt-gebruyk der
WATER VERWEN
Nieuwlijks vermeert
door
W. GOEREE.
1670.

Verlichterie-Kunde,

Of recht gebruyck der

Water-Verwen.

In welcke des ſelfs kennis, en volkomen gebruyck tot de Schilder-Kunde, ende de Illuminatie ofte Verlichterie noodigh zijnde, kortelijck werden geleert.

Eertijts uytgegeven door den Voortreffelijcken Verlichter

Mr. GEERARD ter BRUGGE.

Ende nu tot nut der Liefhebbers voor de tweedemael doorgaens met noodige aenmerkingh vermeerdert; dienende om neffens het Illumineeren ofte Affetten, oock het Coloreeren en Schilderen met Water-Verwen te Oeffenen.

Door W. GOEREE.

Den tweeden Druck.

Tot MIDDELBURGH,

By *Wilhelmus Goeree*, Boeck-verkooper in *Cicero*. ANNO 1670.

VOOR-REDEN,

Aenden Leser.

G*Uunstige Liefhebbers.*

Het is gansch buyten onse verwachtinghe gheweest, dat doen wy dit Tractaetjen, handelende vande *Verlichterie-Kunde* of recht gebruyck der Water-Verwen, met eenige vermeerderinghe hadden uytgegeven, bevonden hebben dat het by eenighe Liefhebbers is aengenaem gheweest, alsoo dat den geheelen Druck in korten tijt gemant is; welck ons heeft gaende ghemaeckt, 't selve andermael met eenige byvoeghsels en aenmerckingh in 't licht te brengen; te meer noch, alsoo wy onse *Inleydingh tot de algemeene Teycken-Konst* wederom moesten uytgeven, tot welcke oock geen weynighe noodige dingen tot Onderwijs zijn bygekomen, gelijckwe inde Voor-Reden van dat Tractaet hebben geseyt: Invoegen dese beyde, als te vooren in een Bun-

delken ſoude konnen t'ſamen gaen: Doch in het herdrucken van deſe twee zijn wy te rade geworden, dat het niet ondienſtigh ſoude weſen, neffens de Teyken-Konſt, een Inleydingh tot de Practijck der alghemeene Schilder-Konſt, nieulicks daer by te voegen, en dat te laten dienen tot een korten Voorlooper van een ander Groot Werck, dat nu alreede eenige tijt by ons is onder handen geweeſt, in welck wy de Schilder-Konſt in verſcheyden Boecken ſullen Af-deelen, en daer de Teycken-Kunde, Bouw-Kunde, Anatomie of Menſch-Kunde, Ordineeringhe, en Coloreeringh verhandelen, en met Figueren Wiskonſtigh betooghen. Tot welcke uytvoeringh niet alleen koſten en moeyten moeten beſteet werden, maer oock tijdt van nooden is, aen welck het ons dickwils manqueert; Gemerckt deſe Oeffeningh maer een ledige Neerſtigheydt is, die van ons alleen in af-geknepen Uurtjens uyt luſt tot die Oeffeningh, en nuttigheyt der Leer-

Leergierige besteet wert, ofte die dewelcke lust hebben om fraye besigheden, en Wetenschappen ter handt te nemen: Gelijcker dan oock verscheyde Vermaeckelijcke dinghen voor den Mensche ghevonden zijn, die tot een eerlijcke uytspanningh van de gewoone beroepingh, het sy dan hoedanigh die wesen mogen, dienen konnen. En gelijck als het een Welighen Acker niet en verergert dat sy nu met het eene en dan wederom met het ander Vruchtbrengent Zaet bezaeyt werde, of oock somtijts Brake gelaten wort, alsoo wort oock een goet Verstant grootelijcks verbetert door 't Oeffenen van verscheyde eerlijcke Konsten en Wetenschappen. d'Arbeytsaeme neerstigheydt van onse Beroepingh en wort noyt beter bevordert, dan wanneer ons ghemoet een soete uytspanninge gegeven wort; na welcke verposingh men t'elckens wederom als een Herschapen Mensch kan aenden Arbeyt vallen. Veele (behalven noch veele die de Leegh-ganck soec-

ken) trachten hunne verpoſingh, ick weet niet waer elders heen te haelen, maer eylaes ſy vinden niets, als te blijven die ſy waren, en nergens van te weten. Hoe menigh Braef Jongh Borſt, en ſietmen onder deftige Luyden Kinderen niet, die door de Ledigheydt, en yverloosheydt tot de Studie, en Oeffeningh van Konſten, (ofte om datmen niet altijt Boecken en kan) tot verachte en ſlaeffe onhebbelijcke Exercitien vervallen, ſcheppende nergens vermaeck in dan inde Drinck-Winckels en Tuys-Schoolen; daer dickwils het Verkeer-Berdt haren Boeck is, daerſe door de dagelijckſe Oeffeningh ſoo wis in werden, datſe alle de Folys met de Schijven wel by Doncker ſouden weten op te ſlaen. Daer is in 't Opſnyen en groot-ſpreken de minſte een Corporael; maer datm'er eens van eenige Konſtige, Nuttighe, vermaeckelijcke Oeffeningh Study of Wetenſchap, als van de Zangh-Kunſt, Wis-Kunſt, Teycken en Schilder-Kunſt, of andere Natuerkun-

dige

dige Wijsheyt ſoude willen ſpreecken, men ſoude vande meeſte dickwils ſoo veel grondighe reden hooren voortkomen, als of men voor die tijdt in 't Landt vande Stomme was. Hier uyt kan men leeren weten, datmen de wetenſchappen noch Konſt-handelinghen by de ſulcke, noch in hare Scholen niet ſoecken moet. Soeckt gheen gebrade Worſten in een Honde-Kot want ſy zijnder niet ſeght den Heer de *Bruyne*, en 't is oock ſoo. Men moet de goede Oeffeningen vinden inde gene welcke ſtil van Geeſt en geſet van verſtant zijn, deſe beminnen in 't ghemeen de Konſten te gelijck met dieſe Oeffenen; en 't welck een onfeylbaer Teycken is van Leerſaemheydt, ſy hebben vande Konſtenaers een groot-achtingh. Het is grootelicks te verwonderen datter ſoo weynigh (buyten die de Schilder-Konſt, Beeldthouwerye, en diergelijcke handelen,) de Teycken-Konſt oeffenen, ofte haere gronden verſtaen, daer het nochtans het alderbequaemſte

middel is , om aen het verſtandt van-
den Menſch een algemeene kennis, en
mannier van beſeff mede te deelen ; in-
voegen daer by na niets en kan voor-
komen of men ſalder met Oordeel van
konnen ſpreecken, en ſijn eyghen nut-
tigheden van genieten ; als wy dat bree-
der in onſe Teycken-Konſt hebben ge-
toont. Onder allen blijft dit ſeecker
datmen de Teycken-Kunde verſtaende,
bequaem is, om ſonder Onderwijſingh
veele dingen tot ſijn vermaeck aen te
vangen. En om niet van Mathematiſche
Konſten, of andere daer van afhangent
te ſpreecken, ſoo iſſe byſonderlijck een
ſeer bequaeme aenleydingh, om ſich tot
de Verlichtery - Kunde , of Schilderen
met Water - Verwen te begeven , ghe-
merckt dit niet van het Teyckenen en
verſchilt , als in dit Tractaet op ſijn
plaets aengeweſen wort.'t Selve kan oock
met ſeer weynigh moeyte en omſlagh
geoeffent werden , en vereyſt op verr'
na ſoo veel arbeydts, gemors noch ſta
breet niet als wel het Schilderen met
d'Oly-

d'Oly-Verwen op Tafreelen ; maer ſeer beknopt , en in kleyne plaets kanmen deſe dinghen na ſijnen luſt doen ; oock af en aengaen als men wil , en ſoo voorts. Oock konnen door de Water-Verwen aerdige en fraye dingen gemaeckt worden , ſoo wel van die gene welckmen ſelfs Inventeert , Teyckent , Copyeert, ofte na het leven volght , als Opgedruckte Papiere Print-Kunſt : welck laeſte meeſt geoeffent wort van d'Afſetters , die de Zee en Landt-Caerten , Atlaſſen en andere dinghen Illumineeren , om hun daer mede te Erneeren. Doch het Schilderen met Water-Verwen, is voor de Ionckheydt een uytnemende fraye Konſt , om den ledigen tijdt tot uytſpanningh daer in te beſteden ; is playſant in het doen ſelfs , en eerlijck wanneermen door de ſelve yets Geeſtighs voltrocken heeft. 't kan oock voor de bejaerde een luſtighe doeninghe weſen , voor die haeren luſt daer toe konnen inlaten : Oock inſonderheydt voor Ionge Dochters , en aenſienelijcke Dames ,

Dames, die vele ledigen tijdt hebben, en die doch wel tusschen de Spiegel en de Kam, in dingen van minder aensien haer besich houden. En of schoon dese teghen ons mochten inbrenghen, datter veel aen vast is, datmen de Teycken-Konst diende te verstaen, en deswegen veel Arbeydts en Hooft-breeckingh van nooden is, om de Verlichterye-Kunde te Leeren; soo moetmen hier op weten, dat alhoewel dese Konst sulcks al vereyst, ghelijckse dat oock doet; datter evenwel veel fraye dingen inde selve konnen ghemaeckt werden, sonder heel geleert inde Teycken-Kunde te wesen: gelijck als daer dan zijn, de Freuytagien, Bancketten, Vogelkens, en alderhande Looven en Bloemen, welcke insonderheyt playsant voor d'Ooge zijn, en stoffe genoegh geeft, van veranderlijckheyt, oock om sijnen goeden Geest en Kennis diemen besit, daer in bekent te stellen, en een roemruchtigen naem van hem te laten uytgaen. De swaere dingen, als daer zijn

Beelden, Ordinantien, Beeſten, Lantſchappen en diergelijcke mogen Jonge Borſten, ofte die na meerder Geleertheydt ſtaen, of alreede hebben, aenvanghen, na dat yeder tot deſe andere tot andere dingen van ſijn ingenium geleyt wort; oock kan het ligt gebeuren dat ſommige Geeſtige Ionckvrouwen door 't Oeffenen vande gheringhſte Werckſtucken, inde Konſt, door het wel geluccken van haren Arbeyt, luſt ſouden krijghen om verder tot de algemeenheydt deſer Konſt in te booren, en alſoo uytnemende te werden. Den Geeſt beſit hier de Vryheydt, ſoo wel als inde algemeene Schilder-Konſt op Tafereelen, want daer in verkieſt yeder Meeſter ſoodanighen Study als met ſijne genegentheydt alderbeſt accordeert, ghemerckt het niet wel alle Univerſeele en in elck dingh, even groote Meeſters konnen zijn. 't Is dan ons voornemen tot allen deſen, de Verlichterye-Kunde te vertoonen, de Verwen na hunnen aert te leeren kennen, temperen, aen-

leg-

leggen, en daer mede alle dingen Natuerlijck na den Aert der Schilder-Konſt te Coloreeren; en dat ſoo wel tot een nuttigh Tijt-verdrijf en verluſtinge van den Geeſt, voor dieſe alleen tot vermaeck willen Oeffenen, als voor die hun daer mede Erneeren willen. En alhoewel dit Tractaet eertijdts door Mr. *Gerard ter Brugge* is uytgegeven, ſoo hebben wy evenwel de Vryheyt genomen om 't ſelve voor de tweede reys met eenige noodige dingen te vermeerderen; en wel voornamentlijck om dat het voornemen van dien Autheur niet anders en is geweeſt, als om het Afſetten ofte Illumineeren van Papiere Konſt-Printen, Caerten, en diergelijcke te leeren, ſonder yets meer; en dewijlmen bevint dat Printen beverwen is Printen bederven, indien het niet wat verder uyt de Teycken en Schilder-Konſt en worde ghehaelt, ſoo hebben wy dit geheele Werck ſoodanigh gheſchickt, dat neffens het Af-ſetten oock het Schilderen met Water-Verwen daer

vol-

volkomen uyt kan geleert werden, gemerckt die oock in veelen met deſelve accordeert, als in dit kleyne Werckje ſal geſien worden : verhopende dat dit geen minder aengenaemheydt, Nuttigheyt en ghebruyck by de Liefhebbers en ſal hebben als het eerſte, op datwe daer door moghten aengeprickelt werden om d'andere dinghen die by ons onderhanden zijn, met ſpoet af te veerdighen, ten eynde het algemeen de Nuttigheydt in korten daer van be-erven mogte. 't Welck wenſcht uwen, &c.

GOEREE.

Verlichterie-Kunde.

Het eerſte Capittel.

Vande Verwen en Gereetſchappen diemen inde Verlichterie gebruyckt.

EEr dat wy ſullen ſpreecken van het bereyden en gebruycken der Verwen, ſoo ſullen wy eerſt alle de voornaemſte die inde Verlichterie-Kunde ghebruyckt werden, beneffens d'andere weynighe Gereetſchappen vervolgens aenwijſen; op dat den Liefhebber wete, van welcke dinghen hy ſich ſal moeten verſien, om alles wat door de Water-Verwen kan ghedaen werden, daer mede te konnen uytvoeren.

Wy hadden ghemeent door een Figuerken, alle de eygen Coleuren der Verwen, in hunnen aerdt aen te wijſen, op dat daer door de Leerlingen, die het Schilderen met Water-Verwen eerſt by de hant nemen, en de Verwen ſelfs noch niet en kennen, die als door een Stael, of Monſterken, ſouden mogen leeren onderſcheyden; tot welcker eynde wy deſe volgende Perxkens hadden geordineert; dan alſoo 't ons aen den tijt, (die daer al wat veel ſoude moeten aen beſteet geworden zijn) gemanqueert heeft, iſſet nagelaten; en hebben deſelve alleen leedigh daer by gevoeght, en met Nombers gheteyckent, volgens

gens de Benamingh der Verwen ; den Oeffenaer kan die na het bekomen sijner Verwen , nu en dan yeder op sijn Nomber een Percktjen beleghen , sy konnen bequamelijck dienen tot de Momorye , en oock tot aenwijsinge , om alsmen eenigh Stuck Wercks wil Coloreeren , in ghedachten te doen komen , wat Verwen of Coleuren men ordineeren en by den anderen schicken wil ; gemerckt alle dese Verwkens by den anderen geleyt , u dat voordeel sullen verschaffen: Daer-en-boven , soo kan de gene die dese moeyte op hem neemt , andere Leerlinghen daer door goet Onderwijs geven.

De soorten der Verwen in de Water-Verwen gebruyckelijck , zijn dese volgende.

Wit.
1. *Loot-wit.*
2. *Schelp-wit.*
3. *Schelp-silver.*

Blaeuw
4. *Indigo.*
5. *Blauw Lack.*
6. *Blaeuw As.*
7. *Smalt.*
8. *Oltermarijn,*
9. *Lackmoes.*

Geel.
10. *Ligte Schijt-Geel.*
11. *Bruyne schijt Geel van verscheyde soorten.*

Geel.
12. *Masticot.*
13. *Geel Opre-ment.*
14. *Saffraen.*
15. *Geel-Besien.*
16. *Geel Oocker.*
17. *Guttegom.*
18. *Rusgeel.*
19. *Schulp Gout*

Groen
20. *Spaens groen*
21. *Sap groen.*
22. *Bergh groen.*
23. *Groene Aerd of Terre-verde.*

Root.

No.		No.		No.	
1		14		27	
2		15		28	
3		16		29	
4		17		30	
5		18		31	
6		19		32	
7		20		33	
8		21		34	
9		22		35	
10		23		36	
11		24		37	
12		25			
13		26			

Root.
- 24. *Fermilioen.*
- 25. *Meny.*
- 26. *Root Krijt.*
- 27. *Roon Oocker of Bruyn root*
- 28. *Lack.*
- 29. *Brezilje verf*

Bruyn.
- 30. *BruynOocker*
- 31. *Bitter, of Roet uyt de Schoorſteen.*
- 32. *KeulſeAerde*

Swart
- 33. *Lamp-ſwart*
- 34. *Been-ſwart.*
- 35. *Wijngaert-ſwart.*
- 36. *Smee-Kool-ſwart.*
- 37. *Ooſtindiſche Inct.*

De andere Coleuren nu die in de Verlichterie ſouden mogen dienen, konnen alle uyt deſe boven-genoemde Verwen, door vermengingh getempert en gevonden werden; gelijckwe in't vervolgh van yeder ſoort, neffens haer bereydinge, gebruyck en werckinge, ſullen aenwijſen.

Vande Gereetſchappen tot de Water-verwen noodigh, en eerſt vanden Vrijf-ſteen.

Men ſal ſich verſien, van eenen goeden Vrijf-ſteen, die wel gelat en hardt is, en in 't vrijven niet af en neemt; want de Verwen (inſonderheydt de Water-Verwen) werden door het afnemen vanden ſteen, of ſachtigheyt vanden looper, ſeer bedorven, en de levende gloyentheydt als uyt-gebluſt. d'Ondervindinge heeft geleert dat de Porphyr ſteenen en Serpentijn ſteenen ſeer goet zijn: oock wel eenighe

platte af-gesaeghde Keyen ; de Marmer-steen is veeltijdts te saght ; dan konnen sommighe goet gemaeckt werden, door een Maent 10 a 12 inden Oly te leggen, en dan wederom een gansche Somer inde Sonne laten droogen en hardt worden.

Die gansch sinlijck op hare Verwen willen wesen, en niet meer van nooden en hebben, als tot hare vermaeckelijcke Oeffeninghe dienstigh is ; dese konnen haer bequamelijck met een stuck effen Spiegel - Glas, op een effene Block of dicke Planck, wel superficiel, en gelijck dragende met Pick vast gheset, behelpen ; dese hebben geenen noodt van af-schueren, dan men moetse voor 't vallen waghten, want het Glas als 't bekent is, is breeckende waer.

Vande Pinceelen.

Aengaende de Pinceelen, daer van moetmen der veel hebben, op datmen in Curieuse dingen niet verleghen zy, maer licht een schoon nemen kan ; de Borstelkens en Vis - pinceelen, komen hier minst te passe, als alleen in Lochten en diergelijcke dinghen aen te leggen, diemen verdrijven moet. Oock voor die gene welcke in het af-setten groote dingen komen te maecken, en heele Gronden en Velden, als in Caerten de Om - wercken aen te leggen ; maer anders zijn de Pinceelen best. Die fijn dingen suyver en net wil doen, moet tot yeder bysonder Colorijt dat hy Tempert ofte gebruyckt, 't sy dat hy d'een op d'ander leydt, ten minsten twee Pinceelen houden, oock wel dry, op dat hy daer

daer mede niet en behoeve van d'een Verf in d'ander te komen, waer door de Verwen vuyl worden, en haer ſchoon Coleur verlieſen.

Stucken Glas om de Verwen op te Temperen, &c.

Men moet hem hier oock verſien van ettelijcke ſtucken Blanck Glas, die gelat en ſuyver zijn, dienende om ſijne Verwen op te leggen, daer op te Temperen, en van daer te gebruycken; gemerckt houte Palletten hier toe niet en dienen. En op datmen den aert en kracht van yeder Verwe beter op 't ſelve ſoude konnen onderſcheyden en ſien, ſoo kanmen deſe ſtucktjens Glas, van achter met ſuyver wit Papier beplacken, ſoo ſal door de Onderſteuningh die het Papier aen het door-ſchijnigh Glas verſchaft, de eygenſchap van yeder Verf beter geſien werden. Doch en hebben d'Aſſetters, veel min de Dozijn Werckers, die de Verwen in menighte moeten gebruycken deſe dingen niet van nooden, maer konnen die uyt hare Backjes en Schulpen wel verarbeyden. Men moet ſich oock verſorgen van een Laetjen, 't welck men decken kan, dienende om daer in ſijn Verwen (buyren Oeffeningh zijnde,) voor Stof, Zandt en Vuyligheydt te bewaren. 't Geen vorder van nooden is, als Flesjens, Gom-water, en andere dingen, ſal genoegh uyt de gebruycken af-genomen konnen werden. Volght nu de beſchrijvinge van alle de Verwen in Order.

Het tweede Capittel.

Van 't Loot en Schelp-wit sijn Temperatie en gebruyck, oock van het Schelp-silver.

LAet ons nu van yeder Coleur en die Verwen die daer onder behooren, kortelijck yeder sijn aert, Temperantie en gebruyck aenwijsen, op datmen eerstelijck de natuere der Verwen kennende, lichter moghte verstaen, 't gene van 't aenleggen en Oeffenen der selve, in 't vervolgh sal geseyt worden.

Loot - Wit.

Wy beginnen dan eerstelijck van het Loot-Wit, en Veneets Schelp - Wit. Dit salmen wel sterck en fijn met schoon Rege - water vrijven, (wantmen geen ander tot eenighe der Water-Verwen neemt;) en dan met Gom - Water dat niet te vet is Temperen: met het selve leytmen alle Sijde Kleeden, Lijnwaet en andere dingen aen; men schaduwt het sachtjens met dun Indigo-Blaeuw, en somtijts wat purper daer onder; de voornaemste Diepsels doetmen met wat swart onder het Indy-Blaeuw, men hooght dit met sterck Wit, dat sommige wel met Schelp-silver doen; dan 't moet soberlijck ghehandelt werden,

werden, of men maeckter de dingen belachelijck mede.

De manniere hoemen dit Schelp-ſilver maeckt, ſal by de Geele Verwen gheſeyt werden, vermits wy daer oock ſullen handelen van het Schulp-Gout te bereyden; dan men vint het ſelve beyde genoegh te Koop. De Voorvallen nu daer het Wit in andere Verwen meer ghebruyckt wert, ſullen wy op veel plaetſen aenmercken, want by na alle Coleuren op d'een of d'ander wijſe dat van nooden hebben; waerom het by de Boter vergeleecken wert, die alle Spijſen verbeetert.

Men moet oock over de Witte Verwen aenmercken, datmen die, inde dingen welcke daer alleene mede moeten aengeleyt werden, eenigſins kan ontbeeren, voornamentlijck in Lijnwaten ende dierghelijcke; latende den Witten grondt van het Papier of Parquement daer toe dienen, en ſchaduwen dat met Ooſt-Indiſchen Inct, of wat Indy-Blaeuw en Swart, heel ſachtjens, als hier en daer op ſijn plaets noch ſal aengemerckt werden.

Het derde Capittel.

Vande Blaeuwe Verwen, haer ſoort, Temperantie ende gebruyck.

Indigo.

WAt de Blaeuwe Verwen aengaet, daer van is den Indigo, onder de Water-Ver-

wen een vande voornaemste. Men kan de beste daer in onderscheyden, datse licht, blinckende en sponcieus is ; andersins wert inde selve veel bedrogh ende vermenginge gedaen, die wel tot andere dingen, maer niet tot de Schilder-Konst kan gebruyckt werden. Dese Indigo moet met schoon Water langhe gevreven werden, want hoe langer hy ghevreven wort, hoe dat hy al schoonder wert. Dese tempertmen oock met Gom-water ; alleen en wert die nergens aengeleyt, om datse te sterck, doncker en onplaysant uyt haer selven van Coleur is ; dan wanneer die met Wit ghetempert is, geeft die in verscheyden trappen een schoon Blaeuw. Men kan daer mede allerhande Blaeuwe Metsel-wercken en Gebouwen, soo oock Colommen, Trappen, Voor-gevels, en Peuy-balien of Balonsters aenleggen; als mede eenige Wateren, en Yserwerck; oock eenige Lakenen, en lijvige Kleeden. Men schaduwt die dinghen met de selve Indy-Blaeuw, en wat smalt daer onder, en wort gehooght met Wit en Blaeuw; oock wel op de snelste dagen, met Wit alleen: ja sommige doent oock met Schelp-silver; dan dit is te gemaeckt, en voor een die de Konst verstaet, niet gheraden. d'Andere ghebruycken die desen Indigo in de Temperantie met andere Verwen heeft, sal hier en daer in 't vervolgh gevonden werden.

Blaeuwe Lack.

Belangende de Blaeuwe Lack, die verschilt niet veel vanden Indigo, alsoo die meest daer uyt ghemaeckt wert. Inde Oly-Verwen wort die

die meer gebruyckt , om datſe het Verſterven minder als den Indigo onderworpen is. Dieſe inde Verlichterie wil gebruycken , haeren aert is even als den Indigo.

Blaeuwen Aſcus.

Den Aſcus nu, ofte Hemels Blaeuw, is mede een ſeer ſchoone Verwe; wert van verſcheyde ſoorten hoogh en leegh van Coleur ghevonden; men moet altijdt na de ſchoonſte, vetſte, fijnſte , en minſt ſandaghtighſte omſien ; waerom oock ſommige Liefhebbers den Oltermarijn veel tot Curieuſe dinghen ghebruycken ; maer alſoo deſe, die heel ſchoon is, ſeer dier is, en op alle plaetſen niet ghevonden wort, ſoo kan men 't met den beſten Aſcus wel doen. Den Aſcus, dewijlmen hem altijt fijn vint, behoeft men niet te vrijven , ofte hy ſoude ſijn ſchoon Coleur verlaten, gelijck daer meer Verwen van dien aert zijn ; als den Meny, de Maſticot, Smalt, en diergelijcke. Hierom moetmen die alleen met Gom-Water Temperen, en gebruycken haer met een weynigh Loot-wit daer onder, 't welck haer geſmijde maeckt, vermits hy veeltijts wat ſchrael valt, waerom Curieuſe Bloem-Schilders, en andere die deſe veel gebruycken moeten, groote moeyte aenwenden om ſchoone Aſſen en Oltermarijnen te bekomen. Met deſelve kanmen allerhande Kleedingen aenleggen, en ſchaduwen die met Aſcus en Indy-Blaeuw, ende de voornaemſte ſchaduwen en diepſels met Lackmoes dat weynigh Gegomt is ; het Hoogſel met Aſcus, en wat veel Wit. Men leyt met

de voorſchreven Aſcus, oock allerhande Loghten aen, als mede alle Landtſchappen, Steden, Bergen en Geboomten, die ſeer verre in 't verſchiet liggen, daer toe men meer wit dan Aſcus nemen moet. Oock doetmen daer wel een weynigh Lack onder, om de verſchieten na een Purperachtige dyſigheydt te doen aerden; doch al na dat de gheſteltheydt des Lochts vereyſt. Dit ſchaduwtmen met Aſcus, en hooget met Wit, gelijck breeder inde mannier van verſchieten te Coloreeren ſal geleert werden. Staet noch weghen den Aſcus te Noteeren, datmen daer niet veel mede en moet morſſen, of onder andere Verwen mach komen, maer ſuyver handelen, want alſſe niet ſuyver geleyt is, ſoo komt die licht groen te werden; inſonderheyt alſmen die alleen ſoude willen aenleggen; doch het wit kan dit in veelen wederhouden.

Smalt.

De Smalt vintmen oock van veelerley ſoort in fijnte, en ſchoonheydt van Coleur; men kan die even als den Aſcus gebruycken; Maer alſoo hy wat dick en kladdigh valt, ſoo iſſe wat moyelijck om wel te handelen; inſonderheyt alſmen hem alleen ſoude willen aenleggen, gelijck van veele ghedaen wort, inſonderheydt in het Afſetten van Devotie Printen, of oock dingen van geringe Prijs. Dan alſmen hem egter wilde gebruycken, ſoo moetmen die met wat Wit temperen, en ſchaduwen met Smalt en Indigo, ende de toetſen en diepſels met Lackmoes ofte Indigo: dit hoogtmen met meer Wit als Smalt, en voorts als vanden Aſcus is geſproocken.

Lack-

Lackmoes.

Den Lackmoes en dient om hare Bruynigheydt nergens alleene aengeleydt, dan alleene tot eenige donckere en regenachtige Lochten, doch ſalmenſe evenwel een weynigh met ander Blaeuw temperen; oock om datſe anders ros wort en haeſtigh vande Lucht op eet: Om dit te beletten, ende een ſchoone Blaeuwe Verwe uyt deſelve te maken, ſoo moetmen die temperen met goede ende klare Siep-ſieders Looge. Wanneer de Lackmoes nu door lange ſtaen ſijn Coleur verlooren heeft, kanmen die met weynigh Kalck daer in te doen, veel ſchoonder maecken dan die te vooren was. Anderſints en heeft den Lackmoes geen gebruyck, dan alleen datſe dient om andere Blaeuwen in 't Temperen bruynder te maecken, en ſchaduwen en diepſels op deſelve mede te leggen.

Oltermarijn.

Aengaende den Oltermarijn, ſijn Temperatie en gebruyck is als vanden Aſcus geſeyt is; men moet die om haer Eel Coleur ſuyver houden, en niet meer nat maecken alſmen beſigen wilt; ſtreckt ſich wel uyt, wanneermen die wel komt te handelen; is ſchoonſt wanneerſe op een enckele witte gront geleydt wort; maer over ander Verwen heen, en laet hy hem ſoo wel niet gebruycken.

Het

Het vierde Capittel.

Vande Geele Verwen haer bereydingh, temperantie ende gebruyck.

Lichte Schÿt-geel.

VAn de Geele Verwen, alſoo daer verſcheyden ſoorten zijn, ſullen wy eerſt ſpreecken vande Lichte Schijt-geel; deſe ſalmen vande ſchoonſte nemen, en vrijven die met Water, en Temperenſe wat vetachtig met Gomwater; en alhoewel men veel dingen inde Verlichterie voorvallende, met andere Verwen kan afdoen, ſoo dient deſe Schijt-Geel evenwel, om eenige Koper-wercken en Blancke Matalen aen te leggen; datmen ſchaduwen kan met Sapgroen en Indigo; en met Schulp-Gout hoogen, of ſoomen wil anders met Maſticot en Wit, &c.

Bruyne Schÿt-geel.

Soo wert oock de Bruyne Schijt-geel, die mede ſchoone en ſlechte gevonden wort, weynigh inde Water-Verwen gebruyckt; maer inde Oly-Verwen geeft de beſte, een Gloeyent doorſchijnigh Colorijt, na den Bruyn-geelen aerdende. Inde Water-Verwen ſoumen in plaets van deſe de Geele Lack, die wat lichter is dan deſe, konnen gebruycken. Het Rus-geel is mede een

een ſeer ſchoone Gout-Geele Verwe , maer is veeltijdts wat dick en ſavelachtigh , om inde Water-Verwen te ghebruycken ; doch kanmen alle deſe door den Saffraen, Guttegomme, en Bezie-Geel voorby gaen.

Maſticot.

Den Maſticot is mede een ſeer goede Verwe, d'een ſoort hooger Geel, dan d'ander zijnde, wert meeſt onder de Groene Verwen getempert, want ſy alleen wat ſchrael is: Sy wert evenwel gebruyckt om ſomtijts eenige Somerachtige helderheyt, inde verſchieten der Lochten aen te leggen, datmen ſachtjens tegen de blaeuwe Bergen aen drijven moet: Oock dientſe tot Hooghſels van eenighe Boomen, Veldtſtreecken van eenighe Verlichte Valeyen, of vlackheden op de Bergen ende diergelijcke, als dat in 't aenleggen vande Landtſchappen ſal geſeyt worden.

Opremeut.

Het Geel Opremeut, is wel een ſchoone Verwe, maer ſeer vergiftigh, daerom men die in 't gebruycken, vanden Mont moet houden. Men vrijft deſe met Oude Piſſe, en laetſe dan droogen; ghebruyckende, Tempertmen die met Gom-water: met deſelve machmen aenleggen alle Vrouwen Kleedingen, Sijden en Satijnen; en ſchaduwen die met Bruyn Oocker en Saffraen, ende de Diepſels met Roedt uyt de Schoor-

Schoorfteen. Dan om haer fenijn wilse gheen Hooghfel dragen. Oock kanmen dese wel uyt het gebruyck verbannen.

Saffraen.

Aengaende den Saffraen, die heeft inde Verlichterie - Konst groot gebruyck: wanneermen die bereyt, soo steltmense in schoon Water te weyck, met een weynigh Alluyn om beter uyt te bijten: Hier mede kanmen allerhande Sijdige Kleedingen aenleggen, en schaduwen die met Bruyn Oocker en schoone Meny: De diepsels moeten wat Lackachtigh getoeft zijn; het en verdraeght oock niet wel hooghsels, dan alleen Gout, dat in alle Kleedinghen niet en schickt, ten sy in bysonder voorval, van Koninghlijcke Borduersels ende anders.

Alsmen daer wat Meny ende Gom-water in doet, kanmen daer allerhande Goude Waeren mede aenleggen. Oock wel eenighe schijnsels ende stralingen inde Lucht, ofte om het Hooft van eenige Heylighe; men schaduwt die met fijne Meny die wat vet Gegomt is, oock wel met wat Bruynen Oocker, of wat Roedt daer onder. De voornaemste diepsels nu kanmen met Lack en weynigh Swart leggen, en met Schelp-Gout hoogen, soomen wil.

Bezie-Geel.

Het Bezie-Geel wert oock veel gebruyckt, en komt in Coleur den Saffraen seer na, dient mede

mede om tot yets Simpel binnen 't Werck te gebruycken, wantmen daer mede, gelijck oock met den Saffraen over andere Verwen niet en kan heen komen, dewijl het maer een dun ſap is, dat niet en deckt als op een ſuyveren witten gront; heeft veel gebruyck om in de Lantkaerten, de Landen af te ſcheyden, tot welck ſy veel gebeſicht wert: oock tot de Boorden, Comparteeringh, in Schriften en anders van groote Caerten te beleggen. Het en verdraeght om fijn doorſchijnentheydt geen verhoogingh, ten ſy met Schulp - Gout. Wanneer men deſe Bezien wil bereyden, ſoo plettertmen die wat in ſtucken, doch niet fijn, ſteltſe met Alluyn en ſchoon Water te weycke, ſoo ſal het hem in een Dagh of twee tot een ſeer ſchoon Geel uyt trecken. Men kan met de voornoemde Bezy-Geel, allerhande Kleedinghen aenleggen, en ſchaduwen die met Saffraen en Schijt - Geel, oock wel met Meny en Saffraen, ofte Bruyne Schijt - Geel, en de diepſte toetſen met Lack. Sy dient vorders om alle ſchijnſelen inde Locht te maken, oock Vyer en Vyervlammen, en wat van dien ſlagh is, alſwe vanden Saffraen geſeyt hebben.

Geel Oocker.

Geel Oocker, moet wel gevreven en ſchoon ghehoudeu worden, verlieſt licht ſijn Gloyentheydt; men Tempert die gevreven zijnde, oock met Gom - Water; Is een ſeer vette en nutte Verwe, maer heeft inde Verlichterie ſondetlingh geen gebruyck, als alleen om eenige Santgronden,

gronden, Zeylen van Schepen, of nieuwe Hout-wercken aen te leggen, datmen met Bruyn Oocker schaduwt, en met Wit en geel Oocker, of diergelijcke, hoogen moet.

Gutte Gomme.

Belangende de Gutte Gomme, die geeft een seer schoon Geel, by na den Saffraen gelijck, maer is vetter. Deselve solveert of smelt terstont wanneermen een weynigh daer van in een drupken schoon Water vijf ses leght; Sy is bequaem om Kleedingen en Gout-wercken aen te leggen: dan het is wat ongemacklijck om met andere Verwen daer over heen te Schilderen. Wy soudender meer van seggen, maer kan inde Verlichterie licht ontbeert worden.

Schulp - Gout.

Dewijle daer geen Verwe en is, die het Gout in kracht en glans kan te boven haelen, soo en salmen het selve nergens alleen aenleggen, maer dat alleen laten dienen om hier en daer eenige dingen te verhoogen, ofte oock wel tot Cieraet: Maer indienmen yets Vergulden wilde, ofte dat soo begeerde te doen schijnen, als in Wapen - Schilden, Velden, en anders, soo kanmen dat, wanneer 't aengeleyde Gront-droogh is, op een gelat eycken Plancktjen leggen, en Bruneeren dat met eenen Wolwe, of Honde-Tant; leggende voor d'eerste reys daer een Gebruneert stucktje Post-Papier over heen, daer

daer na met de bloote Tant op 't Gout; om welcke reden het mager moet Gegomt wesen: 't geen oock door Bladt-Gout kan gedaen werden, voor die met het selve weet om te springhen; andersints salmen in 't Schilderen met Water-Verwen, 't Gout soo spaersaem gebruycken als 't mogelijck is, want veele hun Werck daer t'eenemael mede bederven; dies wy raden, dat, die eygentlijck met Water-Verwen Schilderen willen, het gansch uyt hunne dingen wegh bannen, of besighen het ten naeuwsten ghenomen alleen, aen Goude geschirren, diemen soo wil vertoonen; en voorts aen Boortsels, Borduersels, Franien en dierghelijcke, die eygentlijck Gout moeten vertoonen.

By aldien dat nu yemandt sich wilde gelegen laten zijn, om dit Schulp-Gout selfs te bereyden, (niet tegenstaende dat ghenoegh te Koop gevonden wort, oock wel dat van Koper in plaets van Gout gemaeckt wert, als ick my heb laten berechten, 't welck niet en deught; en is in 't ghebruyck savelachtigh, en sonder glants, hoewel het hoogh van Coleur is.) soo willen wy in 't voor-by-gaen de manniere daer van aenwijsen. Neemt oprecht Salarmoniac, en seer vet en klaer Gom-water, vrijft het tot een wit Papken; dan neemt geslaghen Bladt-Gout, t'elckens een Blaedtjen seffens, vrijft het daer wel kleyn onder, dan wederom een ander, en soo al voort, tot dat ghy Gout genoegh hebt; dan vrijft het t'samen wel fijn een gansche uere langh; neemt het suyver op, doet het in een schoon Glas met klaer laeuw Regen-Water, roert het met een Vederken wel onder een en laet het sincken; gesoncken zijnde, giet het

ſoetjens af, en vult het wederom met water als vooren, en wederom roerende, en gheſoncken zijnde afgieten, Continueerende dat ſoo lange, tot alle de Vettigheydt en onſuyverheydt vanden Salarmonica wegh is, u Gout dan ſchoon zijnde, ſult gy 't met een Pinceel in een Schulp verſpreyden en laten drooghen; doch ſtaet te Noteeren, datmen dit in verſcheyde Schulpen en in yeder een weynigh moet doen, op dat men in 't beſigen niet veel meer en ſou behoeven nat te maecken, alſmen verbruycken wil; welcke natmakingh men doet met mager Gom-Water. En gelijckwe hier van het Gout geſeyt hebben, ſoo handelt men even met het Silver; invoegen de bereydingh en gebruyck, een en 't ſelve is.

Het vijfde Capittel.

Vande Groene Verwen, haer Bereydingh, Temperantie ende ghebruyck, volgens hun verſcheyde ſoorten.

Spaens Groen.

GElijck de Groene Verwen mede ſeer verſcheyden zijn, en veelerley in Trappen uyt elkanderen, door de vermengingh konnen voort gebracht werden, ſoo willen wy hier eerſtelijck hande-

handelen van het Spaens Groen, alsoo dat veel inde Verlichterie geoeffent wort : Men moet het selve wel lange en sterck met een weynigh Wijn-steen, en Wijn-azijn vrijven, en dan door een doeck sijghen , en het dunne en klare Sap alsoo gebruycken , 't wert oock door het staen niet te slimmer ; met het selve kanmen bequamelijck allerhande zijde Kleedingen, oock Velden, Boomen, en groene Loof-Bladen aenleggen, en schaduwen die met Sap-groen, en wat vanden selven Spaens Groen, ofte Sapgroen alleen , na dat het sterck en gloeyent moet schijnen. Men hooght dit wel met Masticot en wat Wits. Uyt dit Spaens Groen kanmen verscheyde schoone Coleuren van Groen temperen , Namentlijck aldus : Spaens Groen met Sap - groen , ghemenght geeft een schoon Groen. En staet wel te letten , dat hoe meerder Sap - groen ghy daer in doet , u Groen al donckerder sal worden , welcke oock gheschaduwt en gehooght wert als vooren. Soo geeft Spaens Groen , en Masticot , een playsante schoone Verwe. Insgelijcks Spaens Groen met Galle van een Snoeck ghemenght is oock seer schoon Groen. Men vint van dit Spaens Groen het welck Gedistileert is ; 't welcke gansch suyver is , en wert inde Oly-Verwen daermen 't Spaens Groen om sijn fenijnigheydt niet en besicht, gebruyckt om te Lackseeren. Men kan dit inde Water - Verwen gevreven als vooren oock besigen, ghemerckt het seer schoon ende gloeyent op een suyvre witte grondt komt te decken.

Sap - groen.

Het Sap - groen hoewel het een ſonderlinge goede en nootſaeckelijcke Verwe inde Verlichterie-Kunde is, ſoo wertſe nochtans om haer vettigheydt en donckerheydt nergens, ofte ſeer ſelden alleen aengeleyt, maer men ghebruyckt die om daer mede te ſchaduwen, en te diepen; oock om andere Groenen daer mede ſtercker te maken, als doorgaens blijcken ſal. Het en kan oock niet als inde Water-Verwen ghebruyckt werden, vermits het een Sap is, dat geen Oly of Vernis aen en neemt. En gemerckt het uyt ſich ſelven ſeer vet is, ſoo en behoeftmen daer geen Gom - Water, maer alleen gemeen Water toe te gebruycken; ten ware Water dat ſeer flaeuw Gegomt is.

Verſcheyde Groenen.

Behalven deſe boven-genoemde, ſoo zijnder oock noch verſcheyde andere Groene Verwen, die, al hoewelſe niet veel vanden andere en verſchillen, met beſcheydentheydt vanden Liefhebber dienden gehandelt te werden.

Voor eerſt is 'er dan het Bergh - Groen, dit ſalme temperen met vette Gom of Lijm-Water, en een weynigh Honigh om de ſchraelheydt te binden, en is bequaem om ſijde Gordijnen en andere Kleedingen aen te leggen: Men doeter om 't ghemacklijck gebruyck wel wat Wit onder,

der, men ſchaduwet met dun Sap-groen, en Hooget met het ſelve Groen en Wit.

Engels-Groen, getempert en aengeleydt als voorſchreven, geſchaduwt met Sap-groen, en Maſticot gehooght, heeft mede eenigh gebruyck wanneermen 't na de Konſt weet te handelen. Sever-Groen komt met deſen in allen over een. De Groene Aerde ofte Terreverd, wort inde Verlichterie om ſijn onplayſant Coleur niet gegebruyckt, ſoo dat wy achten niet noodigh te zijn yets meer vande Groenen te ſeggen, ghemerckt die d'een uyt d'ander, daer-en-boven uyt Blaeuw en Geel te ſamen gemenght, in ontelbare verſchillige Coleuren konnen getempert en door Wit, of Geel na begeeren ge-aert werden.

Het ſeſde Capittel.

Vande Roode Verwen haer bereydinge, temperantie ende gebruyck.

Vermilioen.

ONder de Roode Verwen en is gheen ſoo ſchoon dan den Cinober, ofte Fermilioen; het ſelve vintmen meeſt altijdt fijn gevreven en droogh. Men tempert het mede met Gom-water, en leyt daer mede allerhande Kleeden aen, doch niet te dick, want het is een ſtercke Verwe; men ſchaduwt deſe met ſchoone Veneetſe Lack, en de donckerſte ſchaduwen en diepſels,

 met

met de selve Lack en wat swart daer onder: en hooghtet met Fermilioen en Wit, ofte Wit en Menie; de Fermilioen wert oock in Lijf-Verwe of Cornatie tot de Naeckten, doch soberlijck ghebruyckt, alswe op sijn plaetse sullen leeren.

Menie.

De Meny is wel schoon maer een schraele en zantachtige Verwe, daerom datmen die omse wat te vergoeden, door een stuck fijn Camerix doeck moet uyt-buylen: anderfins ghebruycktmen oock wel gedisteleerde Meny, of liever Gewasse Meny, welcke seer fijn suyver en hoogh van Coleur is. Men tempert dese met wat vetachtigh Gom-water, en daer mede leytmen allerhande Kleeden en Lakenen aen, en men schaduwt die met Lack, gelijck den Fermilioen, en hooghtet met Meny en Wit, oock wel met Masticot. De Meny met Loot-wit getempert, geeft een fraey ghebroocken Coleur, men schaduwt die met dun Lack, en hooghet met Masticot en Loot-wit: Oock de Meny met Saffraen getempert is een schoon Oraengie Coleur, dit schaduwtmen met Fermilioen, en het voornaemste diepsel met Lack, en men hooght het met gemeene Masticot.

Root Krijt.

Het Root Krijt, ofte Roode Aerde, moet men mede wel vrijven, en met seer dun Gom-

water

water temperen ; 't geeft een ſeer goede Verwe , maer is alleen bequaem om dunne over den Witten gront des Papiers heen te leggen , laet hem ſeer wel handelen , inſonderheyt inde mannier van Waſſen. Is inde Water-Verwen bequaem , om Paerden, Ruynen en Rotzen aen te leggen ; men moet het ſchaduwen met Root Krijt en wat Lack, en hooghent met Bruyn Root en Wit , of by aldient wat teer en dun is aengeleyt, kan 't ſonder hooghſel op veel plaetſen door gaen.

Rooden Oocker.

Het Bruyn Root ofte Rooden Oocker , is by na het Root Krijt ghelijck , maer kloecker en lijviger om te decken , men moet die wel fijn vrijven, en met Gom-water temperen; men leyt met deſelve alle Mueragien , Ruynen, en Behuyſingen aen : Men diept of ſchaduwt die met ſtercke Breſilie Verwe , en Bruyn Root , en hooghtſe met Bruyn Root en Wit.

Lack.

De Lack aengaende , dewijle datter verſcheyde ſoorten zijn , ſoo ſalmen ſich bevlijtigen, om vande beſte te bekomen, voor welcke de Florentijnſche of Veneetſe Lack gemeenlijck gehouden wert, deſe moet ſeer ſuyver en lange gevreven worden , en met Gom-Water getempert worden : Welcke dan dunnekens aengheleyt zijnde bequaem is tot alle Kleeren ,

Gordijnen, en Fluweelen, dit falmen fchaduwen met wat ftercker Lack, en de voornaemfte diepfels met Lack en een weynigh fwart van Wijn-rancken gebrant, en gehooght met Lack en Veneets Schelp-wit. Oock is defe Lack bequaem om alle dingen te Bloofeeren, oock om met wat Wit getempert bequaem om verfcheyde Bloemen en andere dinghen aen te leggen, als op fijn plaetfe fal geleert werden.

Brefilie Verwe.

De Brefilje Hout-Verf komt by na in Coleur met den Lack over een, en konnen uyt defelve verfcheyde Verwen welcke bequaem zijn om inde Verlichterie-Konft te gebruycken ghemaeckt werden. Wy, fullen eerft de manniere van haer te bereyden; en dan hun ghebruyck aenwijfen.

Neemt tot een half Pont gherafpt Brefilie Hout, een en een half Pint klaer out Bier, een goeden Roemer Regen-water, en foo veel Wijnazijn; dry Loot witten Aluyn, en een Loot Gomme Dragant, laet het t'famen een weynigh ftaen weycken foo 't den tijdt U toelaet, zied dit op de helft en giet het als dan klaer af, of figet door een Doeck, en bewaertfe koudt geworden zijnde in een Glaefe Flesken, of verglaeft Potjen; en fy fal buyten ftof en vuylnis ghehouden, hoe ouder hoe fchoonder werden. By aldien nu die wat bleeck is, en datmenfe terftont moefte befigen, foo fetter een weynigh van op 't Vyer, en laetfe eens luftigh op zieden,

den . ſoo wortſe terſtont ſeer ſchoon en bruyn; men kan deſe gebruycken om Kleedingen aen te leggen , en ſchaduwenſe met Lack , maer hooghſels en wilſe niet lijden, waerom die veel tot het leggen vande ſchaduwen alleen ghebruyckt wert , ofte oock van de Af-ſetters om de Provintien inde Lant-kaerten te onderſcheyden. Men kan mede eenighe ſchoone Verwen uyt de voornoemde Brezylje Verwe maecken , en dat door de volgende temperantie. Neemt Brezylje Verwe , tempertſe met Loot-wit , en Pot-aſſe-water , ſoo hebt ghy een ſchoon Violet ofte Purper : Doch men moet wel toeſien, datter niet te veel Pot-aſſe-water in gedaen en wort , want de Pot-aſſe maeckt die doncker , en het Wit maeckt die licht , ſoo datmen hier in na ſijn voornemen moet af of toe doen. Wilmen het Purper uytnemende ſchoon hebben, doeter een weynigh ſmalt in ; deſe is dienſtigh om Fulpen en Fluweelen aen te leggen , men ſchaduwt deſe met Lack en Swart , ofte oock wel met Lackmoes , na datmen het uyt den Blaeuwen , ofte uyt den Rooden hebben wil , welck alles na den aert der dingen diemen voor heeft te maecken, moet geſchickt werden , en de Konſt Schilder-Kundigh toelaten wil.

Het ſevende Capittel.

Vande Bruyne Verwen, haer Bereydingh, Temperantie en gebruyck.

Bruyn Oocker.

ONder de Bruyne Verwen is den Bruynen Oocker geene vande minſte, deſelve kan met lange en fijn te vrijven niet bedorven worden. Sy is een vette en nutte Verwe; en wort als andere inde Verlichtery met Gom-water getempert: Wanneermen deſe met een dropken Saffraen menght ſoo iſſe bequaem om alle Stelen, Tacken van Boomen, en veelderley Houtwerck aen te leggen; men mach dit met Roet uyt de Schoorſteen ſchaduwen, en de diepſels met Roet en Swart: en met Oocker en Wit hoogen. Deſen Oocker met Wit aengeleyt, is dienſtigh tot het aenleggen van alle Zant-gronden en Klippen, die op de voor-gront komen, welcke met beſcheydentheyt moet getempert, gheſchaduwt en ghediept worden, na dat die ſterck ofte flaeuw, doncker ofte licht moet ſchijnen.

Den lichten Oocker alſoo ſy meeſt met den Geelen Oocker over een komt, ſoo wijſen wy den Oeffenaer tot het Vierde Capittel.

Roet

Roet uyt de Schoorsteen.

Het Roet, ofte Bitter dat uyt de Schoorsteen valt, is een seer nutte Verwe in dese Konst; men sal hier van sien het vetste en bruynste te bekomen, Ziedent met schoon Water een weynigh op, en sijgent saghte door een Doeck; men leyt daer mede alle Baerden, Aerde Wallen, Schorssen van Boomen, Outheyt, Schuyren, Boere beteerde Huysen, Schepen en Schuyten aen; en na datmen het licht of doncker aengeleyt heeft, salmen het met Roet en Swart, ofte Bruyn Roet alleen diepen en schaduwen; sy en wilt oock niet wel hooghsel verdraghen, gelijck breeder op sijn plaets sal geseyt werden.

Keulsche Aerde.

De Keulsche Aerde is oock een schoone, Bruyne ende gloeyende Verwe, dan alsoo men dat met het Bruyn-Oocker en Roet uyt de Schoorsteen doen kan, soo kanmen die beneffens den Omber, inde Verlichterie wel ontbeeren.

Het

Het achste Capittel.

Vande Swarte Verwen, haer Bereydingh, Temperantie ende gebruyck.

Lamp - Swart.

HEt Lamp-Swart wert oock in veelen ghebruyckt, hoewel het Been-Swart beter is; 't selve salmen met Gom-Water temperen, men kan het oock met Lijm-Water warm zijnde, besigen, dat best voor d'Affetters is. Men mach met het selve alle Bonetten, Hoeden, Kleeden, en alle andere Sijde Sleuyels aenleggen, schaduwent met dit selve Swart, en hoogent met Wit en Swart.

Been - Swart.

Been-Swart heeft alle het selve gebruyck, maer moet hart gevreven en met redelijck vet Gom-Water getempert werdeu; en voorts gehooght en geschaduwt als voren.

Wijngaert - Swart.

Wijnrancken-Swart salmen prepareeren van het Hout des Wijngaerts, 't welckmen tot een Kool

Kool wel ſal laten door-branden, uytdooven, den As afdoen, en dan wel fijn vrijven, en met Gom-water temperen; daer mede leytmen alle ſijde Kleeren, Zatijnen, en diergelijcke aen, en dan met Lamp-Swart dunnekens naden aert der zijden gheſchaduwt, en met Wijnrancken-Swart en Wit ſnellekens gehooght.

Ooſt-Indiſchen Inct.

Den Ooſt-Indiſchen Inct kanmen mede voor een Swarte Verwe inde Verlichterie ghebruycken, ſy laet haer ſeer bequamelijck handelen, kan ſeer dun en aerdigh op een Witte grondt aengeleyt worden, dient derhalven om dunne doorſchijnige Sleuyels, Floerſen en anders aen te leggen, en ſchaduwen dat met den ſelven Inct die wat ſtercker is; aengaende de hooghſels, die vallen weynigh in deurſchijnighe dingen, offe konnen door de ſchaduwen en ployen genoeghſaem aengeweſen werden.

Het negende Capittel.

Vande Natmaeckingh der Water-Verwen.

DEwijle dat ſommighe Verwen nootſaeckelijck vet moeten Gegomt weſen, en andere wederom mager, oock eenige ſonder die; ſoo moetmen in 't Natmaecken en temperen der ſelve,

ſelve, ſorge dragen dat hier in de mate behouden worde, volghens dat de nature der Verwe lijden mach : gelijck daer dan is de Meny, de Maſticot, Brezilje Verwe, Fermilioen, en oock den Aſcus konnen wel ſtercke Gomme verdragen, maer alle de andere Verwen moghen wel met wat mager Gom-water ghetempert zijn. 't Geen men tot Carnatie ofte Lijf-Verwe in de Naeckten wil ghebruycken, temperen ſommige met Lijm-water; dan deſe wil wel wat warm verbeſicht werden.

De Gomme nu diemen in 't ghemeen ghebruyckt, is Arabiſche Gom: Deſe ſteltmen te ſmelten in ſchoon Regen-water; gheſmolten zijnde, ſijghtmen die door een ſchoonen doeck, en men bewaert het voor ſtof en vuyligheyt in een Glaſe Fleſſe. Andere die Curieus zijn, of alleen tot hun vermaeck de Water-Verwen handelen, nemen Rooſe-water, ofte ander gemeen Water dat door Diſtilatie overghehaelt is, en laten daer de Gomme als geſeyt is in ſolveren, welcke dan ſoo licht niet en komt te bederven, of muſtigh te riecken. En op datmen in 't gebruycken van 't Gom-Water daer mede niet en ſoude ſwatelen, ſtorten, ofte in 't bydoen ontrent de Verwen ſich vergiſſen, ſoo kanmen een lange Schaght nemen die onder even opgeſneden is, en boven een kleyn lucht-gaetjen heeft; wanneermen deſe in de Fles ſteeckt wortſe vol Water, dan de Vinger daer op gehouden, blijft het Water daer in tot men 't wederom lucht geeft, op de wijſe van een Wijn-Pomp die de Wijn-Proevers ghebruycken; en aldus kanmen ſoo weynigh teffens nemen alſmen wil. Dan men kan van die Glaſe Tuyt-Fleskens nemen, die

die noch wel ſoo gemackelijck komen, ten ware men dat in Quantiteyt verbeſighen moeſte, en dan kanmen ſich ſoo licht niet vergieten.

Het thiende Capittel.

Door wat middel men de Water-Verwen ſal te bate komen wanneer die niet wel en willen loopen, of op het Papier vatten.

DEwijle meeſt alle Verwen diemen inde Verlichterie-Kunde gebruyckt van die natuere zijn, datſe geen vettigheyt noch onſuyverheyt en willen lijden, en deſwegen op het Papier ofte Parquement daermenſe op handelen wil, dickwils niet na behooren en willen vatten, invoeghen het Werck hier door op veel plaetſen ſeer ſchurft en onvolmaeckt moet blijven, 't welck oock in 't Arbeyden een verdrietige moeyelijckheydt baert, en groote tijdt wegh neemt, om in 't aenleggen de gronden te doen decken: ſoo ſalmen om ſulcks te verhoeden, deſe remedie daer tegen te werck konnen ſtellen.

Neemt een verſche Oſſe-Gal, koockt dat ſap daer uyt met wat zout, ſoo langh over goet Vyer tot datſe geen vuyligheydt noch ſchuym meer opwerpt, telckens dat luchtigh en ſchoon affſcheppende; dat gedaen zijnde ſteltſe te kouwen, en bewaertſe alſdan in een Glaſe Flesken

buyten

buyten alle vuyligheyt. Wanneer nu uwe Verwen in het aenleggen ofte anders beginnen te haperen, alſoo datſe niet wel voortvloeyen en willen, ſoo ſalmen een kleyn dropken van deſe Galle in ſijn Verwen doen, en alſdan ſullen ſy bequamelijck komen te loopen, en op het Papier vatten. Men mach deſe Remedie vryelijck en ſonder hinder van ſijne Verwen gebruycken, gemerckt deſe Galle de Verwen geen Coleur en geeft noch en neemt; alleene iſſet wat Vies voor die gene welcke gewoon zijn hun Pinceelen dickwils inde Mondt te ſteecken, daermen ſich van mach leeren wachten.

Staet oock noch aen te mercken datmen niet meer Verwe met deſe Galle en behoeft te mengen alſmen voor die tijdt ghebruycken ſal; en niet eer voor dat het noot doet; want men niet altijdt in dit ghebreck en komt te vervallen. Wanneermen voor en ghevallighe reyſe hier in verlegen was, ende de voornoemde Galle niet by de handt hadt, ſoo hebbe voor den Liefhebberen niet willen achter houden, datmen hem met de Etter of Smout uyt de Ooren wel behelpen kan, want een weynigh aen u Pinceel gedaen, geeft terſtont veel in 't gebruyck, &c.

Het elfde Capittel.

Hoemen ſijn Verwen in het gebruycken ſuyver ſal bewaren.

OM in het gebruyck uwe Verwen ſchoon te behouden, ſoo en is niet geraden die uyt

de

de ſchulpen te verbeſigen, en met de Pinceel daer veel in te ſwadelen, wantmen voor eerſt daer in de temperantie, en vermenginghe van verſcheyde Verwen niet wel doen en kan: om welcke reden eenighe ſtucken dick Glas, het zy rondt ofte vierkant, ſoodanigh als wy die in het eerſte Capittel hebben beſchreven, ſeer bequaem zijn: Op deſe kanmen ſijn Verwen met een dun ſwack Mesken leggen, temperen en mengen, ſoo alſmen die om te Coloreeren wil gebruycken. De houte Paletten gelijckmen tot de Oly-Verwen ghebruyckt, en zijn hier niet bequaem toe, om dat het Water altijt genegen is in 't hout in te trecken: Oock gaet het hout in 't temperen ſomtijts een weynigh af, waer door de gloeyentheydt vande Coleuren ghecorumpeert werdt, 't welck het Glas om ſijn gladde hardigheydt niet en doet: het laet hem mede ganſch ſuyver afwaſſen, alwaert oock datſe met ſtijf Gom-water daer hart aen gedroogt waren, ſoo konnen die met een weynigh ghemeene Seep daer op te ſmeeren, terſtont wederom afgenomen en reyn als te vooren gemaeckt werden. Hier op iſſet dan datmen ſijn Verwkens ſeer ſchoon en ſuyver leggen, temperen en behouden kan, om die van daer na ſijnen luſt te verbeſighen; ten ſy voor d'Afzetters, of andere die de Verwen in menighte van nooden hebben, deſe moghen haer behelpen ſooſe beſt konnen, het ſy met Backtjens, Glaſen, Schulpen, Potjens, en diergelijcke.

Het twaelfde Capittel.

Op wat mannier men het Papier, of Kunst-Bladen daermen Verlichterie op Schilderen, ofte Illumineeren wil, moet Lijmen, ofte Planeeren en vastmaecken, by aldien 't noodigh is, op dat de Verwen niet en komen door te vloeyen.

OM alles op order te seggen, soo is noodigh dat, eer wy tot het handelen der Water-Verwen selfs komen, yets aengaende het planeeren en vastmaken van het Papier aen mercken, op dat, soo het uyt hem selven onbequaem waere, bequaem mochte gemaeckt werden, om de Verwen te draghen; aengesien dat het dickwils ghebeurt (insonderheydt in de Print-Kunst, Landt-Caerten, en Weerelt-beschrijvende Boecken,) datse seer leelijck doorslaen; gelijcker oock andere Papieren zijn, die vastigheydt ghenoegh hebben, daermen hem te vooren moet van verseeckeren, of Planeeren die evenwel, om 't wis voor 't onwis te nemen, en geen bedorven Werck te maecken. Tot de dinghen diemen selfs Inventeeren wil, kanmen wel schoon suyver en vast Papier verkiesen; dan het Witte Maeghde-Perquement, heeft het Planeren geheel onnoodigh.

Het

Het Planeeren nu salmen aldus te Wercke stellen. Neemt vanden besten Witten Lijm, Koockt die in schoon Regen-water, tot soodanigen stant van dickte, dat deselve kout geworden zijnde, het sop van gestooft Kalfs-vlees ghelijck is. Alsmen dit ghebruycken wilt soo maecktmen 't wederom warm, neemt een suyvere en sachte Spongie, en strijckt u Papier over al wel vochtigh met dit selve Lijm-water, en lecht het buyten stof, sant en andere vuyligheyt te droogen. Dese manniere is seer bequaem tot de dinghen diemen niet en wil Vernissen, ghelijckmen dat aen Curieuse Verlichterie weynigh komt te doen; dan de Print-Konst, en andere dinghen diemen affetten wil om gevernist te werden, salmen met witte Vis-Lijm planeeren, als vooren; de eerste reys droogh zijnde, salmen die andermael planeeren; ende droogh wesende, machmen daer op beginnen te wercken, volgens de mannieren die wy hier na sullen stellen. De Caert-Boecken, en wat van die slagh is, worden oock wel gansch in Lijm-water doorgehaelt, na de wijse diemen ghemeenlijck houdt in 't Planeeren van alle Boecken. Doch hier in laten wy yeder sijn Vryheyt behouden.

Het derthiende Capittel.

Van eenige algemeene dingen, die in het Coloreren met Water-Verwen, noodigh dienen verstaen, en waergenomen te werden.

AEngesien dat den Liefhebber in 't vervolgh van dese Verlichterie-Kunde, dickwils van het aenleggen, schaduwen, diepen en hoogen sal gewaeght vinden, als zijnde de voornaemste doeningen in 't oeffenen der Water-Verwen; soo sal het noodigh zijn, kortelijck van elcks yets tot grondighe verstaningh daer van aen te mercken, wantmen sonder grondige kennis daer van te hebben, tot de volkomene oeffeninghe deser Konste niet en kan komen.

Wy beginnen dan eerstelijck het aenleggen te verklaren, zijnde het begin van alle wercken diemen in dese Konst wil aenvangen. Aenleggen dan is, soo wanneermen eenigh dingh, met eenerhande Coleur van Verwe diemen daer toe verkiest, na sijn believen vlack en eenparigh aenleyt en simpel overdeckt, sonder eenighe schaduwe of dagh waer te nemen. Aengeleyt zijnde, soo volght wanneer dat Coleur droogh is, datmen het uytschaduwe en verdiepe, ghelijckwe dat doorgaens in 't vervolgh soo sullen noemen; en geschiet op die gront, welcke te vooren

vooren aengeleyt is ; fulcks gefchiet altijt door een Verwe welcke veel vetter , ftercker ofte bruynder is , als die daer fy mede beleyt is : waer door dan de Parthyen van doncker en licht onderfcheyden en afgepaelt werden ; alfoo datmen de fchaduwen , en de vlackheydt der dingen kan befeffen, en fiet uytheffen, daer fy te vooren plat fchenen; welcke dingen klaerder konnen afgenomen worden uyt het gene van doncker en licht in onfe Inleydingh tot d'Algemeene Teycken - Konft, over defe dingen ghefeyt is ; welcke alles hier toe kan betrocken werden.

Nu de derde waernemingh die is verhoogen, welcke op de lichte plaets van alle dingen, als daer den dagh fonder eenige fchaduwe het fterckft opvalt, moet gefchieden; en komt defe verhooingh meeft te gefchieden op hooge en uytfteeckende parthyen, gelijck aen de Menfchen op de Kaecken, boven op de Neus, op het Voor-hooft, Kinne, Schouderen, Borft, Billen, Elleboogh, Knyen, &c. Van gelijcken in Kleedinghen op de ployen, en vlacke deelen der Ledematen die door defelve werden uyt-gedruckt ; en voorts alles wat fich boven de vlackte verheft ; dit doetmen met een lichter Verwe en blyer Coleur, als daer 't mede aengheleyt is : en verhooght het alfoo als het na fijn Trap min of meer, na het fterckfte licht aerdende, verlicht is, om dat te doen ronden, en voorkomen, &c.

Men fou de grondige verftaningh defer dingen bequamelijck konnen doen befeffen, uyt de manniere diemen houdt in het Teyckenen op Grondt-Papier, daer van wy in onfe Teycken-

Kunst hebben ghesproocken; 't welck wel begrijpende, valt geen moyelijckheydt om het handelen vande Water-Verwen te verstaen. En om een ghelijckenis van die beyde te stellen, soo kanmen aenmercken dat het aenleggen, soo veel als de vlackte van 't Gront-Papier te weegh brenght; de schaduwen nu diemen op het Gront-Papier doet, komen oock over een met de schaduwen diemen in 't Schilderen met een stercker Verwe over 't aengeleyde heen leght; de hooghsels komen van gelijcke over een; de diepsels accordeeren met de toetsen, diemen hier en daer inde Teyckeningh inset; invoegen geen onderscheyt tussen het Teyckenen en Verlichterie-Schilderen en is, als de handelingh vande Pinceel, en datmen sich telckens inbeelt dat yeder aengeleyt Coleur daermen op Schilderen moet, een soort van Gront-papier is daermen op Teyckent, en datmen voor die tijt de handelingh van Teyckenen oeffent, diemen wassen noemt. Staet oock noch aen te mercken, datmen de schaduwen, diepsels en hooghsels, alle tijt moet schicken, na dat het Coleur vande gront-vlackte is, op welckmen die komt te leggen: want die niet evenredigh zijnde, soo sullense of te hart, indiense te sterck zijn, ofte flets en Kernemelckachtigh by aldiense niet behoorlijck krachtigh en zijn. Men moet oock sorge draghen, dat de dinghen, diemen met Water-Verwen Schilderen wil, niet te sterck of hart en zijn omgetrocken, op datse besijden de Verwen den Meester niet en blijven spelen, en 't Werck kinderachtigh doen staen, even of het maer met de Verwen tussen de bepalingh vande omtrecken en was ghevult; op de wijse als

de

de Wijven hun gedruckte Mutſen met Sye ſteeken , datmen de Kinderen tot een Voorbeeldt ſou mogen geven , om 't eerſte begintſel inde Verlichterie-Kunde te doen : Dan een verſtandigh Oeffenaer moet de natuer der Teycken en Schilder-Konſt volgen. Maer inde verlichterie, diemen doet omtrent Printen of Gedruckte Kunſt , daer moetmen letten hoedanigh den Meeſter en Plaet-Snyer de trecken , hier hart, daer flaeuw en ſacht gemaeckt heeft , en ſoo oock aengaende de ſchaduwen door de Artſeeringen aengeweſen , op datmen daer de ſterckheydt van Coleuren bequamelijck na ſchicken magh , en al iſſet datmen in deſen de Artſeeringhen ſachtelijck door de Verwen ſiet ſpeelen, 't ſalder niet te ſlimmer om moghen gheacht weſen.

Hierom ſoo machmen , ſoo in het Schilderen als Affetten, de Verwen in 't gemeen (inſonderheyt daermen de dingen eerſt mede aenleyt) wel wat dunne en niet dick of kladdigh bewerpen ; invoeghen de held're witheydt van 't Papier ofte Parquement daer een weynigh doorblicke, 't welck de meeſte Verwen doet ſchoon ſchijnen. 'k Heb door ervarentheyt gemerckt, dat de Verwen , diemen tegen een doorluchtig Glas aenſtrijckt , veel ſchoonder ſchijnen dan wanneermen die tegen een Planck of ander duyſter Lichaem komt te leggen ; door welck het voorgaende Groot Deels kan beveſtight werden.

Het veerthiende Capittel.

NA-RICHTINGH,

Vande Plaetsen en Verwen, diemen in een Stuck Verlichterie, eerst sal aenleggen, om 't selve wel te mogen voleynden.

HEt is oock noodigh al vooren aen te mercken, wat saecken en Coleuren eerst in een Werck moeten aengeleyt werden, want 'er aen de schickingh der Verwen d'een ontrent d'ander veel gelegen is, ghemerckt het Cieraet in alle ordineeringh hier door te wege ghebracht wert; daerom men die altijt soodanigh moet verdeelen, dat d'een d'ander niet en kome te verdrucken, maer veel eer elkanderen tot vercieringhe dienen. Men kan de schickingh der Verwen uyt veel gheschape dingen leeren, soo wanneer men sijn bespiegelingh inde Vruchten, Bloemen, en andere dingen met oordeel ende opmerckingh aenleyt: Insonderheyt sietmen dat de Verwen vande Bloemen des Velts, op een bysondere wijse aerdigh en schoon zijn by den ander geschickt; invoegen dat niet een Coleur vande selve wanschicklijck inde oogen van den Beschouwer en kome te vertoonen, die niet d'een tot verheerlijckingh van d'ander en kome

te

te ſtrecken : Waerom oock onſen Salighmaecker, deſe volmaecktheyt der Bloemen verſtaende, ſeyde, dat Salomon, en al ſijn Heerlijckheydt by deſelve niet en was te gelijcken.

Om dan de ſchickingh der Coleuren in order te nemen, en te ſien wat Verwen vorder dienen in 't Werck gheſtelt te werden, ſoo ſalmen acht gheven op deſe Vijf volghende Trappen.

Voor Eerſt dan ſalmen de Lochten in ſulcker mannieren aenleggen en Coloreeren, als wy daer van op het eerſte Capittel van dit Tweede Deel ſullen aenwijſen.

Ten Tweeden, ſoo ſalmen de Sant-Gronden, Steen-Gronden en voorkomende Gronden, aenleggen, in mannieren als geleert ſal werden.

Ten Derden, ſoo leght aen al het Naeckt dat in u ganſche Stuck Wercks ſal komen.

Ten Vierden, leydt alle Hair en Baerden aen, als oock dat van de voornaemſte Beeſten, beneffens eenighe Boomen, Tacken, Stelen, en ander Hout-werck dat van dien aert is.

Ten Vijfden, ſoo moetmen alles dat met Bezie-Geel, Saffraen, of andere Verwen die ganſch doorſchijnigh zijn, en geen Lijf genoegh hebben om te decken, aenleggen; en voor eerſt op den witten grondt afvaerdighen, om dat ſy op geen andere Verwen en deckt, het zy Kleedinghen ofte anders. Soo ſalmen terſtont

door dese vijf aengeleyde dingen (sonder datse nochtans behoeven heel opgemaeckt te zijn) een aengename en verstandige scheydinge sien, waer door u als van selfs sal aengewesen worden, wat Coleuren ghy al verder en verder, na den aert en natuer van u Werck, d'een by d'ander sult moeten aenleggen; gemerckt het eene Coleur u sal seggen wat Verwe het by hem van nooden heeft, op dat het zedighlijck afsteecke en by malkander gehouden worde.

Eynde van 't Eerste Deel.

HET

Het Tweede Deel vande Verlichterie-Kunde.

Het eerste Capittel.

Raeckende de Oeffeningh en gebruyck der Water-Verwen, omtrent allerhande dingen in 't bysonder, om die natuerlijck na de Konst te Coloreeren en te Schilderen.

WY achten Gunstighe Liefhebbers, eer wy de Practijckige Oeffeningh vande Verlichterie beginnen te Leeren, niet ondienstigh te wesen, dat dit eerste Capittel tot een Inleydingh diene, om daer in kortelijck yets aen te mercken, 't gene tot bysondere Na-richtingh in desen dienen kan.

Voor Eerst dan, dewijle allerhande mannieren van Schilderen, het sy Verlichten met Water-Verwen, ofte Affetten, &c. soo wel als de gansche Schilder-Konst, vloeyt uyt de Teycken-

ken-Konſt; en dat ſonder deſſelfs kennis, niet wel yets grondighs en kan verſtaen werden; ſoo willen wy ernſtigh aen-gepreſen hebben, datter mach acht gegeven werden op alle de Obſervantien, en Leſſen die wy in onſe algemeene Teycken-Konſt hebben voorgeſtelt; aenghesien tuſſchen Verlichterie Schilderen en Teyckenen, geen onderſcheyt en is, dan het kennen en leggen der Verwen door de Pinceel, in alle evenredigheydt met de Teycken-Kunde over een komende, als hier vooren in 't derthiende Capittel is geſeyt.

Wanneermen nu Verlichterie Schildert, die men ſelfs Inventeert en Teyckent, Copieert, ofte dat men eenige Print-Konſt natuerlijck wil Coloreeren, ſoo ſalmen oock altijdt acht geven op de eenparigheydt en vlackigheydt, en oock byſonderlijck op de houdingh, of voor en achter uytwijcken, 't welck hier door t'onderſcheyt der ſtercke en flaeuwe Verwen moet voortgebracht werden; met die vlack en proportioneel verminderende aen te leggen, ſonder dat die eenige hardigheyt of ſtijvigheyt veroorſaecken.

Men moet inde Water-Verwen oock Noteeren, dat daermen tweemael een en de ſelve Verwe over den anderen leyt, dat deſelve alſdan meeſt altijt veel donckerder ſal weſen dan te vooren doeſe alleen enckel lagh; en dat inſonderheyt in doorſchijnige en dunne Verwen: maer de lijvighe en vette Verwen zijn dat ſoo licht niet onderworpen, ten zy men die (gelijck de Water-Verwen dat geerne lijden) wat teer en dunne komt te leggen; waer van de reden in 't voorgaende geſeyt is.

Oock kanmen ſich een manniere aenwennen, datmen

datmen in veel plaetſen, daer men gewoon is wit te gebruycken, om eenige Witte Lijnwaten en anders aen te leggen, den grondt van 't Papier laet dienen, en ſchaduwen dat alleen flaeuwelijck, op deſelve wijſe alſmen doen ſoude ſoo wanneer dat met Loot-wit aengeleyt was; als breeder in 't vervolgh op verſcheyden voorvallen ſal aengemerckt werden.

De dingen diemen ſelfs inventeert, ofte na het Leven Teyckent, om daer na met Water-Verwen te Coloreeren, ſalmen alderbequaemſt alleen met Pot-loot ſuyver en loſſelijck omtrecken, de reſte moetmen dan met de Pinceel en Verwen voort uytvoeren.

Soo dienter mede in 't algemeen aengemerckt, weghen het handelen vande Verwen, datmen alle 't gene eerſt is aengeleyt, moet laten droogen, en daer na de ſchaduwe en Hooghſel over heen leggen; wantmen daer in nat zijnde, niet wel en kan Schilderen, als inde Oly-Verwen; noch oock de ſchaduwen met het vlacke algemeen licht tegen den anderen te ghelijck aen-Schilderen; hoewel eenige dingen (als lochten en diergelijcke) inde Water-Verwen, inden anderen moeten verdreven werden; waer van op ſijn plaetſe aenwijſingh ſal gegeven werden. In de Water-Verwen ghebeurt het dickwils, dat alſmen op de eerſte aengeleyde Verwe, ſchoon ſy droogh is, wederom met andere Verwe te langh komt te Schilderen, de onderſte wel wederom komt los te worden, en ſich niet als met groote moeyte wederom laet decken; dan als dit gebeurt, is niet beter om van 't lange Martelen bevrijt te zijn, datmen het laet hart opdroogen, en dus ſalmen 't alſdan genoegh af-

veer-

veerdigen, en van andere ſwarigheden dieder ſouden konnen overkomen, bevrijt zijn. 't Welck het voornaemſte is dat wy hier hadden aen te mercken.

Het tweede Capittel.

Hoemen allerhande Lochten na de Getempertheydt des Weders aenleggen, handelen en Coloreren ſal.

OM eenen ſchoonen held'ren locht, die hem tot klaer en droogh Somer Weer, met Sonneſchijn ſtreckt, wel aen te leggen, ſalmen nemen ſchoon Aſcus-Blaeuw, met wat Wits getempert, en leggen dat boven in het opperſte aen, daer hy gemeenlijck ſterck blaeuw moet weſen. Dit alſoo geleght weſende, ſalmen een dun purperken, onder het Blaeuw leggen, en dan met een ſaght Borſtelken of Vis-Pinceel het benedenſte van 't geleyde Blaeuw, ſonder het opperſte te raecken, op het Purper onder den anderen verdrijven, datmen met een bevochtight Gom-water Borſtelken bequamelijck doen kan; latende het bovenſte ſchoon Hemels Blaeuw: Aldus verdreven weſende, ſalmen onder het uyterſte van het Landtſchap, boven 't flaeuwſte, ofte daer de Locht achter de Berghen, en beneden den Orizont of Zighteynder

eynder ſchijnt te gaen , een geheel dun Maſticot ſtrijcken, leggende alſoo een ſtreeck langhs het voorſchreven Landtſchap, of Berghen , en drijven dat alſoo van onderwaerts , naer het Purperken toe , tot het daer in ſmelte en ſich verliese : 't Welck wel met een luchtighe en veerdighe handt ſonder daer in te knoeyen wil gedaen weſen, want anders wort het vuyl, en loopt ſomtijdts oock wel perijckel om door 't Papier heen te arbeyden. Aldan machmen met een ſtercker Purper hier en daer wel eenighe ſtreecken over 't geleyde Purper heen maecken, dat ſoo veel als Vlacken van vergelegen Wolcken vertoonen , die d'een min d'ander meer, vande Sonne-ſtralen, doorſchenen werden. Inſghelijcks ſalmen op het voorſchreven Maſticot komen , dat alſoo verdreven en onder den anderen vermenght is , met Meny, en wat Wits om alſoo wat vierige ſtralen aende locht te maken , gelijck gemeenlijck in eenen vierigen en heeten Somer-dagh geſien wert.

Ten Tweeden, een ſchoonen, ſuyv'ren, en geſtreckten locht , die wat ſommer en koelder van gheſteltheydt ſchijnt, ſonder veel verſcheydentheyt der Coleuren , moet aengeleyt worden met ſchoon Aſcus, als boven geſeyt is ; en met dit ſelve Blaeuw dat met wat meer Wits getempert is, ſalmen onder het bovenſte Blaeuw aenleggen, en ſoetjens van boven nederwaerts verdrijven, invoegen dat het altijdt een verſoetend' Blaeuw blijve, en op den Orizont het lichtſte kome te weſen; dan ſalmen met den voorſchreven Aſcus hier en daer eenige veranderlijcke ſtreecken, flaeuwelijck in 't verſchiet aenwijſen, altijt opmerckende datſe wijckende blijven, en groote ruymte vertoonen. Ten

Ten Derden, een ſeer Vyerige en brandende locht ſalmen boven aen met flaeuwer Blaeu als de voorighe aenleggen, en ſachtjens na den aert der Schilder-Konſt en houdinge, neerwaert drijven; dan ſalmen met Meny, en wat Wits, eenige ſtralen ſtreeps-wijs, met lange verflauwende ſtreecken over het onderſte Blaeuw treccken; dan noch met een ſtercker Purper hier en daer, daer onder geſtraelt, en t'ſamen ſachtjens na de Konſt met een Gegomt Borſtelken onder den anderen verdrijven, invoegen het een vyerige Lucht kome te vertoonen. En ſtaet hier aen te mercken, datmen de Coleuren inde Luchten, als Meny, Lack, Purpur en Maſticot wat dunne en Teer moet nemen. Want al-hoe-wel wy die ſterck noemen, ſoo verſtaen wy dat ten opſicht van datmen ſoodanige Coleuren veel flauwer inde Lochten dan in veel andere dingen is gewoon te leggen, om dieſwil dat de Lochten anderſints veel te hart en onplayſant ſouden ſtaen, en Solders ſouden ſchijnen die met lappen en brocken, als een Bedelaers Mantel aenden anderen geflanſt waren.

Ten Vierden, een Wolckachtighe locht ſalmen het Blaeuw daer van, met Aſcus en Wit aenleggen, ofte ſoo hy ſoo ſchoon niet behoeft, een weynigh Kool-ſwart daer onder doen. De Wolcken nu, ſalmen met Wit en een weynigh Kool-ſwart dunne beleggen, oock wel met wat Indy-Blaeuw, of een weynigh Purper daer onder, &c. Men kan deſelve oock wel door het ſchoon Papier vertoonen, en met Wit en Swart, en ſomtijdts wat Purper daer onder, hier en daer de ſchaduwen ſachtjens aenleggen en beſchommelen, omſe alſoo na hunnen aert lucht-

jens

jens uyt malkanderen te doen ſwellen; datmen na den aert van het leven, en hoedanigheydt vande lucht, diemen vertoonen wil, moet ſchicken. Is de Lucht ſchoon ſoo machmen de Wolcken wat meer ſchaduwen, op dat het Licht ſterck uytkome en ſijn kracht betoone; is hy Regenachtigh en Droevigh ſoo ſalmen hem met Indie-Blaeuw, Cool-ſwart en wat Purper, oock wel wat Wit daer onder ſchaduwen. Is het Nacht, ſoo ſalmen hem met Kool-ſwart en Bruyn Blaeuw ſchaduwen, even als de Roock. Is hy brandende, en als opgaende aenden dagh, of ondergaende aenden Avondt, ſoo ſalmen by de Wolcken, die alſdan met Meny of Purper en Wit geſchaduwt zijn, van deſelve Meny, of Maſticot en Meny, of Meny met Saffraen nemen, en beſtralen de Locht onder de Wolcken hier en daer, van onder opwaerts, invoegen hy ontrent den Orizont van u Lantſchap vyerigh ſy, ghelijck de opmerckingh van het leven, op verſcheyden wijſen Leert.

Ten Vijfden, om in of uyt de Locht een ſchijnſel te maken, daermen eenige Heerlijckheydt inden Hemel wil vertoonen; ofte om 't Hooft van eenigh Heyligh Perſonagie, of oock wel eenigh Teycken inde Locht, daer hem dan een helderſchijnend' Licht uyt den Geelen openbaert, 't welck het binnenſte ofte hooghſte licht wort ghenaemt; daer toe ſalmen nemen Bezy-Geel ofte Maſticot. Oock ſoo neemtmen tot een ſtralende Sonne-ſchijn Saffraen met Meny, en hooghtet met Schulp-Gout, en ſoo voorts; d'andere voorvallen en gematightheden der Lochten, moetmen uyt deſe voornoemde ſien te ſchicken, want alles niet wel en kan

geschreven werden, om de menighvuldige veranderingen dieder in gesien werden: Waerom wy den Verstandigen Konst-Oeffenaer tot het Leven, en andere fraeye Schilderyen van goede Meesters heen wijsen.

Het derde Capittel.

Vande Gronden, en verscheyde Mueren, van Kamers, Zalen en diergelijcke.

TOt eenen gemeenen Muer die uyt den rooden komt, neemtmen Fermilioen, of Bruyn Root en Wit, na dat hy nieuw moet schijnen, en schaduwt die met Bruyn Root en wat Roet daer onder.

Andere Mueren met Swart en Wit aengeleyt, schaduwtmen met dun Swart.

Een Muer met Swart, Wit, en Purper aengheleyt, moetmen schaduwen met Lack, en Swart.

Wilmen eenige andere Mueragien aenleggen, daer eenighe Beelden of Persoonen inde Zalen ofte Kamer staen, die moetmen schicken, na alsulcken Verwe als ghy tot uwe Beelden nemen wilt, op datse altijt verschilligh van Coleur, en uyt den grondt souden uytheffen, en niet door de gelijckheydt van Verwe en donckerheyt aenden anderen blijven vast-sitten, dat voornamentlijck door de sterckheyt van 't Coleur,

leur, wanneer die niet proportioneel met de ſtant-plaers is, komt te gebeuren: Want de Beelden moetmen of doncker tegen eenen lichten gront, of licht tegen eenen donckeren gront uytkomen; gemeenlijck ſietmen dat de dingen, die van het gemeen dagh-licht beſchenen werden, ſodanigh verlicht zijn, dat de beſchaduwde zijde van de Lichamen donckerder teghen haren grondt uytkomen, en de verlichte Party lichter dan den grondt vertoont; door welcke ſchickingh het natuerlijck leven ſich altijdt reddet. Waer van wy de reden hier van ſouden konnen toonen, by aldien 't niet te verr' buyten ons voornemen gingh. 't Gebeurt oock dat de Lichaemen geheel doncker tegen en lichten gront uytkomen, en wederom heel verlicht tegen eenen donckeren grondt, en dat nochtans ſoo ſacht, datter geen grooter verſchil tuſſchen de Coleuren geſien en wort, als tot de natuerlijcke houdingh, van Verw en diſtantie, van nooden is; waer op dan als een gewightigh deel der Schilder-Konſt te letten ſtaet. Wy meenen daer oock in 't leſte Boeck van onſe Schilder-Konſt, breeder betoogingen van te doen.

Soo ghy nu eenige Voor-gronden ofte Zant-gronden aenleggen wilt; dat doet dunnekens met Bruyn-Oocker na hun verſcheyden aert, lichter of donckerder, en ſchaduwtſe na behooren met den ſelven Bruyn Oocker, en de ſterccke kantige Rots-kluyten met Roet; alles na dat ſy verr' ofte na by het geſicht leggen, op dat de voornoemde houdinge daer in mogte geſien werden, wantmen ſoo wel in het Aſſetten ofte Verlichterye Schilderen daer voor moet ſorge dragen, als in het Teyckenen en Schilderen,

gemerckt dese dinghen , alle van een Natuere zijn.

Het vierde Capittel.

Hoemen het Naeckt, met de Water-Verwen Coloreeren sal.

KOmende nu tot de derde Werckingh, om de order te volgen die vooren is geseyt, soo beginnen wy aen de Naeckten : En eerstelijck van het Naeckt der Vrouwen en Kinderen : en hoewel datmen hier in neerstigh het Leven moet volgen, soo willen wy evenwel yets daer van seggen.

Om dit dan na de beste maniere te doen, soo neemt Veneets Schelp-Wit, lichten Oocker en een weynigh Fermilioen: daer sommige oock wel wat Lack onder doen, maer 't moet spaersaem ghebruyckt werden, om dat het anders Paersigheyt inde Naeckten veroorsaeckt, daerom salmen in 't aenleggen toesien , dat het of niet te bleeck en is , op dat het geen Vis in plaets van Vlees en lijcke, of te root als offe het vel afgestroopt waren , en niet paersigh of blaeuw offe verworght en in 't bloedt verstickt waren. Dus wel aengeleyt zijnde, salmen met schoone Lack, en wat Fermilioen daer onder de Lippen, Wangen, Kinne, Knyen, en Teenen bloofeeren, en schaduwen 't Naeckt voorts met gevreven Smee-Kool-Swart en wat Lack, of Bruyn Root ; dat mede met schoone Lack

en

en Bruyne Schijt Geel kan geſchieden, als mede Lack en Ooſt-Indiſchen Inct, &c. Daer na ſalmen 't hoogen met Wit dat effen met Lack, ofte wat Fermilioen gebroocken is ; wantmen noyt in 't Schilderen ſuyver Wit op het Naeckt tot Hooghſels en moet gebruycken, op dat het in plaets van Vlees geen Vis en kome te gelijcken; ſtaet oock noch aen te mercken, datmen het Naeckt van heele jonge Kinderen wel wat rooder van Colorijt mach maecken dan de Volwaſſene, want het leven dat oock veeltijts ſoo heeft.

Indienmen nu het Naeckt der Vrouwen ofte Kinderen wat Bruynder wil Coloreeren, ſoo ſalmen een weynigh Bruyn Oocker daer in doen, en dat ſchaduwen met Kool-Swart, Lack, en wat Roet, na dat het vereyſt doncker te zijn.

Tot het Colorijt van d'Oude Vrouwen, ſalmen nemen Fermilioen, Loot-Wit en Bruyn Oocker, daer mede aengeleyt zijnde, ſalmen dat ſchaduwen met Lack en Roet, of Roet uyt den Schoorſteen, en hoogent met meer Wit als Fermilioen. Men kan van deſe in 't algemeen Noteeren, datſe dickwils wat Geel-achtigh-Bruyn van Carnatie zijn.

De Doode Jonghe Vrouwen en Kinderen, ſalmen aenleggen met Loot-Wit, Bruyn-Oocker, en weynigh Indigo ofte Kool-Swart, en met roet uyt de Schoorſteen, en Ooſt-Indiſche Inct, of Kool-Swart en Wit ſchaduwen, d'Hoogſels mogen wel by na Wit weſen.

Tot d'Oude doode Vrouwen, ſalmen nemen Bruyn Oocker en Loot-Wit, en ſchaduwen dat met dun Roet, en op de donckerſte plaetſen met Roet en Swart, d'Hooghſels moetmen

ſchicken na den aert der aenleggingh, met Witten Oocker, oock wel wat Kool-Swart daer onder.

Komende tot de Jonge Mannen, daer toe ſalmen nemen Loot-Wit, Geel en Bruyn Oocker, Fermilioen en ſomtijts wat Bruyn Root, oock wel wat Lack, &c. na datmen de Conditie van het Beeldt datmen Coloreert, wil geſtelt hebben; in 't gemeen willen de Mannen wel wat bruynder en gloeyender dan de Vrouwen geaert zijn. Deſe ſalmen ſchaduwen met Lamp Swart en Bruyn Oocker, als mede met Fermilioen, ofte Lack en Bruyne Schijt-Geel, en Hoogent met Wit, Geel-Oocker en Fermilioen. Voorts is de bloſeeringh als vooren geſeyt is.

d'Oude Mannen leytmen aen met Wit, Bruyn Oocker, en Fermilioen onder den anderen, dit ſchaduwtmen met meer Roet uyt de Schoorſteen dan Swart, en wat Bruyn Root daer onder, en hoogent voort met Wit, Fermilioen, en wat Bruyn Oocker.

Tot de doode Mannen, neemtmen meeſt Loot-Wit en Bruyn Oocker, weynigh Swart en wat Lack daer onder, na datmenſe Bleeck, Blanck, Geel, of Bruyn wil hebben. Men ſchaduwt deſe met Roet, en hooghtſe met Wit, Oocker, en wat Swart of Indigo.

De Satyrs, en Velt-duyvelen, ſalmen aenleggen met ſterck Bruyn Oocker, Wit en Bruyn Root daer onder, na datmenſe Bruyn, Geelachtigh, of Root-Verwigh wil gecoloreert hebben, deſe ſchaduwtmen met ſterck Roet uyt de Schoorſteen, en hoogent met Wit, Geel en Bruyn Oocker, &c.

Het

Het vijfde Capittel.

Hoemen alderhande Hairen van Mannen, Vrouwen ende Kinderen, Coloreeren sal.

HEt Hair vande jonge Kinderen, salmen als der jonge Vrouwen en Maeghden aenleggen, doch daer altijt wel in acht nemen, de verschillige Colorijten die in deselve komen te vallen; als namentlijck dat d'een veel Geelder, Bruynder, Vaelder, Blonter, ofte Swarter en Graeuwer als d'ander is ; 't welckmen moet navolgen met de Temperantie der Verwen, om het leven best te treffen, 't welck den Konst-Oeffenaer moet aenmercken, en in sijn doen gheduerigh overwegen, op dat hy niet en doe als den Onverstandigen Landtman die sijn ploeg altijt inde oude vore stelt; en soo doende, (gelijckmen seyt) alles uyt eenen Pot Schilderen. Hierom salmen altijt den Ouderdom, de Conditie en de qualiteyt hoemen die hebben en vertoonen wilt, wel aenmercken.

De Hairen der jonge Kinderen dan en oock der jonghe Vrouwen, salmen aenleggen met Bruyn Oocker, en hooghen met Masticot en Wit, ofte met Geel Oocker en Wit, somtijts met een weynigh Bruyn en Wit, en om de veranderingh kan men 't verscheydentlijck hoogen, men schaduwt dit met Roet en Swart, ofte Roet alleen, na datmen 't sterck aengeleyt heeft.

Men leyt de Hairen der Kinderen en Vrouwen oock met lichten Oocker aen, en ſchaduwt het met Bruyn Oocker, en hoogtet met Maſticot en Wit, of Maſticot alleen.

De Vrouwen Hairen van goeden Ouderdom, ſalmen aenleggen met Bruyn Oocker, en wat Swart onder den anderen, en ſchaduwen dat met ſtercker Bruyn en Swart, men kan dit hoogen met Bruyn Oocker en Wit.

De Grijſe Vrouwen Hairen, ſalmen met meer Swart als Wit aenleggen; Swartachtigh ſchaduwen en met Wit hoogen.

Nu, gelijckwe hier van het Hair der Vrouwen en Kinderen hebben aengeweſen, ſoo ſalmen oock handelen met de Hairen en Baerden der Mannen, ſich t'allentijden ſchickende na ſijn voornemen, wantmen hem daer in lichtelijck kan voldoen.

Het ſeſde Capittel.

Hoemen alderhande Boomen, Stelen, Tacken, Schepen, Boere-Huyſen, en ander Hout-Werck, Coloreeren ſal.

KOmende tot de Boomen; deſe leydtmen oock ſeer verſcheyden aen, als ſommighe met Wit, Swart en wat Roet daer onder, datmen met Bruyn Oocker en Swart ſchaduwt,

ſom-

ſommige die van verre ſtaen met Indy-blaeuw Wit en wat Bruyn Oocker, en met Indy-blaeuw en Oocker geſchaduwt, en met deſelve Verwe die wat lichter is gehooght. Dan ſtaet aen te mercken datmen de dingen die verre in 't verſchiet komen, ſelden of weynigh hooght, invoegen dat het van veele alleen licht en ſchaduwe ſlaeuwelijck aengeweſen, genoegh is; inſonderheydt die dingen welcke in een miſtige of dyſige Locht geſien werden. Men mach oock op deſe manniere handelen met Schepen, Huyſen, en houte Gebouwen.

De Bewaſſe Boomen nu, om die ſoo veel als doenlijck is haer mos-achtigheyt aen te wijſen, ſoo ſalmen die, die uyt den Groen en Geelen zijn, met Schijt-Geel en Bergh-Groen beworpen: En die uyt den Witten Geel ſien, ſalmen met Schijt-Geel en Wit, en wat Groen beleggen; oock andere uyt den Bleeck-Groenen, met Bergh-Groen en Wit, &c. afdoen. In 't algemeen kanmen deſe hier en daer met wat Sap-Groen, en Spaens-Groen beſchommelen; en ſchaduwen die met Sap-Groen, Roet, en Indigo, yder na dat hy aengeleyt is, het ſy donc-ker ofte licht, en ſoo oock met het verhoogen.

Het Hout-werck aengaende, daer in moetmen wel acht geven, op de natuere en aert des Coleurs, of men het nieuw ofte out wil doen ſchijnen: oock onderſcheyden, of het Cierlijcke wercken of ſlechte Boere Huyſen zijn.

Een Boeren Huys, ſalmen Coloreeren met lichter Oocker, met Bruynen Oocker, met Roet en diergelijcke Verwen, en ſchaduwen dat met deſelve Verwen die wat vetter zijn, na ſijn geſteltenis van Ouderdom.

Het nieuwe Stroo vande Boere Huys-daken moetmen met Schijt-Geel en wat Saffraen aenleggen, en met Bruyn Oocker ſchaduwen, en hoogent op ſommige plaetſen om de Pijltjens van 't Stroo af te trecken, met Maſticot en Wit, en hier en daer met Roet aerdigh diepen.

Het out Stroo ſalmen met Bruyn Oocker aenleggen, en ſomtijts daer wat Swart en Wit onder; de aertjens van het Stroo ſalmen met Bruyn Oocker en Wit hier en daer ongeacht aenwijſen, na 't vermogen der Konſt.

Het Stroo dat noch ouder en vrot ſchijnt te weſen, leytmen aen met Swart en Wit en wat Roets, en dat moet hier en daer met Bruyn Oocker en Wit afgetrocken, en met partijkens mos-achtigh, en onſeecker gehooght werden.

Item Stroo Daecken die van verre liggen, en flaeu ſchijnen, leytmen aen met Indy-blaeu en Wit, en om de veranderingh wille doetmen daer ſomtijdts wat Bruyn Oocker in: en ſchaduwt die met Indy-blaeuw en wat Oocker.

Alſmen eenige Daken wil vertoonen die met Mos en Ruyghte bewaſſen zijn, ſoo doetmen dat als vande Boomen geſeyt is, met Schijt-Geel, Bergh-Groen, Sap-Groen, en ſoo voorts.

Het

Het ſevende Capittel.

Hoemen alle Steden, Kaſteelen, en Vervalle Ruynen, het ſy op de voorgront ofte in 't verſchiet, Coloreeren ſal.

OM de Steden, Huyſen, en andere Bouwwercken wel te Coloreeren, ſoo moetmen met goede opmerckingh het Natuerlijck leven in acht nemen, en volgen daer in de manniere die wy in onſe algemeene Teycken-Konſt hebben geleert; namentlijck wel te letten op de dingen die na by, ofte verder en noch verder, of in het uyterſte verſchiet leggen; welck niet wel en is te beſchrijven. Doch wy ſullen evenwel eenige Voorbeelden daer van ſtellen, alwaer het maer om die gene welcke de gronden vande Teycken-Konſt niet en verſtaen, een weynigh aenleydingh te geven.

De Steden en Behuyſingen dan die voor aen leggen, worden met Fermilioen en Wit aengeleyt, ſomtijts met Bruyn Root en Wit, en wat Bruyn Oocker daer in; en met Bruyn Root en Oocker hier en daer geſchaduwt, en onderſcheyden, ſommige vlacke ſchaduwen met Roet en Bruyn Root, of wat Fermilioen daer in; indienmenſe eenige verhoogingh moet geven, dat doet men met Fermilioen en veel Wit, en wat Roet.

Die

Die nu wat verder leggen, worden met Purper ofte Lack en wat Blaeuw, en Fermilioen aengeleght, en met ſtercker Lack en Blaeu geſchaduwt en met deſelve Verwe, met veel Wit daer in gehooght.

Die noch verder leggen, ſalmen met dun Purper en weynigh Blaeu aenleggen, en met Blaeu ſachtjens ſchaduwen, en dan met Wit en wat Purper hoogen ſoo 't noodigh is.

Die nu noch al verder leggen, ſalmen met Aſcus en Purper beleggen, en ſchaduwen dat met vetter Blaeuw, en hoogent met Wit; dan ſelden.

Ten laeſten die alderverſt leggen, en tegen de locht aenkomen, machmen met ſchoone Aſcus en ſeer weynigh Purper aenleggen, en ſchaduwen dat ſeer ſachtelijck met wat vetter Blaeu.

Vorder ſalmen aenmercken datmen de dingen verr' in 't verſchiet, ſelden of weynigh komt te hoogen, ja veeltijts oock niet en ſchaduwt; als meermael is geſeyt.

Het achtſte Capittel.

Hoemen alderhande Klippen, Steenrotzen, marbre Colommen; en diergelijcke dingen behoorlijck Coloreeren ſal.

DE Rotzen en Steen-klippen, welcke ſeer verde, of flauwelijck werden geſien, moet men

men met bescheydentheyt na hunnen aert aenlegggen : Te weten met een dun As-blaeuw, en dat met Purper en Wit onder den anderen tegen de vlacke dagen verlichten, en sommige plaetsen met wat doncker Blaeu onderscheyden, en uyt malkander doen komen.

Die nu wat nader leggen, salmen aenleggen met Purper en Wit, hier en daer wat Blaeuw, en wat Groens, oock eenige rosse Geeligheyt flauwelijck aenwijsen, gelijck soodanige Verwen veel in Rotsige en Klippige Landtschappen gesien worden.

Welcke nu noch nader leggen, die salmen met Bruyn Oocker en Wit dunnekens overloopen, daer na salmen dat hier en daer met Fermilioen en Wit, eenighe plaetsen beschommelen, daer na oock met wat Spaens Groen, Sap-Groen en Masticot, en voorts alsoo veranderlijck met dese Verwen beleggen, als met de Natuer van 't Lantschap over een komt : Dit kanmen schaduwen met Roet, dat wat vet is, doch alle tijdt acht gevende dat de schaduwen geaert zijn, na het Colorijt van het Lichaem aen welcke datse komen te vallen. Op dat alles niet met losse lappen en ongeaerde brocken aenden anderen en schijne gevoeght te zijn.

Vanden Marber-steen kan seer weynigh geschreven worden, om dat dese dingen meest uyt den Geest des Oeffenaers moeten komen. Maer om 'er evenwel yets van te seggen, soo kanmen aenmercken, datmen na het aenleggen vanden grondt der Marmer-steen, hy sy dan Wit, Root of Swart, of anders van Coleur, eenige twijffelachtige en dommilige vlacken van Verwen, hier en daer moet aenschommelen,

melen, en dan daer na met een puntigh Pinceel verscheyden Aderen, met sommige sprenckelen daer tusschen trecken, en besaeyen, en somtijts eenige Beesjens, en andere Snakeryen daer in, onseker aenwijsen; welcke dingen na de natuerlijcke steen, best konnen gedaen worden.

Het negende Capittel.

Hoedanigh men alderhande Landtschappen, soo Berghen, Boomen, Velden en Groenigheden, die verr' en na by leggen, Coloreeren sal.

BEneffens de Klippen en Steen-rotzen, worden inde Verlichterie-Kunde ghemeenlijck oock de Berghen, Heuvelen, ende het Landtschap begonnen.

Dese dan die voor aenleggen, salmen met schoon Groen aenleggen, en met Sap-Groen schaduwen; oock sommige die wat aerd-achtig zijn met Bruyn Oocker en Bezie-Geel, of Saffraen. Dese machmen schaduwen met Bruyn, Oocker, en wat Indigo, of Spaens-Groen daer onder.

De Berghen die wat verder leggen leytmen met Spaens-Groen en Bezie-Geel aen, en schaduwt die met Sap-Groen, ende Spaens-Groen.

Die noch verder leggen, leytmen met Blaeu Bergh-

Bergh-Groen en Masticot aen, en schaduwt het met Spaens-Groen en wat Indigo, &c.

Die nu noch al verder leggen, salmen met sterck Blaeu en Wit aenleggen, en schaduwen die met Blaeuw alleen ofte met Wit en Ascus, en schaduwen de laetste met stercker Blaeuw-as.

De alderverste nu, leytmen aen met wat gebroocken Wit, en schaduwt dat seer sacht met dun As-blaeuw. Onder sommige doetmen oock wel wat Purper by. By aldiender op eenige van de voornaemste Berghen hooghsels komen, die leytmen verscheyden na hun aert, als Wit en Groen, Groen en Masticot, Masticot en Wit, en soo voorts: 't geen een Konstenaer die sijn sinnen by sijn werck heeft, genoeghsaem in het Wercken sal konnen gewaer worden. Maer daer geen acht op gevende, soo salmen hier in van d'een misslagh in d'ander vallen.

De Velden en vlackigheden aengaende, moetmen meest altijt (voornamentlijck die vooraen leggen,) met een schoon Groen, doch met veranderlijcke Velden beleggen, hier en daer eenige lichte streecken met Geelachtighe Verwe aenleggen, en hoe verder hoe flaeuwer: welck veeltijdts inde Somer, wanneer de Locht met Wolcken beset is, en de Sonne helder tusschen deselve doorstraelt; de hoogingh wert hier door Masticot ofte een licht Groen gedaen. De schaduwen met Sap-Groen, doch niet sterck, altijt wel de wijckingh en houdingh in acht nemende, want sommige die wat verder liggen, worden met dun Bezie-Geel aengheleyt, en dese schaduwtmen met Blaeuwer Groen en wat Oocker. Men moet hier wel letten, waer de meeste lichten door de dispositie van de Locht haer

komen

komen te ſchicken, en 't Landtſchap playſant, of tryſtigh en ſomber maecken, deſe moetmen met groote Parthyen aenleggen, en de gronden ſoo alſe na den anderen volgen, doen vanden anderen wijcken, door yeder ſijn behoorlijcke kracht te geven.

Belangende de Boomen, deſe zijn mede van verſcheyden ſoort en Coleur: hierom moetmen die, welcke voor aen komen, ofte in Boſſchadie ſtaen, met verſcheyde Groenen aenleggen, op datſe wel uyt den anderen mogen onderſcheyden worden. Als ſommige met Spaens-Groen en Sever-Groen; oock wel met Spaens-Groen, Maſticot, en Bergh-Groen: deſe ſchaduwtmen met Sap-Groen, en hooghtet met Maſticot en Wit.

Boomen die uyt den Geelen ſien, daer toe ſalmen Spaens-Groen, en Maſticot, of Saffraen nemen, en ſchaduwen dat met Spaens-Groen, en Sap-Groen.

Eenighe Boomen die ganſch ros en bruyn geel geworden zijn, ſalmen aenleggen met Roet, Saffraen, en wat Fermilioen of liever Bruyn Root, en ſchaduwen die met Roet en Bruyn Root.

Item Boomen die uyt den Witten of Valen ſien, leytmen aen met Spaens-Groen en Wit, dat ſchaduwtmen met Spaens Groen en wat Indy-Blaeuw daer onder, en hooghtet met Wit dat uyt den Geel-Groenen ſiet.

Uyt dit weynige nu dat vande Boomen geſeyt is, kanmen eenigſints gisſingh maken, hoemen verder met het Lantſchap ſal handelen. Staet alleen noch te Noteeren, datmen tuſſchen de Boomen, Bergen, en Velden, ſoo die van verre

als

als na by leggen, oock eenige wegen of Paden ſiet loopen, deſe moeten oock d'een flaeuwer als d'ander na den aert van 't Landtſchap ghemaeckt werden, als ſommige met wat Wit Purper ende Bruyn Oocker; andere met Roet en Beſie-Geel, oock met Bruyn Oocker, Wit en Saffraen, &c. als eenighſints de mannier daer van by de voorgronden is geſeyt.

De Boomen nu diemen ſomtijts boven op de Berghen ſiet, en verr' in 't verſchiet leggen, moeten mede als d'andere Bergen met Blaeu aengeleyt werden, en met Witachtigh blaeuw op ſommige plaetſen verlicht werden; ſomwijlen een weynigh Groen daer in, oock wel met wat Maſticot, maer flaeuwelijck, na hun verheyt.

De Kruyden nu, als Struycken, Bladen, Diſtelen en ander Loof en Ruyghte dat by de wegen, en Wortelen van groote Boomen waſt, kan om ſijn menighte van getal, en verſcheyde Coleur niet wel beſchreven werden. Sommige ſijn donckeer Groen, andere Vael, Bleeck, Geelachtigh, Blauwendigh, en ſoo voorts; men kan deſe, wanneermen goede Teyckeningh heeft; in 't Leven lichtelijck navolgen.

Het thiende Capittel.

Hoemen de voornaemſte Viervoetighe Dieren Coloreeren ſal.

OM vande Viervoetige Dieren yeder in 't byſonder te ſpreecken, ſoude een groot ver-

 haël

hael van nooden zijn: dies wy alleen vande kennelijckste, ende voornaemste willen spreecken, ende voornaementlijck in acht nemen, die welcke meest in eenige Ordinantien tè pas gebracht worden, en dickwils voorkomen. Wy sullen dan eerst beginnen vande

Paerden, Oßen, Koeyen, &c.

Een Castani-bruyn Paert, salmen aenleggen met Bruyn Root, Saffraen, en Swart, en schaduwen dat met Swart en Bruyn Root, en hoogent met Bruyn Root, Wit en wat Saffraen. De Mane van dese Paerden machmen wel blont maecken, en voorts vier witte Voeten geven.

Een As-graeuw Paert, salmen met Swart en Wit aenleggen, doch niet te doncker, en schaduwent met Blaeu-achtigh Swart; oock somtijts wel wat met Roet ofte andere Verwe gebroocken; en hoogent met Wit.

Een Swart Paert, leytmen met heel dun Swart aen, en schaduwt dat met sterker Swart, en hooghtet een weynigh met Swart en Wit, oock somtijdts wat Bruyn Oocker, of Bruyn Root daer by, doch sober.

Een Wit Paert, leytmen aen met Loot-wit, dat even een teint, of kenbaer verschil, met Roet of Oocker gebroocken is, men schaduwt het met Swart en Wit en wat Geel-Oocker daer onder, en hooght het met suyver Wit.

Rosse, ofte Roode Paerden, leytmen aen met Fermilioen en Bruyn Oocker: en mede wel met wat Wit daer onder, oock leytmense wel met Root-krijt alleen; men schaduwtse met

Bruyn

Bruyn Root ende wat Oocker: ende hooghtse met Root-krijt, Wit, en somtijts wat Roets.

De Gepleckte Paerden, moeten uyt de voorghemelde Verwen verkosen worden, wantmen inde geseyde Coleuren, meest alle de verscheydentheyt der Paerden heeft, die den Oeffenaer met verstant moet weten te schicken; volgens dat yeder sijn hoedanigheyt van Coleur, d'eene meer na dese, dan tot gene komt te strecken.

Soo mach oock dese Coloreeringh aen alle andere Dieren van gelijcke slagh toegepast worden; als daer sijn, Ossen, Koeyen, Stieren, Honden, &c. Want alle 't gene een Coleur is, heeft eenerley handelingh.

Schapen.

De Schapen salmen met Wit dat een weynigh met Roet gebroocken is, dunnekens aenleggen, en schaduwen dat met Swart, Wit en Geel Oocker, ofte Roet, en men hooght de uytsteeckende Partyen van hun Wolle met suyver Wit, by aldien datmense blanck en schoon wil hebben, ghelijckmen voornementlijck de jonge Lammerkens soo siet. Hierom salmen 't hooghsel vande gemeene Schapen, geen Wit alleen maken, maer dat met wat Roets of Oocker en Swart temperen, als tot het hooghsel noodigh is.

't Swijn, ofte Vercken.

Een Vercken ſalmen met Bruyn Oocker en Saffraen aenleggen, en ſchaduwen dat met Roet, en hoogent met Maſticot. De Haertjens moeten hier en daer aen eenige Parthyen met ſtercke Bruyn Oocker en ſomtijdts wat roet aengewefen werden. De vierigheydt der Oogen ſalmen met Fermilioen doen, en met Maſticot hoogen: De Muyl met Indi-Blaeuw Swart en Wit, en met Swart diepen; inſulcken voeghen ſalmen oock de Swarte ſtippen, en vlacken die ſommige inde Borſtelen hebben, aenleggen, het Gapen, ofte binnenſte van 't Backkuys, ſalmen met Fermilioen maecken, en met Lack diepen. Duſdanigh machmen oock den Leeuw, en wat diergelijcks van deſe Coloreeringh is, handelen. En overmits dit Colorijt omtrent de Wilde-Swijnen meeſt kan toegepaſt werden, en dat de tamme veeltijts ſchoonder en witter zijn, ſoo ſalmen die met Geel Oocker en weynigh Roet dunnekens aenleggen, deſe kanmen ſchaduwen met Roet, en hoogent met Maſticot en Wit.

Den Beer.

Een Beer, ſalmen aenleggen met Bruyn Oocker, Swart en Bruyn Root daer onder, en geſchaduwt met ſterck Roet en Swart, en hoogent met Bruyn Oocker, Wit en Swart.

Den

Den Luypaert.

Een Luypaert, ſalmen aenleggen met lichten of Geelen Oocker, en ſchaduwen met Roet uyt de Schoor-ſteen. De Vlecken op de Huyt, ſalmen met Roet en Swart leggen, de Muyl ſalmen met Swart en Wit, en wat Bruyn Oocker of dierghelijck aenleggen; en ſoo na ſijn aert uytvoeren, en wort voorts deurgaens gehooght met Geelen Oocker en Wit, ten-ſy men om de gloeyentheyt daer wat Saffraen in doet.

De Wolf.

De Wolven ſijn verſcheyden van Coleur, ſommige kanmen aenleggen met Bruyn Oocker, Wit, en wat Roet; en ſchaduwen dat met klaer Roet; de Grijſe Wolven, leytmen aen met Swart Wit en Bruyn Oocker: en ſchaduwt het met Swart en Roet, ofte op ſommige plaetſen wel met Swart alleen; de Muyl leytmen met Swart en Bruyn Root aen, en diepet met Swart en Roet, en hooghet met Bruyn Root, en Wit; de Grijſe gehairtheyt, betrecktmen met Wit en een weynigh Roet, &c.

Die nu uyt den Grauwen ſien, leytmen aen met Swart en Wit en wat Root Krijt daer onder, en ſchaduwt het met Swart en Roet, en hooget met Swart en Wit; tot de Muyl die uyt den Rooden is, neemtmen Fermilioen en Wit; de Oogen zijn Caſtani-bruyn, welkmen met Wit, Bruyn Oocker, en wat Fermilioen kan doen.

Den Ezel.

De Ezels zijn meest altijt vael en Grijs-graeu; men kanse met Wit en Swart aenleggen: maer voor die vael zijn, kanmender wat Bruyn Oocker in doen, en schaduwen die met Swart en Bruyn Oocker: aende Muyl moetmense met wat Wit hoogen, als oock onder en boven de Oogen, en soo mede aende Ooren, en onder aende Voeten.

Den Oliphant.

Een Oliphant is wat Swarter als Muys-vael; men leyt die aen met Swart en Wit, en wat Roet daer onder, en schaduwt hem met Swart en Roet, en hoogent met deselve Verwe daer 't mede aengeleyt is, alleen daer wat meer Wit indoende: de Snuyte moet binnewaert aen 't eynde met Fermilioen en Wit Rootachtigh gemaeckt werden, en met wat Lack en wat Swart gediept worden; ingelijcks oock het binnenste vande Ooren, de Oogen zijn witachtigh na den blaeuwen aerdende.

Ratten en Muysen.

Ratten en Muysen hebben het Coleur by na vanden Oliphant, doch wat vaelder, en daerom kanmen die ontrent soo handelen als boven geseyt is, te weten Wit, Swart en wat Roet.

De

De Katten.

Een Katte ſalmen aenleggen na deſſelfs aert; ſommige zijn Graeuw , andere Blaeuw ; men leyt de Blaeuwe met Indy-blaeuw en Wit aen ; en breecket wat met Oocker ofte Roet : men ſchaduwt deſe met Indy-blaeuw, Swart en wat Roets , en wijſt daer mede de plecken en veranderinghen van het bont bequamelijck aen ; en hooghtſe voorder met Wit, Indy-blaeuw en wat Swart ; en voorts na datſe graeuwer ofte blaeuwer moeten zijn. Sommige Katten zijn Bruyn, Swart ofte Ros ; en daer na kanmen ſig (volgens de Coleuren van andere Beeſten beſchreven) ſchicken, en hunnen aert volgen. Eenige zijn de tippen vande Ooren, en meeſt alle aen de Muyl, ofte daer de Baert-ſtoppelen komen, wat Geelachtigh , datmen met wat Geel Oocker en Wit moet doen.

De Apen.

De Apen, Meer-katten en Bavianen, leytmen aen met Schijt-Geel Roet en Swart ; en de hairigheyt trecktmen af met Maſticot en Wit, ſomwijl wat Roet daer onder ; oock wel met Bruyn Oocker en Wit : de Trony moetmen met dun Swart en wat Roet aenleggen ; de Pooten moeten van gelijcken vael ſwart zijn ; datmen met Swart en Bruyn Root, oock wel wat Wit daer onder, aenleggen kan , en met Swart diepen , en ſoo voorts : ſommige zijn oock onder den

hals, en op de Borſt uyt den Witten, deſe kanmen handelen als van andere dingen geſeyt is, die met dit Coleur over een komen.

Den Eenhoorn.

Den Eenhoorn, alhoewel van veel Natuerſchrijvers getuyght wort, dat hy niet gevonden wert, ſoo wert hy echter veelmael gemaeckt, en in verſcheyde voorvallen te paſſe ghebracht. Men ſal deſe aenleggen met dun Wit, dat effen een Coleur vermindert is, en ſchaduwen dat met Swart Wit en Roet, en hooghen met het ſterckſte Wit: de Muyl is Vleeſich Rootachtig, als ſommige witte Paerden; dit ſalmen doen met Fermilioen en Wit, en ſchaduwen met dun Lack; de Oogen ende de Voet-klaeuwen zijn ſwart, &c.

Het Hart.

Het Hart moetmen met Bruyn Oocker en Root-krijt aenleggen, en ſchaduwen 't op den Rugge, en voort daer 't van nooden is met Roet en Bruyn Root. den Buyck en de Borſt, met een ſtreeck onder den Hals, moet uyt den witten weſen, de Muyl en Ooren wat Roodachtigh, ſommige wat na den ſwarten aerdende; de Klaeuwen zijn ſwart; de Hoornen met Roet aengeleyt, moetmen met Swart en Roet ſchaduwen.

Een

Een Hinde moet oock met deſelve Verwen aengeleyt werden, doch wat dunder en gloeyender van Verwen, en ſtercker gehooght.

Haſen en Conijnen.

Den Haſe ſalmen met Bruyn Oocker aenleggen, en dat onder aenden Buyck witachtigh verdrijven; op den Rugge, en daer 't noodigh is met Roet ſchaduwen, en hier en daer met Wit en Oocker hoogen, en op den Borſt met ſuyver Wit; oock wel hier en daer eenige roſſe en ſwartachtige gehairtheyt trecken, &c.

Het Conijn moet met Swart, Wit, en Roet aengeleyt werden; onder aen den Buyck iſſet wit, gelijck vanden Haſe geſeyt is: ſtaet alleen vande Conijnen te Noteeren, datter meer verſcheyden van coleuren gevonden worden, als vande Haſen; Namentlijk witte, ſwarte, vaele, roſſe, doch meeſt graeuwe; ontrent welcke in 't Coloreeren niet anders als het toepaſſen en verkieſen vande Verwen waer te nemen is, gelijck deſelve in andere Dieren die alreede beſchreven zijn, gevonden werden: want die dus verre zijn ghekomen, ſullen de overighe na het leven en aenleydingh van hunnen Geeſt, weten na te volghen.

Het elfde Capittel.

Hoemen alderhande Kruypende ende Fenijnige Dieren Coloreeren ſal; en eerſt vande Crocodil.

OM vande kruypende Dieren oock yets te ſeggen, ſoo willenwe vande grootſte eerſt beginnen.

De Crocodil ſalmen aenleggen met duyſter en mager Groen, vanden Rugge na onder nederwaerts tot den buyck verdreven, welckmen met Maſticot ſal beleggen; invoegen het Groen en Geel inden anderen ſmelt: dit ſalmen ſchaduwen met Indy-blaeuw en As, en hoogent op den buyck met Maſticot en Wit; de Muyl voor aen, rontom, en van binnen, moet uyt den Rooden zijn; de Afteyckeningh vande ſchobben moetmen met Swart doen; de Pooten zijn ſwartachtigh groen, en de Nagels heel ſwart.

't Serpent.

Het Serpent ſalmen op den rugge aenleggen met As-blaeuw, en na den Buyck toe met flaeu Swart; den rugge ſalmen met ſwarte pickeltjes beſprengen; den buyck moetmen door eenighe Roode Verwe wat doen gloeyen, en met ſwart ſprengen, gelijck als op den rugge; en voorts de

de Oogen Vierigh , de Klaeuwen Swart , en wat meerder tot het vertoonen van een Monster dient : want dese Gedrogten meest geinventeert werden , voegende de leden uyt andere Dieren in desen t'samen ; alswe uyt DAVINCI, in 't sesde Boeck van onse algemeene Schilder-Konst sullen toonen.

Slangen.

Den Adder ofte Slange is van verscheyden Coleur , en meest Vierigh ; daerom datmen al-sulcke Verwen daer toe gebruycken sal als met haer Natuer over een komt , te weten Meny , Saffraen , Fermilioen , en diergelijcke ; oock hier en daer wat Blaeuw op den rugge leggende ; den buyck onder meest altijt met Masticot , ofte Besie-geel aenleggen , en hoogent met Masticot en Wit ; en voorts doorgaens met Swart sprenkelen : sommige Slangen zijn geheel geel , andere groenachtigh , maer meest altijt gesprenckelt , d'een vieriger dan d'ander zijnde.

De Egdiße.

De Egdisse is wat uyt den Bruyn-graeuwen , oock sommige uyt den Graeuwen siende : men salse aenleggen met Roet , en schaduwense met Swart : onder aenden buyck zijn sommige geel , en dat salmen met Masticot doen , en diepent met flaeuwe Meny ; deselve doorgaens sprenckelen als vande Slangh geseyt is. Die nu wat uyt den Groenen zijn , salmen met Vet Sap-groen

groen aenleggen , en diepent met Sap-groen en Swart ; den buyck salmen handelen gelijck boven geleert is , en met Swart besprengen.

Vande Schildt-Padde.

De Schildt-Padde salmen boven op de schelpen aenleggen, met Root en Swart, en wat Wit daer onder; aen sommige machmender wel wat Geel onder doen; de streepkens die op den rugge komen salmen met swart af-teyckenen; het ondersterte van 't Lijf, moetmen aenleggen met Schijt-geel en wat Swart, en sommige vlacken met Masticot beweryen; oock boven op de schelpen met Masticot betrecken, en diepen de schelpen met Swart en Roet; d'Oogen zijn uyt den Gouden , daerom salmense met Saffraen aenleggen , en met Meny diepen; de Klaeuwen moeten swart zijn.

De Aerd-Padde.

De Aerd-Padde is de Aerde in Coleur seer gelijck, en daerom kanmen die daer na Coloreeren; te weten, met Bruyn Oocker, Swart, Roet, en Wit.

Kick-vorßen of Puyen.

De Kick-vorssen salmen met schoon Groen aenleggen , en met swart besprenckelen, met Masticot verdrijven dat het uyt den Groengeelen

geelen op den buyck kome; de Oogen moetmen met Saffraen leggen, en rontom met ſwart betrecken: ſommige zijn heel Gras-groen, andere Geelachtigh Bruyn, oock ſommige Graeu en diergelijcke; doch alle ſoorten worden met ſwart op den Rugge geſprenckelt, en den buyck geelachtigh, de klaeuwen ſwart, en onder den beck wat uyt den witten; gelijckmen in deſen 't leven licht kan volgen.

Het twaelfde Capittel.

Hoemen de voornaemſte Vogelen en Gevederde Dieren Coloreeren ſal.

INde twee voorgaende Capittelen hebben wy gheſproocken vande Dieren der Aerden, nu willen wy tot de Vogelen des Luchts en der Aerden komen; en voor eerſt beginnen met

Den Arent.

Deſe ſalmen aenleggen met Swart en Bruyn Oocker, en ſchaduwen met Swart; de Vederen ſalmen met Bruyn Oocker en Wit ſeer voorſightigh hoogen; de Beck en de Klaeuwen, ſalmen aenleggen met dun Beſie-geel, en ſchaduwen met Oocker of wat Roet; de Oogen van ſommige leytmen aen met Fermilioen, en hooghſe met Maſticot; andere met Saffraen, en dieptſe met Fermilioen of Meny; oock wel met Bruyn Oocker,

Oocker, de Klaeuwen van eenighe zijn ganſch ſwart, alleen zijn ſommige t'enden aen wat na den Geelen. Men kan oock aenmercken, dat den eenen Arent in ſwartheyt en vaelheydt van den anderen is verſchillende, gelijck het leven uytwijſt.

Den Griffioen.

De Griffioen leytmen aen met Saffraen, en ſchaduwt hem met Bruyn Oocker ofte Roet uyt de ſchoor-ſteen.

De Valck.

De Valck leytmen aen met Bruyn Oocker, Swart en Wit, en ſchaduwtſe met dun ſwart; de Vederen moeten met ſwart ſachtelijck afgeteyckent en beſprenckelt werden; op de Borſt moetmen hem geheel Wit hoogen, de Pooten ſalmen met Saffraen aenleggen, en met bruyn Oocker, ofte Roet ſchaduwen; de Oogen met Saffraen aengeleyt, ſalmen met Meny, of Fermilioen en Saffraen diepen, de Beck is uyt den bleeck-graeuwen.

De Kalkoen.

De Kalkoen, en Kalkoenſche-Haen, leytmen aen met Swart en een weynigh Wit, vanden rugge na den buyck allenghskens witter: moet ook doorgaens met ſwart geſprengt worden,

ſoo

ſoo wel na den buyck toe, als op de Vleugelen, men ſalſe voorts mer Swart ſchaduwen; de Beenen moetmen met Indy-blaeu en Wit, ofte Swart en Wit aenleggen, en met ſtercker Blaeu ſchaduwen, de Beck is oock uyt den ſwarten; de Oogen zijn blaeuwachtigh, met Wit ghehooght: wanneerſe boos zijn, ſoo is het vel dat over den beck hanght bloet-root, datmen met Fermilioen en Lack moet aenleggen, en diepent met ſterck Lack: maer wanneerſe niet geſtoort zijn, ſoo leytmen dat wel aen als vooren, doch veel Blaeuwer, Peers en Purperachtigh; de Vederen vande Vleugels zijn aende eynden met Roſſachtige Vederen beſet; oock wel Witachtigh, alsmen in 't leven beſt kan naſpeuren.

De Swaen.

De Swaen wort aengeleyt met Wit, en een weynigh Roet, en hooghen die met Wit, inſonderheyt op die plaetſen daer ſich de Veeren met parthyen moeten uytheffen; de Pooten zijn uyt den ſwarten; de Snebbe wort meeſt met Fermilioen en Saffraen aengeleyt, en met Lack gediept; d'Oogen komen uyt den Geelen, met een ſwart balleken.

De Gans.

De Gans wort aengeleyt met Wit, Swart, en Roet, wat Graeuwer dan de Swaen, alhoewel ſommige oock Wit zijn; men ſchaduwt

deſe

dese na datse Graeu zijn, met minder of meerder Swart, Roet en Wit; en hooghse met deselve Verwe daer wat meer Wit in is; op den Rugge zijnse gemeenlijck wat Bruynder als onder aenden Buyck, de Pooten zijn sommige uyt den swarten, andere uyt den rooden; en den Beck is als de Swane.

De Endvogels.

De Endvogels zijn verscheyden van Verwe, als Swarte, Witte, Vale, Gepleckte, en sommige hebben schoone Groene Halsen; eenighe werden aengeleyt met licht Graeu, het Hooft uyt den doncker Blaeu, met een duyster Groene Hals, en Wit onder den Buyck, de Pooten zijn eenige uyt den Swarten, eenige Root, en hoogh Geel, datmen moet handelen als van den Beck der Swane geseyt is, en dewijl sommige aende Vleugelen op verscheyde wijsen gepleckt zijn, soo kanmen hier in best het leven volgen; en de Verwen handelen, volgens de Kunst.

De Duyven.

De Duyven kanmen uyt de voorschreven Coleuren na het leven wel schicken; want aen de Swaen, Gans, en Endvogel, kanmeu alle de Verwen der Duyven vinden.

De Hoenders.

De Hoenderen konnen oock niet wel voorghefchreven worden, maer moeten foo wel de Hennen als de Hanen, na het leven (volgens 't vermogen der Konft) gevolght werden: Gemerckt dat de voorfchreven dinghen u Leeren, hoe ghy Graeuw, Swart, Vael, ende andere Verwen leggen, fchaduwen en dagen fult.

De Struys-Vogel

De Struys-Vogel falmen met Swart, Wit, en Roet, uyt den Graeuwen aenlegghen, en de Vederen uyt den Graeu-Witten afmalen, en fchaduwen hem over al met Swart, en wat Roet, en hooghen hem met Wit; de Voeten zijn uyt den fwarten.

Den Phefant.

Den Phefant is eenfdeels als den Struys, doch wat Roffer, datmen met Root-krijt te bate komt; de fpickelinghe der Vederen doetmen met wat Bruynder Verwe: voorts zijn de Oogen als een Valck, Geelachtigh en helder; de Beenen leytmen aen met Schijt-geel, en dieptfe met Swart en wat Oocker. Alfmen defe na 't leven kan doen is beft, want 't is een fraye en Schilderachtige Vogel, wanneermen die wel weet na te volgen.

Den Uyl.

De Uylen zijn verſcheyden in ſoort, en eenige zijn verſchilligh in Verwe; den Rans-Uyl aengaende, wort oock met Swart, Wit en wat Roet aengeleyt, en met Roet geſchaduwt, of ſoomen hem wat roſſer hebben wilt, kanmen daer wat Root-krijt onder doen; dit kanmen met Geel-Oocker, Root-krijt en Wit hoogen; de Oogen zijn gheheel Geel, met Wit omvangen, de Voeten Bruyn-geel; en ſoo voorts kan men met d'andere Broeders naer advenant handthandelen.

Den Oyevaer.

Den Oyevaer wort wat Graeuwachtigh aengeleyt, en met ſuyver Wit ghehooght; aende eynden vande Vleugelen is hy ſwart, de Snebbe ende Pooten worden met Fermilioen aengeleyt, en met Lack gediept.

Aengaende nu de reſteerende Vogels, als Papegaeyen, Pauwen, Kijvijten, Kraeyen, Exters, Swaelmen, Moſſen, Vincken, Ys-Vogels, Canarien, en watter meer ſou moghen weſen, kanmen uyt de voornoemde genoegſaem ſchicken, inſonderheyt wanneermen ſich na 't leven komt te oeffenen; want dat is deurgaens inde Schilder-Konſt den beſten Leer-Meeſter om te volghen.

Het

Het derthiende Capittel.

Hoemen alderhande Wateren en Vissen, Natuerlijck sal Coloreeren.

IN het aenleggen vande Wateren, moetmen voor al aenmercken, den aert van het selve, of het klaer of troebel, groenigh, geel, of wit; Zee-water, of dat het soet-stil-staende Water is, het geen men maecken sal. Oock moetmen dat veelmael schicken na dat de Lucht ghestelt is, want het sich daer naer verandert, om dieswil dat de Lucht in 't Water schijnt. Noteert oock in 't voorby gaen, datmen in gansch helder Fonteyn-Water, daermen tot op den gront siet, de voorwerpen noyt soo sterck en moet doen inschijnen, als wel in andere die wat troubelder, doch evenwel schoon zijn, om dat de stralen vande voorwerpen inde klaere Wateren doorgaen, ende van het opper-vlack soo klaer niet wederom en steuten, als wel vande gheroerde Wateren; welcke dinghen breeder in 't laetste Boeck van onse algemeene Schilder-Kunst, sullen bewesen werden.

Een Water nu dat van verde leyt, salmen seer flaeuw aenleggen met dun Indy-blaeuw en wat Wits, en de donckere sengen die hier of daer vande Windt daer in vallen, moetmen met Indy-blaeuw en Ascus beleggen, oock wel wat Sap-groen, of Bruyn Schijt-geel daer in: ende

de glansigheyt of het opkabbelen des Waters, salmen met wit doen.

De Wateren die wat nader leggen, salmen met sterck Indy-Blaeu en weynigh Wit, met wat Spaens Groen aenlegghen, en schaduwen of beleggen de duystere streecken daer van met Indigo en Spaens Groen, en hooghen de Opwellingh met Wit als boven.

De Wateren nu die tussen inde Lantschappen leggen, en mos-achtigh en met Reuyt bewassen zijn, dese salmen met wat Groen en Schijtgeel hier en daer over 't aengeleyde beschommelen, na den aert der Schilder-Konst ende het leven.

In sommige Wateren bemerckmen een geelachtige aert, datmen met Bezie-geel, en wat Roet en wit, te weegh brengen kan.

De Zee-Wateren zijn veeltijt wat Groenachtigh, en dat salmen schaduwen met Spaensgroen en wat Swart, de schuymende Baren met wit hooghen, en daer in het leven en de verscheyden gesteltheden der Zee volgen.

De Vissen.

Aengaende nu de Vissen, weetmen, dat verscheyden zijn van Coleur en Aert, als eenighe zijn bruyn-achtigh, andere groen-achtigh, en blaeu, oock sommige by na swart, graeu, en diergelijcke. De Groene, diemen oock meest

in

in Groene wateren vint, worden aengeleyt met Indi-blaeu en Bezie-geel, en geschaduwt met Indi-blaeu, en gehooght met wit. Sommighe leytmen aen met witachtigh Geel, en schaduwt die uyt den doncker Groenen, gelijck die oock met alle de rest na 't leven lichtelijck konnen ghevolght werden. Eenighe hebben de Vinnen root, andere graeu, witachtigh, en geel, &c.

Het veerthiende Capittel.

Hoemen alderhande Boom-Vruchten, Natuerlijck Coloreeren sal.

OM vande Gewassen te spreecken, soo beginnen wy vande Boom-vruchten; en onder die alder-eerst vande

Appelen.

Dese salmen aenleggen met schoone dunne Masticot, en weynigh Spaens Groen daer onder; oock wel wat wit, Bezie-Geel en Spaens Groen; dit salmen schaduwen met Bruyn Oocker en wat Spaens Groen, of Bruyn Oocker en Lack, en blooseeren hem, soo hy dat vereyst met schoone Lack; het hooghsel salmen met suyver wit en Masticot doen, en 't sterckste hoogsel ofte het blincken, met wit alleen. Men moet vorder acht geven op den aert der Appelen, offe Geel of Groen, of bloseerigh zijn,

 of

of datſe rijp of onrijp zijn, want 'er in Coleur en ſoorte groot verſchil is. Staet oock noch te letten, datmen deſe Vruchten wat dunne en teer moet aenlegghen, inſonderheydt diemen bloſeren moet, om dieſwil dat de Lack ſich op de Maſticot niet wel en laet handelen: waerom eenige de roodigheyt alleen op den ſuyveren grondt leggen, en d'ander Coleuren daer tegen aen Schilderen, dat yeder kan beproeven hoe 't beſt van hem wil gedaen wesen.

De Peeren.

De Peeren ſalmen van gelijcke met Maſticot en weynigh Spaens Groen aenleggen, en met Bruyn Oocker en Groen ſachtjens ſchaduwen, ſommige moetmen mede wat bloſeeren, en dat ſalmen doen als den Appel; maer ſoo hoogh van Coleur niet: de Peeren zijn als bekent is mede verſcheyde van Coleur, d'een Geel, Groenigh, en Bruyn, Ros en dierghelijcke, alſmen in 't leven daer van kan na ſien.

De Kerßen.

De Krieck of Boom-gaert Kers, ſalmen aenleggen met Fermilioen en Brezilje Verwe, en ſchaduwenſe met Lack; en hoogenſe met Fermilioen, en ſomtijts wat Wit daer in, gelijckmen oock de blinckentheyt wel met een ſtipken wit doet, ſoo 't de occaſie van 't licht toelaet. Sommige Kriecken die van eenen anderen aert zijn, leytmen met Lack aen, en men ſchaduwtſe

duwtse met stercker Lack, en hooghse met Lack en Wit.

De Spaense Krick of Bylans-Kers, wort in 't midden beleyt met Fermilioen, Lack en Wit, en laet de kanten Geelachtigh wit blijven, na welckmen de Lackachtigheydt verdryven sal; en dan voorts met schoone Lack bloofeeren, en met Wit hoogen.

Een Morelle, leytmen aen met Vette Brezilje en wat Swart; en schaduwt die dan met Swart, en hoogen 't met Fermilioen, Lack en Swart; en dat sachtjens onder den anderen verdrijven, datmen niet en merckt dat het gehoogt is; en setten dan met wit een hoogsel op, is 't by aldien datse blincken moet.

Moerbezy.

Een Moerbezy salmen aenleggen met suyver Brezilje, die wat Bruyn of sterck is; en daer na deselve met Swart overgaen, in dier voegen dat het tusschen de kartelingh, en heuveltjens vande Bezy wat Rootachtigh doorschijne: en op de sijde na den dagh op eenige vande heuvelkens, een stipken Wit, of Wit en wat Lack en Swart, tot een hooghsel setten; en het leven volgen.

Aerd-bezien.

Aerd-besien of Frensen, leytmen de gront geelachtigh Wit, daer na overschommeltmen de gront heel dunnekens met Lack en Fermilioen, invoegen die aen het boven-eynde, en op d'een of d'ander zijde wat Witachtigh blijve, oock sommige wat meer na den geel of witten aer-dende, men schaduwtse dan met Lack, en verhooghtse met Meny en Masticot, en somtijdts noch een hooghsel met wit alleen, de stipkens salmen met Lack en Swart doen, en die op de Witte of geele gront komnen, zijn veeltijt wat Bruyn, datmen met Oocker en Roet kan doen.

Druyven.

Een Roode en Blaeuwe Wijn-druyve, salmen aenleggen met Purper, en schaduwen die met As-blaeuw, en hoogent met Wit.

De Witte Wijn-druyven salmen aenleggen met heel dun Spaens Groen, met seer weynigh Masticot en Wit, of Bezie-geel alleen daer onder, en schaduwen die met dun Sap-groen; hoogense met Masticot en Wit; oock wel sommighe met een stipken wit alleen, daer 't den dagh mede brenght: de blaeuwigheydt vanden Daeuw diemen aen sommighe siet, salmen met Ascus en Wit, en weynigh Spaens groen daer onder beleggen, doch heel sacht en dommeligh.

De

De Perſiken en Abrikoſen.

De Perſe ſalmen aenleggen met dunne Maſticot, of Wit en Bezie-geel, en ſchaduwen die met Oocker die wat na den Bruyn-geelen treckt; voorts indienſe gebblooſeert moeten zijn, dat niet altijt beurt, ſoo ſalmen dat met Lack doen, en met Wit hoogen; de kanten moeten van ſommighe wat naden Blaeuw-groenen aerden, datmen ſachtjens moet verdrijven, oock zijn veele niet gheblofeert dan de Abrikoſen; zijn geelder, en in 't gemeen gloeyender gheblooſeert, anderſints kanmenſe op de wijſe vanden Perſick aenleggen, alleen onderſcheydende, dat van deſe beyde Vruchten, d'een vry groender, blaeuwer, geelder en Rooder is als d'ander, alſmen in 't leven kan naſien.

Witte en Blaeuwe Pruymen.

De Witte Pruymen kanmen mede handelen als de Perſick, maer is wat geelder, inſonderheyt die ganſch rijp zijn.

De Blaeuwe Pruymen ſalmen met Purper aenlegghen, en met Aſcus ſchaduwen; aende ſteelen moetmenſe wat uyt den Groenen maecken, en ſachtjens onder 't Purper verdrijven, en met Purper en Wit hoogen.

Oocker - Noten.

De Groene Oocker-Nooten ſalmen aenleggen met Spaens-groen en wat Sap-groen; en ſchaduwen met Sap-groen, en hoogent met Spaens-groen en Wit.

Een gebolſterde Note ſalmen aenleggen met Bruyn Oocker en wat wit, en ſchaduwenſe met Bruyn Oocker en Roet, en hoogenſe met Geel Oocker en Wit.

Oraengie - Appel.

Een Oraengie-Appel leytmen aen met fijne Meny en Saffraen, men ſchaduwt hem met Lack, en men hooght hem met ſchoone Maſticot; die nu wat bleecker zijn, kanmen aenleggen als de Lamoen, te weten met ſchoone Maſticot, en ſchaduwen hem met Bruyn Oocker en Saffraen, en hoogent met Maſticot en Wit.

Het

Het vijfthiende Capittel.

Hoemen alderhande Aerdt-Vruchten, Coloreeren sal.

ONder alle de Aerdt-Vruchten, beginnen wy eerst vanden

Radijs.

Dese salmen met wit aenleggen, en met dun Swart of Oost-Indische Inct schaduwen, en boven aen de Hoofden met Lack bloseeren, en na beneden verdrijven; ofte oock sommige wel met wat dun Sap-groen, en voorts met sterck wit hoogen, by aldiense niet sterck ghenoegh aengeleyt en zijn; het Loof leytmen met Spaens-groen en Sap-groen, datmen schaduwt met Sap-groen en wat Indigo, en hooght met Masticot. Noteert hier wederom, dat de dingen die wit zijn, door den grondt van 't Papier (als meer geseyt is) konnen vertoont werden.

De Witte en Roode Kool.

Een witte Kool salmen met gheheel dun Geel aenleggen, en op sommighe plaetsen met heel dun Groen en wat Wit, na den Geelen aerdende, verdrijven; en schaduwense dan met dun

dun Bruyn Oocker en Sap - groen, heel ſachtjens, en hoogent met ſuyver Wit. Eenige zijn wat na den blaeu-groenen aerdende, daermen hem na ſchicken kan.

De Roode Koolen ſalmen aenleggen met Purper, en ſchaduwen die met Lackmoes en wat Lack, en hoogenſe met Purper en Wit onder den anderen.

Geele Wortelen.

De Geele Wortelen ſalmen aenleggen met Geel Oocker en Saffraen, of ſoomen die noch hooger van Coleur begeert, kanmen wat Meny daer onder doen; en met Geel Oocker, en Bruyn Oocker, en wat Roet ſchaduwen, en met Maſticot hoogen. Item, de witte Peen; of Wortelen leytmen aen met Maſticot en Wit, de Kartelingh die in ſommige zijn, doetmen met Roet en Bruyn Oocker; hun Loof kan uyt de andere Velt-kruyden verſtaen worden.

Komkommers.

De Komkommer wort aengeleyt aende eynden met dun Geel, in 't midden met Groen na de eynden ſacht onder 't witte Geel verdreven; men ſchaduwtſe met Sap-groen en weynigh Indigo; en het Geel met wat Bruyn Oocker en Sap-groen; men hooghtſe met Spaens-groen en Wit, en de enden met Wit alleen, de ſtipkens die daer in komen, kanmen met Root en Swart doen, en ſoo voorts.

Kou-

Kauwoerden.

De Kauwoerden die Geel zijn, ſalmen met Bruyn-Geel aenleggen, en met Bruyn Oocker en Sap-groen ſchaduwen; de Aderkens die daer overloopen, ſalmen met een ſtercker Bruyn Oocker beleggen, en met Wit, Geel en Sap-groen hoogen.

De Groene Kauwoerden ſalmen met Spaens-groen, Indy-blaeuw en Sap-groen aenleggen, en ſchaduwen die met Sap-groen en Indy-blaeu, en hoogenſe met Maſticot.

Raepen.

De Raepe wort met wit aengeleyt, en met Roet en Swart ſachjens gheſchaduwt, en hoogenſe met ſeer ſterck wit; het Loof ſalmen met ſchoon Spaens-groen aenleggen, en met Sap-groen diepen, en hoogenſe met Maſticot. Voorts is de bloſeringh als vande Radijs gheſeyt is, met Lack, en ſomtijts wat Lack-moes en Brezilje Verwe, ſooſe wat na den blaeuw Purperen aerden, die oock ſommige wat bleeck Groen aende Hoofden zijn.

Voorts de andere kleyne Aert-Vruchten moetmen na het leven ſien te doen, want den Liefhebbenden Konſtenaer die hem hier in wil oeffenen, behoort altijt genegen te weſen om het leven doorgaens met aendacht te beſchouwen,

ten

ten eynde als hy het leven moet missen, sich door sijn geoeffende inbeeldingh soude konnen behelpen, want alles te beschrijven is hier onmogelijck.

Maer eer wy dit Capittel eyndighen, soo staet eens voor al noch aen te mercken, en insonderheyt inde Vruchten, datmen deselve niet altijt van eenerley Colorijt en moet maecken, voornamentlijck daer een selfde dingh verscheydemael in een stuck wercks wort vertoont, gelijck als in Freuytagien, daer den eenen Appel, Peer, Abrikoos noch Pruym, niet juyst en is als den anderen, maer altijt verschillende, d'een geelder, groender, rooder, en soo voorts als d'ander, welck een playsantie in 't aensien is, en 't verstant des Constenaers, te kennen geeft.

Het sesthiende Capittel.

Hoemen de voornaemste Bloemen des Velts, natuerlijck Coloreeren sal.

EErstelijck alsoo de Roose de bekenste Bloeme is, die ons hier te Lande oock gemeen is, soo willen wy daer van eerst handelen.

Een Roode Roose

Salmen aenleggen met schoon Veneets Lack, en weynigh wit daer in; en schaduwen dat met schoon

ſchoon Bruyn Lack, en hoogent met wit, en 't ſelve Lack onder den anderen.

De Provency Rooſe, ſalmen aenleggen met ſchoone Lack, en wat meer wit daer onder als de voorſchrevene, en ſchaduwenſe met ſchoon Lack, en hoogenſe met Wit.

De Witte Rooſen ſalmen aenleggen met Veneets wit, en ſchaduwent met wit en ſwart, en voorts met ſchoon wit gehooght; men kan deſelve met Ooſt-Indiſche Inct dunnekens ſchaduwen, latende de verlichte Parthyen door den grondt des Papiers.

De Klap-Rooſe leytmen even eens als de Roode Rooſe aen, en ruym ſoo hoogh van Coleur.

Het Zaet dat binnen in allerhande Rooſen is, leytmen met ſchoone Maſticot aen, en diepent met Meny, en hooght het met wit: inde Witte en Roode Rooſen ſchijnt het Zaet wel ſoo hoogh van Coleur te zijn.

Het Groen van het buytenſte der Rooſen, ſalmen aenleggen met Spaens-groen en wat Bezie-geel daer onder, en ſchaduwent met het ſelve Spaens-groen en Sap-groen: tot de Steelen ſalmen altijdt wat Oocker ofte Roet onder 't Groen doen, en wat Bruynder of Roſſer Coloreeren.

Aco-

Acoleyen.

De Acoleyen ſalmen met Wit en Blaeuw aenleggen, en met Indy-blaeuw en Aſcus ſchaduwen, en hoogenſe met Aſcus en Wit.

Gout-Bloemen.

Gout-Bloemen leytmen aen met Geel Oprement en wat Meny, ofte met Ruſgeel, ende ſchaduwtſe met Fermilioen, Lack en Meny, en hooghſe met Maſticot.

Koren-Bloem.

De Koren-Bloem leytmen aen met Blaeu en Wit, en ſchaduwtſe met Indy-blaeuw, en verhooghtſe met Aſcus en Wit.

De Grenoſle.

De Grenoſle is verſcheyden; ſommige werden wat bleecker aengeleyt als de Rooſe, de beſprenckelingh en vlammen doetmen met ſchoone Lack; eenige vlammen zijn ſchoonder van Root op eenen witten gront, deſe leytmen met Fermilioen en Lack, en ſchaduwtſe met ſterck Lack; het Witte kanmen oock door de grondt van 't Papier vertoonen, en ſchaduwen dat met dunne Ooſt-Indiſchen Inct; het Loof ſalmen met

met Spaens - Groen , wat Wits en Indigo aenleggen , ofte met Bergh - groen alleen , en met Sap - groen ſchaduwen ; deſe willen beſt na 't leven gedaen worden.

De Tullipaen.

De Tullipaenen zijn ſeer verſcheyden van ſoorten en Verwen, daerom wy in 't byſonder vande ſelve niet en ſullen ſpreecken, vermits men daer in ſoo noodigh als ergens, het leven in behoort te volgen. Men kan de meeſte ſoorten van deſe Bloemen, met ſeer kleyne moeyte door de Water-Verwen Coloreeren : 't welcke meeſt geſchiet, om dieſwil dat de witte gront in veele te paſſe komt; waerom datmen deſe dan aldus ſal handelen:

Teyckent voor eerſt uwe Bloem met Potloot ſoo los als doenlijck is, het ſy dan op wit Papier ofte Parquement; dan ſoo ſchaduwt het hier en daer een weynigh, als of ghy daer een witte Bloem door 't Waſſen mede vertoonen wout, 't welckmen met dun Ooſt-Indiſchen Inct ſal doen , ſomtijdts een weynigh uyt den Groengeelen, datmen met wat Bezie - geel kan doen; oock kanmen deſe ſchaduwen wel met gevreven Pot-loot doen ; dit gedaen zijnde, ſoo leyt de Vlammen van het Coleur uwer Bloem ſoodanigh aen als ghy wilt; dat droogh zijnde, diepet en hooget na den eyſch der Verwe, als van yeder ſoort geleert is; ſoo ſult ghy het natuerwel konnen Coloreeren, het zy dan datſe Root,

Lackigh, Purper, ofte van verſcheyde Coleuren gevlamt zijn. Die van eenerley Coleur zijn als Geel, ofte Roodt, &c. die moetmen met ſoodanigen Verwe aenleggen, als met haer Coleur over een komt; en ſooder eenige vlammen in komen, daer na dan beleggen, ten ſy men die in 't aenleggen neffens elkanderen kan doen, 't welck vande voornaemſte groote vlammen beſt kan geſchieden.

Het ſeventhiende Capittel.

Hoemen alderhande Gout, Silver, Koper, Tin en Yſer-Werck, Coloreeren ſal.

Het Gout.

TOt de Goude Coleuren ſalmen nemen Meny, Saffraen, en meeſt lichten Oocker, waer mede men alderhande Goude Vaten, en andere kleyne dingen aenleggen kan, en ſchaduwen dat met Lack en wat Roet; en de voornaemſte diepſels met Lack, Roet, en Swart; en hoogent met Schulp-Gout, na den eyſch der wercken.

Sil-

Silver.

Het Silver ſalmen met dun Wit aenleggen, en ſchaduwen dat met Swart en wat Blaeuw daer onder, en hoogent met Silver.

Tin - Werck.

Het Tinne - Werck is wat blaeuwer als het Silver, hierom ſalmen 't aenleggen met dun Indy-blaeuw en Wit, en ſchaduwen dat met Indy-blaeuw, Aſcus en Swart, en hoogent met Wit, of ſoomen wil met Silver.

Blanck Yſer - Werck.

Het Blanck Yſer-Werck heeft by na geheel den Aert van het Tin, en daerom kanmen dat op eenerley mannier handelen.

Geele Koper.

Het Geele Koper ſalmen aenleggen met dun Schijt-Geel, of Bezie - Geel en Wit, en ſchaduwen dat met Indy - blaeuw en wat Spaens-Groen, en het voornaemſte met Indy - blaeuw, en hoogent met Maſticot. Ende dit is wat aengaende de Kopere en Metale Beelden, en diergelijcke Wercken die door de lucht beſlaghen

zijn;

zijn; maer by aldien 't schoon en glanssigh moet wesen, soo salmen dat by na handelen als van het Gout geseyt is, doch wat lager van Coleur.

Het Blancke Root-Koper.

Het Blancke Root-Koper leytmen aen met Bruyn - Root, en Wit; en schaduwet met Bruyn-Root, Lack, en wat Roet, en hoogent met Bruyn, Root en Wit; men mach het hier en daer, daer schitter-lichten op vallen, wel een weynigh met Schulp-Silver hooghen. Waer mede wy, soo van dese, als vande gheheele Verlichterie een eynde maecken: Latende yeder het profijt door d'aenleydingh van sijnen Geest en Neerstige Opmerckingh, daer in geerne genieten.

FINIS.